

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

**BUHÂRÎ’NİN SAHÎHİNDEKİ “DEAVÂT” BÖLÜMÜ İLE İBN
MÂCE’NİN SÜNENİNDEKİ “DUÂ” BÖLÜMÜNÜN
MUKAYESESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kenan VELİOĞLU

VAN-2012

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

**BUHÂRÎ’NİN SAHÎHİNDEKİ “DEAVÂT” BÖLÜMÜ İLE İBN
MÂCE’NİN SÜNENİNDEKİ “DUÂ” BÖLÜMÜNÜN
MUKAYESESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Kenan VELİOĞLU

Danışman
Doç. Dr. Nevzat TARTI

VAN-2012

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	VII
ÖNSÖZ	1
GİRİŞ	3
Konunun Önemi, Amacı ve Yöntemi.....	3
1. DUÂ KAVRAMI.....	5
1.1. Duânın Anlamı ve Önemi	5
1.2. İslam Kültüründe Duâ.....	8
1.2.1. Kur'an Ve Duâ.....	8
1.2.2. Kurandaki Peygamber Duâları.....	9
1.3. Hz. Muhammed'in Duâları	10
1.3.1. Uygun Vakit Araması.....	11
1.3.2. Uygun Ortam Araması	11
1.3.3. Kibleye Yönelerek Ellerini Açması ve Ellerini Yüzüne Sürmesi	12
1.3.4. Duâ Esnasında Bağırıp Çağırması.....	12
1.3.5. Kafiye Kaçınması	13
1.3.6. Duânın Kabul Edileceğine İnanması.....	13
1.3.7. Duâda Israrcı Olması.....	14
1.3.8. Sadece Allah'a Duâ Etmesi ve Duâya Allah'a Hamd-u Sena İle Başlaması.....	14
1.3.9. Duâda İhlâslı Olmayı Öngörmesi	15
1.3.10. Esmâü'l-Hüsna İle Duâ Edilmesi.....	15
2. BUHÂRÎ'NİN SAHİH'İNDEKİ "DEAVÂT" ile İBN MÂCE'NİN SÜNEN'İNDEKİ "DUÂ" BÖLÜMLERİ	16
2.1. ES-SAHİH'İN DEAVÂT BÖLÜMÜ	18
2.1.1. Rivayetlerin Tasnifi	18
2.1.2. Rivayetlerin İçerikleri	19
2.1.2.1. Müstecâb Duâ.....	20
2.1.2.2. Seyyidu'l-İstiğfar	21
2.1.2.3. Tevbe.....	24

2.1.2.4. Duânın Vakti	25
2.1.2.4.1. Yatarken Okunan Duâlar	25
2.1.2.4.2. Gece Okunacak Duâlar	28
2.1.2.4.3. Sabah Yapılacak Duâ.....	31
2.1.2.4.4. Namazda ve Namaz Sonrasında Duâ Etmek	32
2.1.2.5. Başkasına Duâ Etmek	34
2.1.2.6. Duânın Kuralları	37
2.1.2.6.1 Duâ Ederken Kafiyyeden Kaçınmak	37
2.1.2.6.2. Duâda Kararlı Olmak.....	38
2.1.2.6.3. Duâda Aceleci Olmamak	38
2.1.2.6.4. Duâ Ederken Elleri Kaldırmak	39
2.1.2.6.5. Duâ Ederken Kibleye Dönmek	40
2.1.2.7. Sıkıntı Halinde Duâ	41
2.1.2.8. Hz. Peygamber (sav)’in Refik-i A’la’yı İstemesi.....	42
2.1.2.9. Ölümü Temenni Etmenin Yasak Oluşu	42
2.1.2.10. Hz. Peygamber (sav)’in Çocuklara Yaklaşımı	43
2.1.2.11. Hz. Peygamber (sav)’e ve Onun Dışındakilere Salâtu Selam Getirilmesi.....	45
2.1.2.12. Hz. Peygamber (sav)’in İstiâzeleri.....	46
2.1.2.12.1. Hz. Peygamber’in Kul Hakkından Allah’a Sığınması....	47
2.1.2.12.2. Meşakkatli Belalardan Allah’a Sığınmak	48
2.1.2.12.3. Fitnelerden Allah’a Sığınmak	48
2.1.2.12.4. Güçlülerin Galebesinden Allah’a Sığınmak	49
2.1.2.12.5. Kabir Azabı ile Hayatın Ölümün Fitnelerinden Allah’a Sığınmak.....	49
2.1.2.12.6. Günah Borç Korkaklık Tembellik ve Cimrilik İle Ömrün En Rezil Halinden Allah’a Sığınmak	50
2.1.2.12.7. Hastalıkların İyileşmesi İçin Duâ Etmek	51
2.1.2.12.8. Zenginlik ve Fakirliğin fitnesinden Allah’a Sığınmak ...	53
2.1.2.13. İstihare Namazı ve Duâsı	54
2.1.2.14. Abdest Duâsı	54
2.1.2.15. Yolculukta Yapılacak Duâlar	55

2.1.2.16. Aile Hayatı İle İlgili Duâlar.....	57
2.1.2.17. Hz. Peygamber (sav)'in En Çok Yaptığı Duâ	58
2.1.2.18. Duânın Tekrarlanması.....	58
2.1.2.19. Müşriklere Bedduâ Etmek.....	59
2.1.2.20. Müşriklere Duâ Etmek	61
2.1.2.21. Duâ Zamanları	62
2.1.2.22. Konusu Zulüm Olan Duânın Kabul Edilmemesi.....	62
2.1.2.23. Duâyı Âminle Bitirmek	63
2.1.2.24. Allah'ı Zikretmek	64
2.1.2.24.1. Tehlilin Fazileti	64
2.1.2.24.2. Tesbih'in Fazileti.....	65
2.1.2.24.3. Allah'ı Zikretmenin Önemi.....	66
2.1.2.25.4. Esma-ül Hüsna.....	67
2.1.2.26. Yapılacak Nasihatlerin Bıktırıcı Olmaması	67
2.2. SÜNEN-İ İBN MÂCE'NİN DUÂ BÖLÜMÜ	69
2.2.1. Rivayetlerin Tasnifi	69
2.2.2. Rivayetlerin İçerikleri	71
2.2.2.1. Duâ Etmenin Fazileti	71
2.2.2.2. Hz. Peygamber (sav)'in Duâları ve İstiazeleri	72
2.2.2.2.1. Rasûlullah (sav)'in Duâsı.....	72
2.2.2.2.2. Rasûlullah (sav)'in İstiazeleri	76
2.2.2.3. Duâ Eğitimi	78
2.2.2.4. Duâ Etmeye Ön Hazırlık.....	79
2.2.2.5. Duâ Etmenin Kuralları.....	81
2.2.2.5.1. Kişinin Duâyı Kendisinden Başlaması	81
2.2.2.5.2. Duâda Aceleci Olmamak	82
2.2.2.5.3. Duâda Kesin Bir Dille İstemek	82
2.2.2.5.4. Duâ Ederken Allah'ın Güzel İsimleriyle İstemek.....	82
2.2.2.5.4.1. İsm-i Â'zam	82
2.2.2.5.4.2. Esma-i Hüsna	85
2.2.2.5.5. Duâsı Kabul Olanlar	87
2.2.2.5.6. Duâ Etmekte Aşırı Gitmenin Yasaklığı.....	87

2.2.2.5.7. Duâda Elleri Havaya Kaldırmak	88
2.2.2.6. Duânın Konuları	88
2.2.2.6.1. Sabah ve Akşam Okunacak Duâlar	89
2.2.2.6.2. Yatarken Duâ Etmek	91
2.2.2.6.3. Geceleyin Duâ Etmek	93
2.2.2.6.4. Üzüntülü Durumlarda Duâ Etmek.....	94
2.2.2.6.5. Evden Çıkarken Duâ Etmek.....	95
2.2.2.6.6. Eve Girildiğinde Duâ Etmek	95
2.2.2.6.7. Yolculuğa Çıkarke Duâ Etmek	96
2.2.2.6.8. Bulutun görüldüğü Ve Yağmurun Yağdığı Zaman Duâ Etmek.....	97
2.2.2.6.9. Musibete Uğrayanlar Görüldüğünde Duâ Etmek	98
DEĞERLENDİRME.....	99
SONUÇ	103
ÖZET	106
SUMMARY	107
BİBLİYOGRAFYA.....	108

KISALTMALAR

Age.	: Adı geçen eser.
Agm.	: Adı geçen makale.
AÜİFD	: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
Ay.	: Aynı yer.
b.	: Bin, İbn.
Bkz.	: Bakınız.
bnt.	: Binti.
bs.	: Baskı.
c.	: Cilt.
DİA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi.
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı.
çev.	: Çeviren.
h.	: Hicri.
ra	: Radiyallahu Anh
s.	: Sayfa.
Sav.	: Sallallahu aleyhi vesellem.
Şerh.	: Şerh eden.
Thk.	: Tahkik eden.
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı.
Tsz.	: Basım tarihi yok, tarihsiz.
vd.	: ve devamı.
yy.	: Basım yeri yok.

ÖNSÖZ

Hadis edebiyatında mümtaz bir yere sahip olan “*Kutub-i Sitte*” İslam Ümmeti’nin takdire şayan bulduğu altı eseri kapsamaktadır. Konularına göre tasnif edilen bu altı eserden ikisi “Cami” geriye kalan dördü “es-Sünen” tarzında hazırlanmış eserlerdir.

Biz bu çalışmamızda İslam âlimlerince “*Kutub-i Sitte*”nin en sahih eseri olarak kabul edilen *Sahih-i Buhârî*’nin Deavât kitabı ile “*Kutub-i Sitte*”nin diğer müelliflerine nazaran daha fazla eleştirilen İbn Mâce’nin *Sünen*’inin Duâ Kitabını mukayese ederek, bu iki müellifin duâ anlayışlarını, eserlerindeki tertib özelliklerini ve hiyerarşik düzeni ortaya koymaya çalışacağız.

Çalışmamızın giriş kısmında duâ kavramı hakkında bilgi verilecek, duânın anlamı, önemi, duânın adabı, kuralları üzerinde durulacak ve duâ etmeye başlamadan önce yapılması gerekenler özetle sunulmaya çalışılacaktır.

Buhârî’nin *Sahihi*’ndeki “Deavât” ve İbn Mâce’nin *Sünen*’indeki “Duâ” Bölümü başlığı altında, önce Buhârî’nin Deavât Kitabının tasnif şekline göz atılacak ve nasıl bir hiyerarşik düzen içerisinde hazırladığı sunulmaya çalışılacaktır. Ardından onun Deavât Kitabına aldığı hadislerin tahririni yaparak başlıklar altında toplamaya çalışılacaktır. Böylece hem onun tertibi hem de aldığı hadislerden yola çıkarak duâ anlayışı ortaya koymaya çalışılacaktır. Sonra da aynı şeyleri İbn Mâce’nin *Sünen*’i için yapılacaktır. Yani hem hadislerin tahririni yapmak hem de duâ kitabına aldığı hadisleri bir araya getirerek bir neticeye varmak istiyoruz. Ulaşmaya çalıştığımız bu netice, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi her iki muhaddisin duâ anlayışlarını ve duâ bölümlerindeki tertib özelliklerini ortaya çıkarmaktır.

Biz bu konuya çalışmadan önce “Hz. Peygamber’in Duâlarında Öne Çıkan Unsurlar -Kutubi Sitte Bağlamında Bir İnceleme-” adlı konuyu seçmiştik. Tez çalışmamızın sonlarına doğru gelindiğinde çeşitli nedenlerden dolayı üç dört defa danışman ve konu değiştirmek zorunda kaldık. Normal süreyi bitirip uzatma dönemine girerken Doç. Dr. Nevzat Tartı Hocamızla çalışmaya başladık ve “Buhârî’nin *Sahih*’indeki Deavât Kitabı ile İbn Mâce’nin *Sünen*’indeki Duâ Kitabının Mukayesesi” adlı konuda karar kıldık. Bu süre içerisinde konuyu bitirmeye gayret ettik.

Çalışmamız neticesinde ilim dünyasına ufak da olsa bir katkı sağladıysak kendimizi bahtiyar sayacağız. Tezimizi hazırlama hususunda yardımlarını hiç esirgemeyen ve her türlü desteği veren danışman hocam sayın Doç. Dr. Nevzat TARTI'ya teşekkürü bir borç sayarım. Ayrıca tezin hazırlık aşamasında katkılarını esirgemeyen değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. İsmail GÖNENÇ'e, Yrd. Doç. Dr. Harun Reşit DEMİREL'e, Yrd. Doç. Dr. Ramazan ÖZMEN'e, Doç. Dr. Hüseyin HANSU'ya ve her zaman yanımda olan sevgili eşime teşekkür ederim.

Kenan VELİOĞLU

VAN – 2011

GİRİŞ

Konunun Önemi, Amacı ve Yöntemi

İnsan, akıllı ve güçlü bir varlıktır. Ancak bazı durumlarda çaresiz kalabilir. Böylesi bir durumda kendinden daha güçlü olan bir varlığa yönelir, ona sığınır, ondan yardım ister. Bu sığınmak, bazen aile büyükleri bazen de bir arkadaşı olabilir. Kimi durumlarda onların da elinden bir şey gelmez. Çünkü onların da güçleri sınırlıdır. İşte bu durumda sonsuz güç sahibi olan Allah’a –bu güç, inanç durumuna göre farklılık arz edebilir, yani inandığı başka bir güç varsa ona sığınır- yönelir ve ondan yardım ister. Dileklerini ona duâ yoluyla aracısız olarak iletir.

Duâda esas olan, kulun Allah’a muhtaç olduğunu, O’ndan başka çaresinin olmadığını bilmesidir. İnsanın acziyyetinin farkında olması, duâsında daha samimi ve ihlâslı olmasına vesile olur. Duâdaki bu samimiyet, kendisine duâ edilen varlığa olan güvenle alakalıdır.

Duânın temel amacı Allah’ı zikrederek, O’nu tesbih etmektir. İnsanı yaratan, onu başıboş bırakmayan, ona var oluş gayesini öğreten, yol gösteren Rabbini, her an hatırd tutmak, O’ndan gafil hiçbir anını geçirmeden tüm sözlerinde ve eylemlerinde O’nu yüceltmeyi gaye edinmektir.

Bu perspektiften bakıldığında toplumdaki duâ anlayışı ile Hz. Peygamber (sav)’in vermek istediği duâ anlayışı arasında bazı farklılıkların olduğu görülmektedir. Duânın başlı başına bir ibadet olduğu bilincinin yerleşmesi için Hz. Peygamber (sav)’in yaptığı duâlara bakmak gerekmektedir. Bu itibarla konu hadis eserlerinden araştırılmalıdır.

İslam ilim dünyasında *Kutub-i Sitte* diye şöhret bulan Buhârî, Muslim, Tirmizî, Ebû Dâvud, Nesai ve İbn Mâce’ye ait olan hadis eserleri en güvenilir, en sahih hadis kaynaklarıdır. İmam Buhârî’nin *Cami’u’s-Sahih* adlı eseri ise Kur’an-ı Kerim’den sonra gelen en sağlam kaynak olarak kabul edilir.¹ İbn Mâce’nin *Sünen*’i *Kutub-i Sitte*’nin altıncı kitabıdır. Buhârî’nin Sahihine nazaran daha zayıf görülmektedir.

¹ Kamil Çakın, “Buhârî’nin Otoritesini Kazanma Süreci”, *İslami Araştırmalar*, c. 10, sayı: 1–3, 1997, 107.

Kutub-i Sitte'nin en çok eleştirilen eseridir.² Ama *Kutub-i Sitte*'ye dahil olabilecek kadar şöhret sahibidir. Dolayısıyla oldukça önemli iki hadis kaynağının “Duâ” bölümlerini mukayese ederek tahlil etmek konunun ehemmiyeti açısından büyük öneme haizdir.

Hayatının her anını duâ ile geçiren Hz. Peygamber (sav)'in duâları, insanlara yol göstermesi açısından değerlidir. Hz. Peygamber duâ ederken Allah'tan neler istemiş, hangi durumda nasıl duâ etmiştir. Çalışmamızda bunları da ortaya çıkarmış olacağız.

Fiili bir sıkıntı ile karşılaşıldığı zaman Allah'ın koruması talep edilir. Oysaki Hz. Peygamber, sadece sıkıntılı anlarda değil, ferah zamanlarda da görünür-görünmez tehlikelerden Allah'a sığınmıştır.

Çalışmamızın ana kaynağı olan eserlerin duâ bölümlerini mukayese ederken Hz. Peygamber (sav)'in duâlarındaki bu özellikler de ortaya çıkmış olacak. Hem bu iki değerli hadis kaynağının duâ bölümlerini değerlendirmiş olacağız, hem de günümüz insanının duâ anlayışına Hz. Peygamber (sav)'in bakış açısıyla Allah'a el açmanın mutluluğunu göstermiş olacağız.

Bu araştırmanın amacı, Buhârî'nin Camiu's-Sahih adlı eserinin “Deavât” adlı bölümünün İbn Mâce'nin Sünen adlı eserindeki “Duâ” bölümü ile mukayeseli bir biçimde incelenmesidir. Bu sayede hem Hz. Peygamber (sav)'in duâlarındaki ana temayı hem de iki muhaddisin, eserlerindeki duâ anlayışlarını, aralarındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymuş olacağız.

Buhârî'nin Sahih'indeki “Deavât” kitabı ile İbn Mâce'nin Sünen'indeki “Duâ” bölümü mukayeseli bir şekilde analitik yöntem kullanılarak incelenecektir.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Musa Erkaya, *İbn Mâce'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, Ankara, 2004, s. 197 (Basılmamış Doktora Tezi),; Namig Abuzerov, *İbn Mâce'nin Zevâid Rivayetlerinin Hadis Metodolojisi Açısından Değerlendirilmesi*, İstanbul, 2005, s.22, (Basılmamış Doktora Tezi).

1. DUÂ KAVRAMI

1.1. Duânın Anlamı ve Önemi

Duâ insanın Allah’la ilişki kurma biçimidir. Ancak bu ilişki biçimi zamanla çeşitli sapmalar göstermiş ve insanlar Allah yerine, kutsadıkları başka varlıkları koymuşlar ancak yine de bu ihtiyaçlarını gidermeye çalışmışlardır. Dolayısıyla duâ, içinde hakikat kırıntısı bulunan her dinin vazgeçemeyeceği unsurlardan bir tanesi olmuştur. İslâm dini de duâyâ büyük bir önem vermiştir. Kur’an ve sünnette bunun pek çok örneğini görmek mümkündür.

Duâ insan fıtratının ortaya koyduğu bir olgudur ve aynı zamanda insanın tabii bir ihtiyacıdır. Üstün varlık inancına sahip olan her insan, bazen ve özellikle darda kaldığında inandığı o yüce varlığa sığınmak, ondan yardım dilemek ihtiyacını duyar.

Sözlükte, çağırmak, istemek, yönelmek, seslenmek, davet etmek, yardım talep etmek gibi anlamlara gelir.³ Dini bir terim olarak duâ, Allah’ın yüceliği karşısında insanın acziyetini itiraf etmesi, hata ve kusurlarını bağışlamasını dilemesi; yalvarıp yakarması ve O’na halini arz edip niyazda bulunması demektir. Kısacası, insanın bütün benliği ile Allah’a yönelerek maddi ve manevi isteklerini O’na arz etmesi demektir.⁴

Duâ, insanın, kendisini yaratan varlığı tanıması, ona karşı kulluğunun farkında olmasıdır. Kulluğun dillendirilmesidir. Bu itibarla duâ; sen benim Rabbimsin ben de senin kulunum ve sana muhtacım düşüncesinin itiraf edilmesidir.⁵

Duâyı değişik şekillerde anlayanlar da vardır. Örneğin Buhârî’ye göre duânın bir anlamı da “iman”dır. “(Resulüm!) De ki: *Duânız olmazsa, Rabbim size ne diye değer versin?*”⁶ ayetindeki duâdan kasıt imandır. Dolayısıyla ayet Buhârî’ye

³ İbn Manzur Ebû'l-Fadl cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanul Arab*, Dar-ı Sadr: Beyrut, tsz. d-a-v mad.; İbnü'l-Esir Mecduddin Ebû's-Seâdât el- Mübarek, *en-Nihaye fi Ğaribi'l-Hadis ve'l-Eser*, thk. Tahir Ahmed ez-Zavî – Mahmud Muhammed et-Tenahî, Daru'l-kitab es-Sadr; Kahire, tsz. II, 120; el-Firuzâbâdi Mecduddin Muhammed b. Yakub, *Kamusu'l-Muhit*, Dürer es-Seniyye: Beyrut, tsz.”Duâ” mad.; Rağıb el-İsfahani, *Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü*, (çev. Yusuf Türker), Pınar Yayınları: İstanbul, 2. Baskı, 2010, d-a-v mad. s. 549.

⁴ İsmail Karagöz,-ve diğerleri-, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları: Ankara, 3. baskı, 2007, “Duâ” mad.; İsmail Karagöz, Muhlis Akar, Bahattin Akbaş, *Kulluğun Özü, İbadetin Ruhu: Duâlar*, Ankara, DİB Yayınları, 2002, s.17.

⁵ Duran Kömürcü, *Kur'an ve Sünnette Duâlar*, Şamil Yayıncılık: İstanbul, 2004, s. 18.

⁶ Furkan Suresi, 25/77.

göre: “(Resulüm!) De ki: imanınız olmazsa, Rabbim size ne diye değer versin?” şeklinde anlaşılmalıdır. Duânın lügatteki manası imandır.⁷

Duâyı İslam ile eşdeğer görenler de vardır. Örneğin Eva De Vitray-Meyerovitch “İslam nedir?” sorusuna o şöyle cevap verir: “ Bu soruya tek bir kelimeyle cevap verilebilir: Duâ.”⁸ Onun bu sözünden duâyı, insanın bütün varlığıyla Allah’a yönelişi olarak anlamak gerekir. Ruhuyla ve bedeniyle, tam bir teslimiyet duygusu içerisinde Allah’a yönelmek kulluğun gerçek ifadesidir.

Duâ başlı başına bir ibadettir. Hz. Peygamber (sav) bir hadisinde: “*Duâ ibadettir*”⁹ bir başka hadisinde de “*Duâ ibadetin özüdür, iliğidir*”¹⁰ diye buyuruyor. Hz. Peygamber (sav)’in hadislerinden anlaşıldığı kadarıyla duâ insanın Allah’tan bir şey istemesinden ibaret olmayıp, kişinin kulluğunu ispat etmesidir.¹¹

Allah ile insan arasında sürekli bir iletişim söz konusudur. Bu iletişim Allah’tan insana doğru olduğu zaman vahiy adını alır. Allah vahiy ile konuşur. İnsandan Allah’a doğru olan iletişimin adı ise duâdır. Dolayısıyla duâ insan kalbinin Allah ile konuşmasıdır. İnsan normal şartlarda Allah ile ilişki kurma, O’na hitab etme vasıtasına sahip değildir. Normal kelime alışverişinin olabilmesi için iki taraf arasında ontolojik eşitliğin olması gerekir. İşte dilin bu temel prensibini bozacak bir durum ortaya çıktığında insan Allah’a hitab edebilir. Onunla konuşma yeteneğine sahip olabilir. Bu öyle bir durumdur ki insan kendi zihnini günlük durumun üstünde bulur. Böyle bir hal meydana gelince insanın zihni gerilir, gerilir ve kopma derecesine gelir. İşte bu noktadan itibaren insan Allah’a doğrudan doğruya söz söyleme durumuna gelir. Böyle bir durumda insan, normal manada insan değildir; kendi benliğinden üstün bir varlığa değişmiştir. İşte bu olağanüstü durum içinde, yani ruhun ve zihnin Allah’a yükselmesiyle sonuçlanan durum içinde geçen böyle bir konuşma olayına duâ denir.¹² Duâ esnasında insanda meydana gelen bu değişiklikler, insanı Allah ile konuşacak seviyeye getiren o ruh hali bilimsel araştırmalarla da

⁷ el-Buhârî Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Camiu’s-Sahih*, Daru’l-Fikr Yayınları: Beyrut, 2010, İman, 2.

⁸ Eva De Vitray-Meyerovitch, *Duânın Ruhu*, (çev. Cemal Aydın), Şule Yayınları: İstanbul, 2007, s. 13.

⁹ İbn Mâce Ebû Muhammed b. Yezid el-Kazvini, *Sünenü İbn Mâce*, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye: Beyrut, 2008, Duâ, 1.

¹⁰ et-Tirmizî Ebû İsa Muhammed b. İsa Sevrâ, *es-Sünen*, Kahire, 1937, Deavât, 1.

¹¹ Kömürcü, *Kur’an ve Sünnette Duâlar*, s. 19.

¹² Toshihiko İzutsu, *Kur’an’da Allah ve İnsan*, (çev. Süleyman Ateş), Yeni Ufuklar Neşriyat: İstanbul, tsz., s. 244; Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, TDV Yayınları: Ankara, 1998, s. 221.

saptanmıştır. Duâ esnasında vücut ısısının yükselmesi, algı düzeyinin keskinleşmesi, ürpertiyle başlayan uyarılma insanda, duâ esnasında meydana gelen değişikliklerdir. Ayrıca, bunların bilimsel deneylerle ispatlanması da önemli bir husustur.¹³

Duâ müminin silahıdır. Hz. Peygamber (sav) bunu şöyle ifade ediyor: “*Duâ müminin manevi silahıdır, dinin direğidir, göklerin ve yerin nurudur.*”¹⁴ İnsan silahla kendisini düşmanlarından korur. Duânın silahla benzerliği ise şudur; insan duâ ederek Allah’tan, kendisini görünür görünmez her türlü kazadan, beladan korumasını ister. Eğer şartlarına uygun, samimiyetle ve içtenlikle duâ edebilirse, Allah onun duâsına icabet eder.¹⁵ Böylece duâ müminin manevi silahı olmuş olur.

Duânın faydasız bir şey olduğunu söyleyenler çıkmış olsa da bunlar azınlıkta kalmışlardır.¹⁶ Zaten İslam âlimlerince böyle bir düşüncenin kabulü de mümkün değildir. Zira Yüce Allah Kur’an-ı Kerim’de kulun duâ etmesini istemekle¹⁷ beraber onun Allah nezdindeki değerinin de buna bağlı olduğunu söylemektedir.¹⁸

Yerle gökteki şeylerin tamamı Allah’ı anmaktadırlar, O’na el açıp yalvarmaktadırlar. Yüce Allah bu hakikati şöyle ifade etmektedir: “*Göklerde olan, yerde olan herkes, ihtiyaçları için O’na yalvarır (bütün bunları gerçekleştirmek için) O, her an yeni tecellilerle iş başındadır.*”¹⁹

Demek ki duâ kulluğun gereği olarak yapılan bir ibadettir. Hz. Peygamber (sav), Allah’ın Kendisine el açıp duâ eden kulunun sıkıntısını gidereceğini, müşkülünü halledeceğini şöyle söylemektedir: “*Ben Allah’ın Resulüyüm. (O öyle bir Allah ’tır ki) sana bir zarar gelse de kendisine duâ etsen o zararı senden giderir. Sana bir kıtlık yılı gelse de kendisine duâ etsen o yılı senin için verimli hale getirir. Eğer susuz ve kıraç bir yerde ya da bir çölde iken bineğin kaybolursa da kendisine duâ etsen onu sana geri getirir*”²⁰

¹³ Nevzat Tarhan, *İnanç Psikolojisi*, Timaş Yayınları: İstanbul, 2009, s. 102

¹⁴ Hâkim Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Neysaburi, *el-Müstedrek Ale’s-Sahihayn Fi’l-Hadis*, Matbaatü’l-İslamiyye: Beyrut, tsz, Deavât, (1812).

¹⁵ Allah’ın duâya icabeti ile ilgili Bkz. Bakara Suresi, 2/186; Fatır Suresi, 35/14; Mü’min Suresi, 40/60; Buhârî, *Sahih*, Deavât, 22; Ebû’l-Hüseyn Muslim, b. Haccac b. Muslim el-Kuşeyri en-Neysaburi, *Sahih-i Muslim*, (thk. M Fuad Abdulbaki), Daru’s-Selam: Riyad, 3. Baskı, 2000; Zikir, 92.

¹⁶ Selahattin Parlador, “Duâ” *DİA* c. IX, s. 533.

¹⁷ Araf Suresi, 7/55–56.

¹⁸ Furkan Suresi, 25/77.

¹⁹ Rahman Suresi, 55/29.

²⁰ Ebû Dâvud Süleyman b. el-Eş’as es-Sicistani, *es-Sünen*, Hims (Suriye), 1974, Libas, 25.

Duâ insan hayatının vazgeçilmezi olmak zorundadır. Ebû'd-Derdâ (ra): “Şu eller zincirlerle bağlanmadan önce kaldırıp onlarla duâ edin”²¹ derken aslında duânın önemini öğretiyor. Duâ edebilmek bir nimettir, bir fırsattır. Duâ hayatın merkezinde olmalıdır. Hayata yön vermelidir. Gandi, duâ olmasaydı yaşayamazdım, derken duânın vazgeçilemez, ihmal edilemez olduğuna işaret ediyor.²²

İnsan duâ ettiği zaman gönlünde bir ferahlama, bir rahatlama hisseder. Duâ etmek insanın hayata daha pozitif bakmasını sağlar. Bu yönüyle duâ ruhsal sıkıntılara karşı bir koruyucu sağlık tedbiridir.²³

Duâ, sadece tehlikeler, zorluklar, sıkıntılar karşısında sığınmak için değil, korkularla yüzleşmede cesur olmak için de Rabbani destek istemektir. Nihayetinde, Allah salih amellerimizin destekleyicisidir, yoksa sınırsız isteklerimizin memuru değildir. Bu durum, duâ esnasında hatırdan çıkarılmaması gereken bir hakikattir. Sadece darlık ve sıkıntı esnasında Allah'a el açıp, diğer zamanlarda Yaratan'ın varlığından habersizmiş gibi yaşayanlar, Kur'an-ı Mübin'de kınanmış, taşkınlık yapmakla suçlanmışlardır.²⁴

1.2. İslam Kültüründe Duâ

İslam dininin temel kaynakları olan Kur'an ve hadislerde duâ konusu üzerinde ehemmiyetle durulmuştur. Bununla ilgili birçok ayet ve hadis mevcuttur.

1.2.1. Kur'an Ve Duâ

İnananlar için bir hidayet kaynağı olan Kur'an-ı Kerim insan hayatına şekil veren esasları belirler ve zikreder. O esaslardan biri de duâdır. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de ısrarla kendisine duâ edilmesini istiyor: “*Rabbimize yalvara yalvara ve gizlice duâ edin. Çünkü O, haddi aşanları sevmez.*”²⁵ Allah Teala hem kendisine duâ edilmesini istemekte hem de yapılmasını istediği duânın adabını öğretmektedir. Duâda samimiyyetin olması gerektiğini bildirmektedir. Ancak bundan daha önemlisi Allah, duâyı bir mahremiyet ölçüsü koymaktadır. Gizli gizli duâ etmenin önemine

²¹ Gazali Ebû Hamid Muhammed, *İhya-i Ulumi'd-Din*, (çev. Ali Arslan), Merve Yayıncılık: İstanbul, 1992, c. I, s. 877

²² Necati Öner, *Stres ve Dini İnanç*, TDV Yayınları: Ankara, 1989, s. 14.

²³ Tarhan, *İnanç Psikolojisi*, s. 102; Alexis Carrel, *Duâ*, (çev. M Alper Yüctürk), Yağmur Yayınları: İstanbul, 4. Baskı, 2001, 47; Muhammed Osman Necati, *Hadis ve Psikoloji*, (çev. Mustafa Işık), Fecr Yayınevi: Ankara, 2000, s. 343 vd.; Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 231.

²⁴ Yunus Suresi, 10/12.

²⁵ Araf Suresi, 7/55

işaret etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber de duâ ederken bağırıp çağıran ashabını uyarmıştır.²⁶

Yüce Allah, duâ edenin mükâfatlandırılacağını şöyle haber veriyor: *“Yine bedevilerden kimi de vardır ki, Allah'a ve ahiret gününe inanır ve harcadığını Allah katında yakınlıklara ve Peygamber'in duâlarını almaya vesile sayar. Gerçekten de bu, onlar için bir yakınlıktır. Allah onları rahmeti içine koyacaktır. Şüphesiz ki, Allah bağışlayıcıdır ve rahmet edicidir.”*²⁷

İnsanın acizliğinin farkına varıp, kendisine el açması Allah'ı hoşnut eder. Ancak Allah Teala, duânın sadece sıkıntılı zamanlarda değil aksine, her zaman yapılması gerektiğini Kur'an-ı Kerim'de şöyle hatırlatmaktadır:

*“İnsana bir zarar geldiği zaman, yan yatarak, oturarak veya ayakta durarak (o zararın giderilmesi için) bize duâ eder; fakat biz ondan sıkıntısını kaldırdınca, sanki kendisine dokunan bir sıkıntıdan ötürü bize duâ etmemiş gibi geçip gider. İşte böylece haddi aşanlara yapmakta oldukları şeyler güzel gösterildi.”*²⁸

*“Dağlar gibi dalgalar onları kuşattığı zaman, dini tamamen Allah'a has kılarak (ihlâsla) O'na yalvarırlar. Allah onları karaya çıkararak kurtardığı vakit içlerinden bir kısmı orta yolu tutar. Zaten bizim ayetlerimizi, ancak nankör hainler bilerek inkâr eder.”*²⁹

1.2.2. Kur'an'daki Peygamber Duâları

Duâ, Allah'ın seçkin kulları olan Peygamberlerin sık sık başvurduğu bir yoldur. Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar gelmiş olan bütün peygamberlerin yegâne gücü duâdır. Her Peygamberin ilk müracaat ettiği şey duâ olmuştur. Hem de bıkıp usanmadan ve belki de yüzyıllar boyu süren bir duâ. Hz. Nuh'un tufanı yedi yüz elli yıllık bir duânın ürünüydü. Hz. Yunus'u balığın karnından, Hz. Yusuf'u kuyudan kurtaran, Hz. Muhammed'i Bedir'de, Uhud'da, Sevr mağarasında kurtaran yine onların duâsıydı. Peygamberlerin hayatına baktığımızda duânın peygamber silahı olduğu hakikatini görürüz. Onların hayatlarının her anında, içten gelen bir duânın tesirini görmek mümkündür. İlk insan ve ilk Peygamber'in duâsında bu içtenliği ve samimiyeti görmek mümkündür:

²⁶ Bkz. Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 50, Cihad 131; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 44.

²⁷ Tevbe Suresi, 9/99

²⁸ Yunus Suresi, 10/12.

²⁹ Lokman Suresi, 31/32.

“(Adem ile eşi) dedi ki; Ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz, ve bize merhamet etmezsen kesinlikle hüsrana uğrayanlardan oluruz”³⁰

Duâ Allah’ın seçkin kullarının başvurduğu ibadetin özüdür. Kur’an’da onların duâları ibret ve örnek olarak zikredilmiştir. En sıkıntılı anlarda bile harikulade bir teslimiyet ve peşinden gelen eşsiz bir duânın zikredildiğini görmek mümkündür.

Büyük bir mücadeleden sonra Hz. Nuh, kavminin ıslahından tamamen ümidini kesip, onların ilahi vahye sırt çevirmekle, alaya almakla, yetinmeyip bazen de şiddete başvurması neticesinde Yüce Allah’a şöyle duâ etmiştir:

“Onlardan önce Nuh'un kavmi de yalanladı, hem de kulumuzun yalancı olduğunda ısrar ederek: O, delirdi, dediler. Ve (Nuh, davetten vazgeçmeye) zorlandı. Bunun üzerine; Ey Rabbim! Artık bu zalim kavme karşı yenik düştüm! Bana yardım et! diye yalvardı.”³¹

1.3. Hz. Muhammed’in Duâları

Kulun duâ etmedeki ilk gayesi, dileğinin Allah tarafından kabul edilmesi ve kendisine gerekli yardımın yapılmasıdır. Kul ile Allah arasında gerçekleşen bir diyalog olan duâ, insandan Allah'a doğru yapılırken, bunun icabeti Allah'tan insana doğru gerçekleşir.³²

Duânın kabul edilmesi için ise dikkat edilmesi gereken şey, duânın adabına riayet etmektir. Duâ Allah ile konuşma olduğuna göre, bu konuşmanın bir usul ve adaba göre olması icab eder. Zira muhatap yüce yaratıcıdır. Hazırlığın da O'na göre olması, bir edeptir, kulluğun nişanesidir. Usulüne uygun yazılmayan bir dilekçe dahi, yazıldığı makam ne kadar sıradan olursa olsun, kabul edilmezken, şartlarına riayet edilmeyen duâ niçin kabul edilsin ki?³³ İnsanın, duâ gibi önemli bir ibadeti ifa ederken, dikkat etmesi gereken bir takım kuralların olması olağandır. Yukarıda geçen ayette, duânın kurallarından birkaç tanesi zikredilmişti. Onlar da samimiyet, içtenlik ve gizlilikti. Ayet-i Kerime’de bunlara uyulmaması haddi aşmak olarak nitelenmişti.³⁴

³⁰ Araf Suresi, 7/23.

³¹ Kamer Suresi, 54/9–10.

³² Fevzi Zülaloğlu, *Kur'an'da Duâ ve Rasullerin Duâ Örnekleri*, Ekin Yayınları: İstanbul, 2005, s. 23.

³³ Mustafa İslamoğlu, *Yaşayan Yazılar*, Düşün Yayıncılık: İstanbul, 2010, s. 157.

³⁴ Bkz. Araf Suresi, 7/55.

Bu itibarla Hz. Peygamber (sav)’in yaptığı duâların âdâbını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür.³⁵

1.3.1. Uygun Vakit Araması

Duânın kabulü için mübarek zamanlar hususunda Hz. Peygamber’den çeşitli hadisler varid olmuştur. Arefe günü, Ramazan ayı, Cuma günü, seher vakitleri, gecenin üçte ikisi, sabah ve akşam vakitleri, ezan ile kamet arasında, farz namazlardan sonra, secde sırasında, Allah yolunda savaşırken yapılan duâlar kabule daha yakındır. Kur’an-ı Kerim’de sabah akşam duâ edenler şöyle övülmektedir: *“Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O’na yalvaranları kovma! Onların hesabından sana bir sorumluluk; senin hesabından da onlara herhangi bir sorumluluk yoktur ki onları kovup ta zalimlerden olasin!”*³⁶

Hz. Peygamber (sav): *“Duânın en hayırlısı, Arefe günü yapılanıdır”*³⁷ buyurmuştur. Yine: *“Ezanla kamet arasında yapılan duâ reddedilmez”*³⁸ diye buyurmaktadır.

1.3.2. Uygun Ortam Araması

Duânın kabulü için ortam da önemlidir. Şerefli halleri fırsat bilerek, o hallerde duâ edilmelidir.³⁹ Örneğin secde hali, namazlardan sonra, yağmur yağarken, ezanla kamet arasında, oruçlu iken, secde anında yapılacak olan duâlar kabule daha yakındır.⁴⁰

³⁵ Bkz. Gazali, *İhya-i Ulumi’-d-Din*, c. I, s. 874; Kemal Sandıkçı, *Peygamberimizin Duâları*, Ensar Neşriyat: İstanbul, 2009, s. 16; İsmail Karagöz ve diğerleri, *Kulluğun Özü, ibadetin Ruhu Duâlar*, s.59; Abdullah Yıldız, *Duâ Söylemden Eyleme*, Pınar Yayınları: İstanbul, 2. Baskı, 2008, s. 57.

³⁶ Enam suresi, 6/52; Ayrıca Bkz. Kehf Suresi, 18/28.

³⁷ Tirmizî, *es-Sunen*, Deavât, 123.

³⁸ Tirmizî, *es-Sunen*, Deavât, 129, Salât, 158; Ebû Dâvud, *Sunen*, Salât, 35. Ayrıca duânın makbul vakitleri için Bkz. Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 63, Savm, 5, Tevhid, 35, Teheccüd, 14; Muslim, *es-Sahih*, Cuma, 4, Salât, 207, Müsafirin, 24; Tirmizî, *Sunen*, Deavât, 79; Ebû Dâvud, *Sunen*, Salât, 52, 311; Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesai, *Sunenu Nesai*, Çağrı Yayınları: İstanbul, 1992, Tatbik, 78.

³⁹ Gazali, *İhya-i Ulumi’-d-Din*, c. I, s. 875.

⁴⁰ Bkz. Buhârî, *es-Sahih*, Deavât 17, Ezan 148, Amel fi’s-Salât 4, İsti’zan 3, Tevhid 5; Muslim, *es-Sahih*, Salât, 55; Ebû Dâvud, *es-Sunen*, Salât, 177; Tirmizî, *es-Sunen*, Salât, 215; Nesâî, *es-Sunen*, İftitah 190, Sehv 41; İbn Mâce, *es-Sunen*, İkametu’s-Salât, 24; Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye: Beyrut, 2008, I, 437.

Aslında vakitlerin şerefi, hallerin şerefine bağlıdır. Zira seher vakti kalbin tasfiyesi, ihlâsı vaktidir. Aynı şekilde arefe günü ile cuma günü de himmetlerin birleşme, kalplerin yardımlaşma vaktidir.⁴¹

1.3.3. Kibleye Yönelerek Ellerini Açması ve Ellerini Yüzüne Sürmesi

Duâ ederken de, diğer birtakım ibadetlerde olduğu gibi kibleye dönmek, daha güzel görülmüştür. Hz. Peygamber de böyle yapmıştır.⁴² Muhtaç bir insan edasıyla eller açılmalı ve duânın sonunda da yüze sürülmelidir. Cabir b. Abdullah: “Hz. Peygamber (sav) duâ ederken ellerini kaldırdığında onları yüzüne sürmeden indirmezdî” demiştir.⁴³

1.3.4. Duâ Esnasında Bağırıp Çağırması

Bağırıp çağırarak, yüksek sesle ve riya ile değil yalvararak, kısık bir sesle duâ edilmesi hem Allah’ın⁴⁴ hem Hz. Peygamber (sav)’in emridir. Allah her zaman bizimle beraber olduğuna göre bağırıp çağırmak uygun değildir. “Ben, kulumun bana olan zannı üzereyim. Bana duâ ettiği zaman ben onunla beraberim”⁴⁵ kudsi hadisinde, kısık sesle duâ etsek bile Allah’ın her an bizimle beraber olduğuna ve bizi işittiğine işaret ediliyor.

Ebû Musa el-Eş’ari (ra) dedi ki: Allah Resulü ile birlikte bulunduğumuz bir seferde, tepelere çıktıkça, derelere indikçe yüksek sesle tekbir ve tehlil getiriyorduk. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav): “Ey İnsanlar! Kendinizi yormayınız. Çünkü sizler sağır ve uzaktaki birine değil, her an sizinle olan, her şeyi duyan Allah’a duâ ediyorsunuz.”⁴⁶ buyurarak bizleri uyardı.

Duâ ibadet şuuruyla yapılmalıdır. Dolayısıyla duâda dinleyenleri rahatsız edecek şekilde, gereksiz yere bağırıp çağırmak, yapmacık hareketlerde bulunmak doğru değildir.

⁴¹ Gazali, *İhya-i Ulumi’-d-Din*, c. I, s. 875.

⁴² Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 25.

⁴³ Tirmizî, *es-Sunen*, Deavât, 11.

⁴⁴ Araf Suresi: 7/55, 205; İsra Suresi: 17/110

⁴⁵ Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 19.

⁴⁶ Buhârî, *es-Sahih*, Cihad, 131; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 44.

1.3.5. Kafiye-den Kaçınması

Duâ ederken, kafiye yapmak için uğraşmak, çaba sarf etmek doğru bir hareket değildir. Duâ eden kişinin hali, Allah'a yalvaran kişinin hali gibi olmalıdır. Mütevazı, doğal ve en önemlisi de “ihlâs”lı olmalıdır.⁴⁷ İnsanın kafiyeyle okumak için kendisini zorlaması da bu duruma ters düşer. Kur'an-ı Kerim'de “*Rabbinize yalvara yakara ve gizlice duâ edin. Bilesiniz ki O, haddi aşanları sevmez*”⁴⁸ buyrulmaktadır. Buradaki “haddi aşanlar” ile kastedilenlerin duâyı kafiyeyle okumak için kendilerini zorlayanlar oldukları da söylenmiştir.⁴⁹

İbn Abbas (ra) öğrencisine şöyle demiştir: “Cuma günü insanlara en fazla üç tane hadis rivayet et. İnsanları Kur'an'dan bezdirme. İnsanlar kendi işlerini konuşurken konuşmalarını kesip onlara vaaz ettiğini ve onları bıktırdığını görmeyeyim. Sus ve onları dinle. Senden talepte bulunurlarsa o zaman onlara hadis naklet. Duâ ederken kafiye-den sakın. Çünkü Rasûlullah ve ashabının böyle yaptığını bilirim.”⁵⁰

1.3.6. Duânın Kabul Edileceğine İnanması

Yüce Allah'ın isimlerinden biri “Semi'u'd-Duâ (duâları işiten/kabul eden)” dir.⁵¹ Hz. Peygamber (sav): “*Kabul edileceğine kesin bir şekilde inanarak Allah'a duâ edin*”⁵² buyurarak duâ edildiği vakit, yapılan duânın kabul edileceğine inanılmasını istemektedir. Bir başka hadisinde de şöyle buyuruyor: “*Duâ ettiğiniz zaman, isteğinizi kesin olarak isteyin. 'Allahım! Dilersen beni affet, dilersen bana merhamet et' demeyin. Çünkü Allah'ı zorlayacak herhangi bir güç yoktur.*”⁵³

Yani Allah'a karşı şartlı, ta'lîkli değil, kesin ve ısrarlı olarak: “Allahım! Beni affet! Allahım! Bana merhamet et!” diye duâ etmelidir. Böylece Hz. Peygamber (sav), duâ edilirken nelere dikkat edileceğini de açıklamış oluyor.

⁴⁷ Bkz. Nesai, *es-Sünen*, İstiska, 4, 13.

⁴⁸ Araf Suresi, 7/55.

⁴⁹ Gazali, *İhya-i Ulumi'd-Din*, c. I, s. 879.

⁵⁰ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 20.

⁵¹ Al-i İmran Suresi: 3/38.

⁵² Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 66.

⁵³ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 21; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 7.

1.3.7. Duâda Israrcı Olması

Mümin, Yüce Allah'tan istediği şeyler hususunda ısrarcı olmalı, istediği yerine gelmedi diye ümitsizliğe kapılıp duâdan vazgeçmemelidir. İbn Mesud (ra)'dan rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Hz. Peygamber (sav), duâ ettiği zaman üç defa tekrar eder; bir şey dilediği zaman üç defa dilerdi.”⁵⁴ Hz. Peygamber (sav): “*Şüphesiz ki Allah duâda ısrarcı olanları sever*”⁵⁵ buyurmuş ve ısrarcı olmanın gereğine işaret etmiştir.

Hz. Peygamber (sav): “*Rabbime duâ ettim de duâm kabul edilmedi, diyerek acele etmediğiniz sürece Allah duâlarınızı kabul eder*”⁵⁶ derken duâda aceleci davranmadan, ama ısrarla istemek gerektiğini tavsiye etmiş ve: “*koltuk altları gözükecek kadar ellerini kaldırıp duâ eden hiçbir kul yoktur ki acele etmediği sürece Allah ona istediğini vermiş olmasın*” buyurmuş, sahabenin, “Ya Rasulallah! Duânın acelesi nasıl olur? sorusuna “*istedim, istedim de Allah hiçbir şey vermedi demektir*”⁵⁷ şeklinde cevap vermiştir.

Bütün bunlar, duâya devam etmenin lüzumuna ve icabetin gecikmesinden şikâyet edilmemesi gerektiğine işarettir. Zira her duâyaya icabet edilir. Ama kul için icabetin hangisinin hayırlı olacağını da en iyi bilen Allah'tır. Dolayısıyla icabetin nasıl olacağını da en iyi O bilir. Her duâ, ya bu dünyada ya da ahirette cevabını bulur.⁵⁸

1.3.8. Sadece Allah'a Duâ Etmesi ve Duâyaya Allah'a Hamd-u Sena İle Başlaması

Allah'tan başkasına duâ edilmez. O'ndan başkasına yapılan duâlar, batıldır, günahtır. Bir adam, “Ya Rasûlullah! Yüce Allah katında günahın hangisi en büyüktür?” diye sordu. Rasûlullah (sav): “*Allah seni yarattığı hâlde Allah'a bir ortak uydurup duâ etmendir*” buyurdu.⁵⁹ Yüce Allah, bunları tasdik eden şu ayeti indirdi: “*Onlar (Rahmanın has kulları) Allah'ın yanı sıra başka bir ilaha duâ etmezler.*”⁶⁰

⁵⁴ Muslim, *es-Sahih*, Cihad, 107.

⁵⁵ Beyhaki, *Şu'abu'l-İman*, er-Rica minallah, No:1108.

⁵⁶ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 22; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 92.

⁵⁷ Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 133.

⁵⁸ Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 92; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 133.

⁵⁹ Buhârî, *es-Sahih*, Tevhid, 46.

⁶⁰ Furkan Suresi, 25/68.

Abdullah ibn Mesûd (ra) şöyle demiştir: “Peygamber (sav) bir söz söyledi, ben de diğer bir söz söyledim. Hz. Peygamber: “*Allah'ın yarattıklarından herhangi bir şeyi Allah 'a denk yapıp, ona duâ ederek ölen kimse ateşe girer*” buyurdu. Ben de: Allah'a bir benzer çağırmayarak ölen kimse cennete girer, dedim.⁶¹

1.3.9. Duâda İhlâslı Olmayı Öngörmesi

İnsan duâ ederken bütün varlığı ile Allah'a yönelmeli, bilerek ve isteyerek, ihlâsla ve samimiyetle duâ etmelidir. Yani insan duâ ederken Allah, insan şuurunun yegâne konusu olmalıdır. Kalpte başka duygulara yer verilmemelidir. Zihin, dil ile söylenen şeylerin dışında bir şeyle meşgul olmamalıdır.

Duâda samimiyetin olması gerekmektedir. Hz. Peygamber (sav): “*Biliniz ki Allah gafıl bir kalpten gelen duâyı kabul etmez*”⁶² hadisinde şuur halini, ihlâs ve samimiyeti olmazsa olmaz olarak ifade etmiştir.

1.3.10. Esmâü'l-Hüsna İle Duâ Edilmesi

Duâ edilirken Allah'ın güzel isimlerinden herhangi biri kullanılarak duâ yapılabilir. Kur'an'da: “*En güzel isimler Allah'ındır. O halde Ona o güzel isimlerle duâ edin.*” buyurularak duâ ederken Esmâü'l-Hüsna ile duâ edilmesinin önemni belirtmektedir. Hz. Peygamber de: “*Allah'ın doksan dokuz ismi vardır, yüzden bir eksik. Kim bunları sayarsa cennete girer.*”⁶³

Allah'ın güzel isimleri zikredilerek yapılan duâlar kabule şayandır. Hem Kur'an, hem de hadislerdeki duâ örneklerine bakıldığında duâ öncesinde veya sonrasında Allah'ın güzel isimleri belirtilmiştir.

Hz. Peygamber'in duâlarında olan özellikler bu zikretmiş olduklarımızla sınırlı değildir. O, sıraladığımız bu hususları uygulamalı olarak bizlere göstermiş ve bizlere de o şekilde duâ etmemizi tavsiye etmiştir.

⁶¹ Buhârî, *es-Sahih*, Tefsir, 22.

⁶² Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 66.

⁶³ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 68, Şurut, 18, Tevhid, 12; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 5; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 83.

2. BUHÂRÎ’NİN SAHİH’İNDEKİ “DEAVÂT” ile İBN MÂCE’NİN SÜNEN’İNDEKİ “DUÂ” BÖLÜMLERİ

Buhârî’nin Sahih’inin asıl ismi *el-Câmi’u’s-Sahîhu’l-Musnedu’l-Muhtasaru min umûri Resûlillâh (s.a.s) ve Sunenihî ve Eyyâmihî*’dir. Kısaltılarak *el-Câmi’u’s-Sahîh* veya *Sahih-i Buhârî* denmiş ve daha ziyade bu isimlerle meşhur olmuştur. Bu eser İslam Dünyasında Kur’an’dan sonra en sahih kitab olarak kabul edilmiştir.⁶⁴

İslam dünyasında *Kutub-i Sitte* içerisinde Buhârî ve Muslim’in yeri ve diğer dört kitaba üstünlüğü hususunda ittifak sağlanmış gibidir. Nevevi de sahih hadis ihtiva eden kitabların en sahihinin Buhârî, Muslim olduğunu söylemektedir.⁶⁵ Bu itibarla genelde ikisi mukayese edilmiştir. Buhârî ile Muslim’in birbirine olan bu mukayesesinde üstünlük daha çok Buhârî’den yana olmuştur.⁶⁶

Sahih-i Buhârî, Mu’cemu’l-Mufehres’e göre 97 kitab ve 3730 bâbtan oluşmaktadır. Tekrarlar dahil 7275 hadis ihtiva etmektedir. İbn Hacer’e göre bu sayı 9082’dir. Tekrarlar hariç dört bine yakın hadisi ihtiva etmektedir. İbn Hacer’e göre tekrarlar hariç 2791 hadisi içermektedir.⁶⁷

Buhârî, sadece sahih hadisleri toplayıp kitap haline getiren ilk muhaddislerdendir.⁶⁸ Hadisler fıkıh konularını da içerecek şekilde çok değişik konulara göre tasnif edilmiştir. Bilindiği gibi çok çeşitli konuları ele alan çalışmalara “camî” adı verilmiştir. Sünenler ise fıkıh bablarına göre tertib edilmiş eserlerdir.⁶⁹ Ta’likler ve tekrarlar *Sahih-i Buhârî*’nin diğer özelliklerindendir.

Buhârî, sahih hadisleri topladığı eseri olan *el-Câmi’u’s-Sahîh’e*, “Bed’ü’l-Vahiy” kitabı ile başlamış, “Tevhid” kitabı ile son vermiştir.

Buhârî, İslam tarihinde üzerinde en çok çalışılan alimledendir. *el-Câmi’u’s-Sahîh* adlı eseri başka hiçbir esere nasip olmayan bir ilgi ve alakaya mazhar

⁶⁴ Bkz. Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, TDV Yayınları: Ankara, 2006, s. 254; Mustafa Baktır, “Buhârî’nin Sahihindeki Kitabı’l-Hiyel’i Hakkında Bazı Mülâhazalar” *AÜİFD*, Sayı, X, s. 60.

⁶⁵ Mehmed Said Hatiboğlu, *Hadis Tetkikleri*, Otto Yayınları: Ankara, 2009, s. 93.

⁶⁶ Bkz. S. Kemal Sandıkçı, *Sahih-i Buhârî Üzerine Yapılan Çalışmalar*, DİB Yayınları: Ankara, 1991, s. 16; Hanifi Akın, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı*, Beka Yayınları: İstanbul, 2009, c. I, s. 16.

⁶⁷ İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyeti*, İFAV Yayınları: İstanbul, 1997, s. 54; Sandıkçı, *Sahih-i Buhârî Üzerine Yapılan Çalışmalar*, s.15.

⁶⁸ Baktır, a.g.m. aynı yer.; Hanifi Akın, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı*, c. I, s. 49; Abdullah Feyzi Kocaer, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecridi Sarih*, Hüner Yayınları: Ankara, 2004, I, 9.

⁶⁹ Abdullah Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, Timaş Yayınları: İstanbul, 1987, s. 42, 140.

olmuştur.⁷⁰ Neredeyse araştırılmayan bir yönü kalmamıştır. Bu da haklı şöhretinin göstergesidir. Ama o bu şöhrete kolay bir şekilde ulaşmamıştır. Bu süreç neredeyse iki buçuk asra yakın sürmüştür. Kendi eserine aldığı hadislerin sonunda Buhârî'ye atıf yapan ilk alim İbn Mende (ö. 395) olmuştur. Hakim en-Neysaburi'ye gelinceye kadar onun eserini tam anlamıyla öven biri çıkmamıştır. Ne var ki en-Neysaburi'nin görüşleri çok da itibar görmemiştir. Asıl dönüm noktası el-Makdisi (ö. 507) olmuştur. *Kutub-i Sitte* kavramını ilk o ifade etmiştir. Bir hadise sırf Buhârî'de yer aldığı için sahih diyen bir alim o zamana kadar çıkmamıştı. Bundan dolayı el-Makdisi önemli bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Daha sonra gelen Kaadi İyad (ö. 544), Buhârî'nin sıhhati üzerinde "İcma" olduğunu telaffuz etmiştir. Böylece artık Buhârî yedinci asra damgasını vurmuştur.⁷¹

Sahih-i Buhârî'nin bu derece meşhur olması onun kusursuz olduğu anlamına gelmez. Zaman zaman eleştirilmiştir.⁷² *Sahih-i Buhârî* gerek sened ve gerekse metin açısından eleştirilmiştir.⁷³ Örneğin eserinde çokça fıkıh yapması, fıkhi tartışmalara girmesi eleştirildiği konulardandır.⁷⁴

⁷⁰ Sandıkçı, *Sahih-i Buhârî Üzerine Yapılan Çalışmalar*, s.18; Hanifi Akın, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı*, c. I. s. 32.

⁷¹ Çakın, "Buhârî'nin Otoritesini Kazanma Süreci", *İslami Araştırmalar*, c. 10, sayı: 1-3, 104-107.

⁷² Buhârî ile Muslim'in eleştirildiği hususlar için bkz.; M S Hatiboğlu, *Hadis Tetkikleri*, s. 99.

⁷³ Bkz. Ahmet Tahir Dayhan, *Buhârî'ye Yöneltilen Bazı Tenkitler* İzmir, 1995 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi); Mehmet Bilen, *İbn Hacer'in Buhârî'ye Yöneltilen İtirazlara Verdiği Cevaplar*, Ankara, 2004, (Basılmamış Doktora Tezi).

⁷⁴ Nevzat Tartı, "Konulu Rivayet Kitaplarında İçerik Sorunu" *İslamiyat*, c. 6, sayı: 2, 2003, s. 145.

2.1. ES-SAHİH’İN DEAVÂT BÖLÜMÜ

2.1.1. Rivayetlerin Tasnifi

Buhârî, Deavât Kitabını, doksan yedi bölümden müteşekkil *Sahih*’inin, sekseninci bölümü olarak tertib etmiştir. Altmış dokuz babdan meydana getirdiği Deavât Kitabına; “Müstecab Duâlar”la başlamış, “Hz. Peygamber (sav)’in Nasihat Etmek İçin Uygun Vakit Araması” babı ile son vermiştir. Buhârî, bu arada verdiği bütün bablar arasında –nadiren kopukluk olsa bile- bir bağ kurmaktadır. Bablar arasında bir hiyerarşik düzen söz konusudur. Her bir bab insanı doğal olarak bir sonrakine götürmektedir. Buhârî, Deavât Kitabına, kabul edilen duâlarla başlamaktadır. Ardından tevbe babı gelmektedir. Duânın kabul görmesi için tevbe ve istiğfar etmek gerekmektedir. Dolayısıyla günahlardan arınarak duâ etmek bu işin bir adım sonrasını ifade etmektedir. İşte Buhârî’deki bu hiyerarşik düzen, bu minval üzere devam etmektedir. Aşağıda her babla ilgili açıklama yeri geldiğinde ayrıca yapılacaktır.

Deavât Kitabının başında Mü’min Suresi’nin 60. ayetini kaydeden Buhârî’nin, tamamını zikrettiği ayetin meali şöyledir:

“Bana duâ edin, size icabet edeyim. Bana ibadet etmekten büyüklenenler aşağılanmış bir halde cehenneme gireceklerdir”

Kur’an-ı Kerim’de duâ ile ilgili birçok ayet olmasına rağmen Buhârî’nin bu ayeti zikretmesi bizce önemlidir. Hem duâ hem de ibadet zikredildiği için ya ibadet duâ ile ya da duâ ibadet ile tefsir edilmek istenmiştir. Bu iki durum da söz konusu olabilir.

Şöyleki buradaki emrin vücut ifade edip etmemesi, emrin ne yönde olduğu hususunun ihtilaflı olmasıdır. Tefsirlerde bununla ilgili açıklamalar vardır. Örneğin Razi’ye göre; bu ayetteki, “*Bana duâ edin*” cümlesiyle neyin kastedildiği hususunda bir ittifak söz konusu değildir. Bu ifadenin, duâ etmeyi emreden bir söz olduğu ileri sürüldüğü gibi, bunun, Allah’a ibadet etmeyi emreden bir ifade olduğu da söylenmiştir. Bunun delili ise, bundan sonraki, “bana ibadet etmekten büyüklenenler” kısmıdır. Şayet, duâ etmek, mutlak anlamda ibadeti de emretmek

olmasaydı, o zaman Cenâb-ı Hakk'ın, “bana ibadet etmekten büyülenenler” ifadesinin bir manası kalmazdı.⁷⁵

Taberi ise buradaki duânın Allah’a samimi bir şekilde kulluk etmek, gûnahtan uzak durmak anlamında olduğunu söyler.⁷⁶ Görüldüğü gibi duâyı değişik şekillerde anlayanlar çıkmıştır.

Ama ayette de: اَدْعُونِي اسْتَجِبْ لَكُمْ اِنَّ الَّذِيْنَ يَسْتَكْبِرُوْنَ عَنْ عِبَادَتِيْ سَيَدْخُلُوْنَ جَهَنَّمَ دَاخِرِيْنَ geçtiği gibi “ud’ûnî ” fiili emir kipinde gelmiştir. Ulemanın çoğunluğuna göre emir, me’mûrun bihin “vücûb”una delalet eder. Özel bir sebep bulunmadıkça, emrin vücûbdan başka bir manada anlaşılması doğru olmaz. Eğer karine varsa, o zaman emrin karinenin gösterdiği manaya hamledilmesi gerekir.⁷⁷ Burada emrin “ibaha (mübah)”ya yada “nedb (mendub)”e hamledilmesini gerektirecek herhangi bir karine yoktur. Emri, vücûbdan başka bir şekilde anlaşılmaya götürecek olan herhangi bir sebep olmadığı için emrin vücûb ifade ettiğini söylemek en doğru tercih olsa gerek. Daha doğru bir ifade ile söylemek gerekirse bu şekilde anlamının önünde herhangi bir engel yoktur. İzzet sahibi olanın, kullarından istediği bir şeydir bu: “*Bana duâ edin ki sizin duânıza icabet edeyim.*”

الجَوْبُ kelimesinden türeyen اِسْتِجَابَةٌ kelimesi, اِجَابَةٌ “icabet etme” manasındadır.⁷⁸ Cevap vermek, kabul etmek anlamlarına gelir. Dini bir terim olarak, Allah’ın duâları kabul etmesi demektir.⁷⁹ Dolayısıyla “isticab” Allah’ın duâlara cevap vermesi, duâları kabul etmesi demektir.

2.1.2. Rivayetlerin İçerikleri

Buhârî’nin, Deavât bölümü giriş, gelişme ve sonuç olarak niteleyebileceğimiz bir formata sahiptir. Öncelikle duâyâ hazırlık mahiyetinde bir giriş bulunmaktadır. Bu girişte, müstecab duânın ne olduğu, duâdan önce yapılması gerekenler, duânın ne zaman yapılacağı, nasıl yapılacağı gibi konular işlenmiştir. Gelişme diyebileceğimiz bölümde ise Allah’tan ne isteneceğine, nelerin Allah’tan istenebileceğine, Allah’tan

⁷⁵ Fahreddin er-Razi, *Tefsir-i Kebir*, (çev. Suad Yıldırım ve diğerleri), Akçağ Yayınları: Ankara, 1988, XIX, 320, 321.

⁷⁶ Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Taberi Tefsiri*, Hisar Yayınevi: İstanbul, tsz. VII, 231 vd.

⁷⁷ Zekiyyüddin Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usûlü’l-Fıkıh)*, (çev. İbrahim Kafi Dönmez), TDV Yayınları: Ankara, 1999, s. 328.

⁷⁸ İbnü’l-Manzur, *Lisanu’l-Arab*, c-v-b mad.; İbnü’l-Esir, *en-Nihaye fi Ğaribi’l-Hadis*, I, 310; el-İsfahani, *Müfredat*, c-v-b mad.

⁷⁹ Bkz. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, “İcabet” mad.

istenecek şeyler arasında nelerin öncelikli olması gerektiğine dair hadisler zikredilmiştir. Buhârî, Deavât bölümünü duânın ve zikrin fazileti, önemi gibi bir sonuca bağlayarak bitirmektedir.

2.1.2.1. Müstecâb Duâ

Deavât Kitabı, her Peygamber'in müstecab birer duâsının olduğu babıyla başlamıştır. Hz. Peygamber (sav)'in: *"Kabul edileceğine kesin bir şekilde inanarak Allah'a duâ edin"*⁸⁰ hadisinden hareketle duâda aslolan şeyin kabul edilme isteği olduğu söylenebilir. İnsan kabul edilmesi arzusuyla duâ eder. Duâsına konu edindiği şeylerin kendisine verilmesi, duâ etmenin arkasındaki temel düşünce olduğu, bir hakikattir.

Deavât bölümüne, Hz. Peygamber (sav)'in: *"Her Peygamberin yaptığı (Allah katında) kabul edilmiş bir duâsı vardır. Ben bu duâmı ahirette ümmetime şefa'at etmek için saklamak istiyorum."*⁸¹ hadisiyle başlayan Buhârî, Tevhid kitabında da 31. babda Allah'ın dilemesi ve iradesi başlığı altında bu hadisi tekrarlıyor. Ayrıca bu hadisi destekleyen bir bilgi de tefsir kitabında İsra Suresi'nin tefsiri babında geçmektedir.⁸²

Hz. Nuh'un, bir duâ hakkının olduğunu ve onu da ümmetine bedduâ olarak kullandığını söylemesi bu hadisleri güçlendiren, daha iyi anlaşılmasına vesile olan başka rivayetlerdendir.⁸³

Duâ kitabına müstecab duâ ile başlanması oldukça önemlidir. Buhârî'nin bu hadisle başlaması sıradan bir tercih gibi görünmemektedir. Duâ kitabına başlarken müstecab duâ ile yüz yüze gelmek insanı, şartlarına riayet ettiğinde kabule yakın bir duâ için motive etmektedir. Bu istek ve arzu insana sürekli duâ etmeyi de telkin etmektedir.

Müstecab duâ, icabet edilen duâdır. İcabet, dini bir terim olarak, Allah'ın duâları kabul etmesidir.⁸⁴ Allah Kur'an'da kendisine yapılan duâları kabul edeceğini bildirmektedir: *"Eğer kullarım sana benden sorarlarsa onlara de ki; ben kendilerine*

⁸⁰ Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 66; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 493.

⁸¹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 1, Tevhid, 31; Muslim, *es-Sahih*, İman, 338; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 131; Malik, *Muvatta*, Kur'an, 26; Darimi, *es-Sünen*, Rikak, 85; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned*, II, 486.

⁸² Buhârî, *es-Sahih*, Tefsiru Sure-i İsra, 5.

⁸³ Bkz. Buhârî, *es-Sahih*, Tefsiru Sure-i İsra, 5.

⁸⁴ *Dini Kavramlar Sözlüğü*, "İcabet" mad.

yakınım, bana duâ edenin duâsını, duâ edince, kabul ederim. O halde onlar da benim çağırma olumlu karşılık vererek bana iman etsinler ki, doğru yolu bulsunlar.”⁸⁵

Duâya icabet etmek ilahlığın vasıflarındandır. Bu itibarla, Kur’an “icabet” fikrine büyük önem verir. Duâya cevap verememeyi de sahte ilahlığın en belirgin işareti sayar. Nitekim Kur’an’da şöyle buyrulur: “*Eğer onlara duâ etseniz, sizin duânızı işitmezler, işitseler dahi size cevap veremezler.*”⁸⁶ Kâfirlerin, edindiği ilahlar onların duâlarına cevap veremezler. İbadet edenleri kendilerine ne kadar yalvarsa da onlara karşılıklıta bulunamazlar. Onların duâlarını işitmezler, işitseler dahi cevap vermekten acizdirler. Dolayısıyla inanmayanların duâsı boşa gider.⁸⁷

Görüldüğü gibi duâya icabet etme fikri doğrudan tevhid inancı ile alakalıdır. Buhârî’nin Deavât Kitabına bu hadisle başlamasının perde arkasında böyle bir düşüncenin olması mümkündür. Peygamberlerin müstecab duâsının olduğuna dair başka hadisler de rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber(sav)’in şefaet etmesi de bu kapsamda değerlendirilebilir.⁸⁸

2.1.2.2. Seyyidu’l-İstiğfar

Buhârî’nin *Sahih*’inde, ‘Müstecab Duâlar’dan sonra, ‘İstiğfarın fazileti’ adını verdiği bab gelmektedir. Buhârî bu bab başlığını biraz sonra zikredeceği hadisten almıştır. Bu başlıktan sonra istiğfarın önemini gösteren ayetleri kaydetmiştir. Özellikle ilk olarak zikrettiği Nuh Suresi’nde geçen ayetlerde, neredeyse her şeyin meydana gelmesinde istiğfar temel şart olarak koşulmuştur: “(Nuh, kavmine) *Dedim ki: Rabbinizden mağfiret dileyin; çünkü O çok bağışlayıcıdır. (Mağfiret dileyin ki,) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsın, mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltsın, size bahçeler ihsan etsin, sizin için ırmaklar akıtsın.*”⁸⁹

Bu ayetlerden sonra Ümmet-i Muhammed’in duâ ve istiğfar hakkındaki itaatkarane hallerini tasvir eden şu ayetleri zikretmiştir:

“O müttakiler ki, bir kötülük yaptıklarında, ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah’ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tevbe-istiğfar ederler. Zaten

⁸⁵ Bakara Suresi, 2/186.

⁸⁶ Fatır Suresi, 35/14.

⁸⁷ İzutsu, *Kur’an’da Allah ve İnsan*, s. 248.

⁸⁸ Bkz. Buhârî, *es-Sahih*, Tefsiru Sure-i İsra, 5, Enbiya, 3, 9, Tevhid, 36, Tefsiru Sure-i Bakara, 1; Muslim, *es-Sahih*, İman, 322, 327, 328; Tirmizî, *es-Sünen*, Sıfatu’l Kıyame, 10; İbn Mâce, *es-Sünen*, Et’ime, 28, Zühd, 37; Hanbel, *el-Müsned*, III, 116; Ebû Ya’la, *Müsned*, V, 279.

⁸⁹ Nuh Suresi 83/10–12.

*günahları Allah'tan başka kim bağışlayabilir ki! Bir de onlar, işledikleri kötülüklerde, bile bile ısrar etmezler.”*⁹⁰

Buhârî, bu ayetleri zikrederek sanki istiğfara teşvik etmenin meşruluğunu ispat etmeye çalışmaktadır. Rivayete göre bir adam Hasan el-Basri'ye (ö. 110) gelerek kılıktan şikâyet etmişti. Hasan el-Basri istiğfar etmesini tavsiye etti. Bir diğeri fakirlikten şikâyet etti, ona da istiğfar tavsiyesinde bulundu. Erkek çocuk isteyen birine, toprağın az mahsul verdiğinden şikâyet eden kimseye de istiğfar etmeyi tavsiye etti. Sana farklı kişiler gelip çeşitli şikâyetlerde bulundular. Ona, “sen neden hepsine aynı öğüdü verdin” diye soruldu. Bunun üzerine Hasan el-Basri, bu ayetleri okudu.⁹¹ Bab başlığından sonra istiğfarın yüksek faziletini konu edinen Nuh Suresi'nin bu ayetlerinin ardından, yani Nuh (as)'ın asi kavmine öğüdünden sonra Ümmet-i Muhammed'in duâ ve istiğfar hakkındaki itaatli hallerini tasvir eden Âl-i İmran Suresi'nin bu ayetini vermiştir. Ayetlerde zikredilen ve birbirilerini tamamlayan iki durum ve bunların güzel bir şekilde tamamladığı, pekiştirdiği bir hadis: “*Allahım! Sen benim Rabbimsin. Kulluğa layık senden başka hiçbir ilah yoktur. Beni sen yarattın. Ben senin kulunum. Ezelde sana verdiğim sözümde ve vaadimde gücüm yettiğince durmaktayım. İşlediğim kusurların şerrinden sana sığınırım. Bana lütfettiğin nimetleri yüce huzurunda minnetle anar, günahımı itiraf ederim. Beni affet. Şüphe yok ki günahları senden başka affedecek yoktur*” Hz. Peygamber buyurdu ki: “*Kim bu ‘Seyyidu'l-İstiğfar’ duâsını, kalbiyle sevap ve faziletine inanarak gündüz okur da o gün akşam olmadan ölürse cennetliklerden olur. Yine her kim, sevabına ve faziletine inanarak gece okur da sabah olmadan ölürse cennetliklerden olur.*”⁹²

Bu duâ adeta bütün duâları, tevbeleri içinde barındıran şemsiye bir duâdır. Bundan dolayı “Seyyidu'l-İstiğfar” adını almıştır. Duâ ve istiğfarların başı demektir. Bir kavmin başı, o milletin ihtiyaç ve sığınmada merci'i olduğu gibi, tevbe ve istiğfar manasının her cihetini toplayan bu duâyâ da “Seyyidu'l-İstiğfar” ünvanı verilmiştir.⁹³

⁹⁰ Âl-i İmran Suresi, 3/135.

⁹¹ İbn Hacer el-Askalani, *Fethu'l-Bari Bi Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, Daru's-Salam Yayınları: Riyad, 2000, c. XI, s. 118; Zeynüddin Ahmed b. Ahmed Abdillatif ez-Zebidi, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, (terc. ve şrh, Ahmed Naim ve Kamil Miras), DİB Yayınları: Ankara, 1987, 8. Baskı, c. XII, s. 334.

⁹² Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 2, 16; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 15; Nesâî, *es-Sünen*, İstiaze, 57.

⁹³ Ez-Zebidi, *Tecrid-i Sarih*, c. XII, s. 333.

Hassan b. Sabit'in kardeşinin oğlu olan Şeddad İbn Evs'in Buhârî'deki tek hadisidir.⁹⁴

Buhârî şarihlerinden İbn Battal, duânın “Ezelde sana verdiğim sözümde ve vaadimde gücüm yettiğince durmaktayım” kısmının Yüce Allah'ın, ezelde ruhlar âleminde, “elestü bi Rabbiküm (Ben sizin rabbiniz değil miyim)?”⁹⁵ sorusuna insan timsali zerrelere “evet Rabbimizsin” diyerek Allah'ın rububiyetini ikrar ve tasdik etmeleri şeklinde yorumlanmıştır.⁹⁶

Buhârî, istiğfar ile ilgili bu hadisten sonra, ‘Hz. Peygamber’in Gece Gündüz İstiğfar Etmesi’ adını verdiği babda şu hadisi vermektedir: “*Vallahi ben Allah’a günde yetmiş defadan fazla muhakkak istiğfar ve tevbe ederim.*”⁹⁷ Hz. Peygamber’in bu şekilde buyurması insanlara sürekli olarak ahiret saadeti için Allah’a el açıp yalvarmaları gerektiğini göstermektedir. İsmet sıfatıyla muttasıf olan Hz. Peygamber’in, bu kadar çok tevbe ve istiğfarda bulunması, Müslümanlara örnek olması için yaptığı söylenebilirse de tevbe ve istiğfarın ibadet olması ve ubudiyetin izharı ve rububiyetin keremine duyulan ihtiyaç önemli hususlardandır. Zaten insanın acizliğinin farkında olması ve bu bilinçle Allah’a duâ etmesi Hz. peygamber’in duâlarındaki ana temadır.

Sebebin araştırılması bu çalışma için fazla bir öneme sahip değildir. Asıl önemli olan Buhârî’nin tertibinin güzelliğidir. Hz. Peygamber (sav)’in tevbe ve istiğfarda bulunduğunu, hem de bunu günde yetmiş defadan fazla yaptığını bir önceki bab ile bağlantılı bir şekilde zikretmesi insana, Peygamber bile yapıyorsa ben neden yapmayayım dedirten bir şekildedir. Bu itibarla rahatlıkla denilebilir ki, bab başlıklarının birbirleriyle olan bağlantıları ve hadislerin tertibi, insanı bir yerden alıp yavaş yavaş istenen kıvama getirmeye yöneliktir. Bablar arasında bu şekil bir hiyerarşi söz konusudur.

⁹⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, c. XI, s. 119.

⁹⁵ Araf Suresi: 7/172.

⁹⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, c. XI, s. 120.

⁹⁷ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 3; Tirmizî, *es-Sünen*, Tefsir 47; İbni Mâce, *es-Sünen*, Edeb 57; baş tarafı biraz değişik bir metinle Muslim ve Ebû Dâvud’da da geçer: Muslim, *es-Sahih*, Zikir 41; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Vitr 26.

2.1.2.3. Tевbe

Buhârî, işi öyle bir noktaya getirdi ki, tevbe ve istiğfar, duânın kabulü için duâyâ başlamadan yapılması gereken bir şey gibi görünüyor.⁹⁸ İstiğfarın ardından gelen tevbe babı bunu daha da güzel bir şekilde ifade etmektedir. Bu sıralama sanki şöyle bir hiyerarşi oluşturmaktadır: Eğer duânın kabul edilen duâlar sınıfından olması isteniyorsa öncelikle günahlardan bağışlanma istemek ve sonra tevbe etmek gerekmektedir. Bu şekilde Allah ile konuşmaya başlarken, Allah'ın huzuruna çıkıp ondan bir istekte bulunurken, ya da sadece ibadet niyetiyle duâ ederken kabule yakın bir tavır alınmış olunur ki, duâdan beklenen şey de budur. Yani kulun temiz bir yürekle, samimiyetle O'na ibadet etmesidir.

Deavât'ın dördüncü babında tevbe başlığı adı altında iki tane hadis zikretmiştir. İlk hadiste Abdullah İbn Mesud (ra)'dan nakledilen iki rivayet vardır. Birincisi mevkuf bir rivayet yani İbn Mesud'a ait bir sözdür. İkinci rivayet ise İbn Mesud (ra)'ın Hz. Peygamber'den naklettiği hadistir.

Hiz. Peygamber (sav) şöyle buyuruyor: *“Allah, bir kulun tevbesine, yanında devesi bulunan, devesinin üzerinde su ve yiyeceği olan, tehlikeli bir yere inip konaklayan ve başını yere koyarak biraz uyuyan, uyandığında devesi gitmiş olan, sonunda susuzluk ve açlığı şiddetlenmiş veya Allah'ın takdir edip dilediği zorluklar başına gelmiş bulunan, kendi kendine: ‘eski yerime olsun döneyim’ diyen, ardından biraz daha uyuyup uykudan başını kaldırdığında kaybettiği devesini görüveren bir kimsenin sevinmesinden daha çok sevinir.”* İkinci hadisinde de: *“Kulunun tevbe etmesinden dolayı Allah'ın duyduğu memnuniyet, sizden birisinin ıssız bir çölde kaybettiği devesini bulduğu zamanki sevincinden daha çoktur.”*⁹⁹ şeklinde buyurmaktadır.

Buhârî, Deavât Kitabının giriş kısmını bu hadisle bitirmektedir. Deavât Kitabında buraya kadar rivayet ettiği hadisler duâyâ bir girizgah, bir ön hazırlık niteliğindeydi. İbnü'l-Cevzi'nin Allah'ı tesbih mi, istiğfar mı edelim sorusuna verdiği *“kirli elbiseye koku sürmektense onu yıkamak gerekmez mi?”*¹⁰⁰ şeklindeki cevabı Buhârî'nin takip ettiği metodu oldukça güzel bir şekilde açıklamaktadır.

⁹⁸ Ebû Suhayb Safâ ed-Davvî Ahmed el-Adevî, *İthafu'l-Kari bi İhtisari Fethu'l-Bari*, (çev. M. Beşir Eryarsoy- İshak Emin Aktepe- İbrahim Tüfekçi), Polen Yayınları: İstanbul, 2008, s. 431.

⁹⁹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 4; Muslim, *es-Sahih*, Tевbe, 8; Tirmizî, *es-Sünen*, Sıfatu'l-Kıyame, 49; Hanbel, *el-Müsne'd*, III, 213.

¹⁰⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, XI, 123.

Buhârî, Deavât Kitabının sonlarına doğru yine aynı konuyla yani tevbeyle alakalı iki tane hadis vermiştir. Ancak bunlar sadece geçmişte yapılan hata ve kusurlardan tevbe olmayıp, gelecekte işlenmesi muhtemel kötülüklerden kendisini koruması ve şimdiden affetmesi isteğidir.

Ebû Musa el-Eş'ari (ra)'dan nakledildiğine göre Hz. Peygamber (sav) şöyle duâ etmiştir: *“Rabbim! Her konuda hatalarımı, bilmediklerimi, israflarımı ve senin benden daha iyi bildiğin şeyleri bağışla. Allah'ım! Yaptığım yanlışları, kasıtlı yaptıklarımı, bilmediklerimi ve şakalarımı bağışla. Ben bunların hepsini yapmışımdır. Allah'ım! Geçmişte yaptıklarımı ve gelecekte yapacaklarımı bağışla. Gizli ve açık kusurlarımı affet. Öne alan da sensin sona bırakan da sensin ve sen her şeye kadirsin”*.¹⁰¹

İkinci hadiste de aynı metin farklı bir senedle rivayet edilmiştir. Bu nedenle Buhârî senedi farklı oluşu için onu ayrı bir hadis gibi eserine almıştır.

Buhârî, bu babdan sonra duânın türleri ve şekli üzerinde durmaktadır. Örneğin yatma ile ilgili duâlar, gece ve sabah okunacak duâlar, namaz sonrası okunacak duâlar ile duâ edilirken şekil olarak nelere dikkat edilmesi gerektiği gibi hususlarla devam etmektedir.

2.1.2.4. Duânın Vakti

2.1.2.4.1. Yatarken Okunan Duâlar

Tevbe babından sonra gelen iki bab da gece yapılacak olan duâlara bir ön hazırlık niteliğindedir. İbn Hacer Buhârî'nin bu iki babı gece yapılacak duâ ile ilgili bilgilere bir giriş mahiyetinde zikrettiğini söylemektedir.¹⁰² Buhârî, aslında uyumaya da bir format getirmiş oluyor. Aşağıda da görüleceği gibi rivayet edilen hadisler, kişiye nasıl uyuması gerektiğini öğretiyor gibidir. Uyumadan önce nasıl bir hazırlık süreci geçirilmesi gerektiğinden, yatmanın şekline varıncaya kadar hatta, gece uyanıp ibadet edildiğinde nasıl duâ edilmesi gerektiğine, sabahleyin nasıl duâ edilmesi gerektiğine kadar hemen hemen her şeyi sayıp dökmüştür.

Sağ yanı üzerine yatmak babında sadece Hz. Aişe (ra)'dan yapılan, Hz.

¹⁰¹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 60; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 70; Hanbel, *el-Musned*, IV, 417.

¹⁰² İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, XI, 131.

Peygamber (sav)’in sağ yanı üzerine yattığına dair bir rivayet vardır.¹⁰³ Sağ yana yatmanın meşruluğunu göstermek üzere Hz. Aişe (r. anha)’dan bir rivayet ile gösterilmiştir. Bir sonraki babda Hz. Peygamber (sav)’den hem yatmadan evvel abdest almayı hem de sağ yanı üzerine yatmayı ve ondan sonra okunacak duâyı öğretiyor:

Bera b. Âzib (ra)’den rivayet edildiğine göre, Allah’ın Rasûlü buyurdular ki: *“Yatağına yatmadan önce namaza duracak gibi abdest al. Sonra sağ yanına yat ve şu duâyı söyle: ‘Allahım! Kendimi Sana teslim ettim ve işimi Sana ısmarladım. Çünkü korkum da Sendendir, ümidim de Sendendir. Senden sığınacak yer varsa, o da Sensin; Senden kurtulacak yer varsa yine Sensin! İndirdiğin Kitabına ve gönderdiğin Peygamberine iman ettim’ Eğer o gece ölecek olursan, fitrat üzere ölürsün. Günün sonunda en son söyleyeceğin sözler bunlar olsun”* buyurdu. Ben bu duâyı O’nun huzurunda iyice ezberleyip tekrar etmek istedim: *“Ve gönderdiğin Rasûlüne iman ettim”* dedim. Peygamber Efendimiz: *“Hayır, Gönderdiğin Peygamberine”* diye düzeltti ve öğrettiği kelimelerle okumamı istedi.¹⁰⁴ Burada söz konusu edilen birkaç husus bulunmaktadır. Yatmadan önce abdest almak, sağ tarafa yatmak, yatmadan önce Allah’ı zikretmek gibi. Nevevi bunları yapmanın sünnet olduğunu söylemektedir.¹⁰⁵

Uyumak istendiğinde okunacak duâ adını verdiği babda iki tane hadis vermektedir. Huzeyfe (ra)’den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) yatmaya gittiğinde *“Senin adınla ölür ve dirilirim”* uyandığında da *“Bizi öldürdükten sonra tekrar diriltten ve en sonunda mezarlarımızdan bizi çıkaracak olan Allah’a hamdolsun”* dermiş.¹⁰⁶ Bera İbn Azib (ra)’den rivayetle verdiği ikinci hadiste ise, Peygamber (sav) bir adama tavsiyede bulunup şöyle buyurmuştur: *“Yatağına girip yatmak istediğin zaman şu duâyı söyle: ‘Allahım! Kendimi Sana teslim ettim ve işimi Sana ısmarladım. Yüzümü San’a döndüm. Çünkü korkum da Sendendir, ümidim de Sen’denir. Senden sığınacak yer varsa, o da Sensin; Senden kurtulacak yer varsa yine Sensin! İndirdiğin Kitabına ve gönderdiğin Peygamberine iman ettim. Eğer o*

¹⁰³ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 5.

¹⁰⁴ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 6, 7, 9, Vüdû, 75, Tevhid, 33.

¹⁰⁵ İbn Hacer, *Fethu’l-Bari*, XI, 132.

¹⁰⁶ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 7, 8, 16, Tevhid, 13; Müslim, *es-Sahih*, Zikir 59; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Edeb 98; İbni Mâce, *es-Sünen*, Duâ 16.

gece ölecek olursan, fitrat üzere ölürsün."¹⁰⁷ Buhârî bu hadisi, *es-Sahih*'in birkaç yerinde farklı kitab ve bablarda vermektedir.

Müellif Buhârî, burada uyku ile alakalı olan duâları kaydetmiştir. Burada öncelikle yazdığı hadisler uyku ile ilgili olup, öncesi ve sonrası için bir yol gösterme mahiyetindedir. Hz. Peygamber (sav)'in yaptığı bu duâlarda, gerek uyumadan önce ve gerekse uyandıktan sonra ilk olarak yapılacak olan duâ ve zikirleri görmek mümkündür. Öncelikle uyku ile ilgili duâların tahriri, duâ kitabına başlarken duânın adabından sayılabilecek olan hadisleri, yani bizim duâ için bir ön hazırlık dediğimiz o hadislerden hemen sonra, uyku ile alakalı hadislerin tahrir edilmesi uykunun ölüm ile olan ilgisinden olabilir mi bilinmez ama bu grup hadisler başlarken yukarıda kaydettiğimiz Huzeyfe hadisinde böyle bir ihtimalin varlığı önümüzde durmaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de uyku ölüme benzetilmiş, aralarında bir bağ kurulmuştur.¹⁰⁸

'Sağ Eli Yanağın Altına Koymak' babı adını verdiği sekizinci babda Hz. Huzeyfe (ra)'den bir rivayet vardır. Buhârî, Bu babda verdiği hadisi yedinci babda da vermişti. Nitekim tevhid kitabında da tekrar verecektir. Senedleri farklı bir şekilde verdiği bu rivayetleri üç ayrı yerde zikretmiştir.

'Sağ Taraf Üzerine Uyumak' babında bir rivayet vardır. Berâ İbn Âzib (ra)'den rivayet edilen bu hadis daha önce altı ve yedinci bablarda da geçmişti.¹⁰⁹

Bu hadisi İbn Mâce de rivayet etmiştir. Ancak o bu hadisi Buhârî gibi detaylandırmamıştır. Daha genel olarak anlamış ve yatarken duâ etmeye delil getirmiştir. Oysaki Buhârî, bunu detaylandırmış sağ tarafa yatarken duâ etmeyi ispatlamak için zikretmiştir. Bu hadisi aldığı bab başlığı da bunu göstermektedir.

Buhârî, uyumak isteyen bir Müslümanın nasıl davranması gerektiğini, bu hadislerden yola çıkarak göstermeye çalışmıştır. Burada rivayet ettiği bütün hadisler istisnasız olarak tevhid inancını ve insanın çaresizliğini vurgulamaktadır. İnsan her an Allah'a ihtiyaç hisseden bir varlıktır. Uyku hali de insanın güç yetiremediği, Allah'a muhtaç olduğu bir durumdur. Allah'ı uykuya dalarken bile hatırlamak, Onu tesbih etmek, Ona tahmid etmek ve Onu bütün noksanlıklardan münezzeh kılmak,

¹⁰⁷ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 7, 6, 9, vüdû, 75, Tevhid, 33.

¹⁰⁸ Bkz. Zümer Suresi, 39/42

¹⁰⁹ Buhârî *es-Sahih*, Deavât, 9; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 56; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 16; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Edeb, 97-98; İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 15.

uykunun adabından olarak insanın karşısına çıkmaktadır. Nitekim aşağıda gelen hadislerin de aynı hususlara işaret ettiği görülecektir.

2.1.2.4.2. Gece Okunacak Duâlar

Müellif Buhârî, “Geceleyin Uykudan Uyanınca Okunacak Duâ” babında iki hadis rivayet etmiştir. İkisi de İbn Abbas (ra)’dan rivayet edilmiştir. İbn Abbas (ra) şöyle demiştir: “Ben bir gece (Hz. Peygamber’in zevcesi (teyzem) Meymûne’nin yanında kaldım. Geceleyin Hz. Peygamber kalktı, hacetini giderdi, yüzünü ve ellerini yıkadı. Sonra uyudu. Sonra uyanıp kalktı, su kırbasına geldi, onun ağız bağını çözdü. Sonra iki abdest ortası, yani suyu çok kullanmadan ve organlara da tam ulaştırarak bir abdest aldı. Sonra namaza durdu. Ben de kalktım ve Peygamber’in benim kendisinden sakındığımı (yahut takip ettiğimi) görmesini istemediğim için, uykudan yeni uyanıyormuş gibi belimi uzatıp gerindim. Abdest aldım. Peygamber namaz kılmak üzere dikildi. Ben de O’nun sol tarafına namaza durdum. Peygamber benim kulağımdan tuttu da beni sağ yanına döndürüp geçirdi. Namazı on üç rekâtta tamam oldu. Sonra yatıp uyudu, hatta horladı. Kendisi uyuduğu zaman horlardı. Bilal gelip namaz vaktini haber verdi. Peygamber bu sefer abdest almadan (iki rekât daha) namaz kıldı. Duâsında şunları söylüyordu: *“Allahım! Kalbimi nurlandır, gözümü nurlandır, kulağımı nurlandır, sağ yanıma nurlandır, sol yanıma nurlandır, üstümü nurlandır, altımı nurlandır, önümü nurlandır, arkamı nurlandır. (Kısacası) Benim her tarafımı nurlandır.”*¹¹⁰

İbn Abbas (ra)’dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (sav) geceleyin uyanıp kalktığı zaman teheccüd namazı kılar, şu duâyı söylerdi: *“Allahım! hamd Sana mahsustur. Göklerin, yerin ve bunlardaki herkesin nuru Sensin! Göklerin, yerin ve bunlardaki herkesin kayyımı (yani işlerini tedbir eden) ancak Sensin! Hamd ancak Sana, mahsustur. Hakk Sensin. Va’din de haktır, sözün de haktır. Sana kavuşmak da haktır. Cennet de haktır, ateş de haktır. Kıyamet saati de haktır. Bütün peygamberler de haktır. Muhammed de haktır! Allahım! (Emrini ve nehyini kabul edip) kendimi yalnız Sana teslim ettim. Yalnız Sana güvenip dayandım. Yalnız Sana iman ettim. Yalnız Sana döndüm. Senin burhanlarına tutunarak düşmanlarla mücadele ettim.*

¹¹⁰ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 10; Muslim, *es-Sahih*, Salatu’l-Musafirin, 181; İbn Mâce, *es-Sünen*, Taharet, 48. (bu hadis Sahih Buhârînin 19 yerinde zikredilmiştir. Ancak oralarda okunacak duâ kısmı olmadığı için ayrıca belirtmeye gerek görülmedi).

Aramızda yalnız Sen'i hakem kıldım! Evvelden yaptığım, sonradan yapacağım, gizlediğim, açığa çıkardığım bütün günahlarımı benim lehime mağfiret eyle! Öne geçirici ancak Sensin, sona bırakıcı da ancak Sensin! (İbadete lâayık) Senden başka ilah yok, yalnız Sen varsın -yahut- Senden başka (ibadete layık) hiçbir ilah yoktur.”¹¹¹

Bu bab da zikrolunan iki hadisi de gece ibadetini anlatıyor. Bir önceki bab yatmaya giderken yapılacak duâyı konu almıştı. Bu da geceleyin uykudan uyanınca yapılacak duâları konu edinmiştir. Burada da aynı düzen devam etmektedir. Yani her bir adım insanı bir sonrakine götürmektedir. Bu duâlar insanın bir gününü tamamıyla kapsamaktadır. İnsanın bir gününü, tamamıyla kuşatan ve birbiriyle ilintili olan bu duâlar kitapta adeta zincirin halkaları gibi birbirine bağlanmıştır.

Hz. Ali (ra)’den rivayet edildiğine göre Hz. Fatıma (r. anha) el değirmeninin ellerini tahriş etmesinden şikayetlenerek bir hizmetçi istemek üzere Rasulullah’a gelmiş; kendisini bulamayınca durumu Hz. Aişe (r. anha)’ya anlatmıştır. Kızının isteğini öğrenen Hz. Peygamber de onların evine gelip yatmaya hazırlanan kızı ve damadının arasına oturmuş (bu esnada kalkmak isteyen Hz. Ali’ye izin vermemiş; ayrıca Hz. Ali Peygamber’in ayağının serinliğini göğsünde hissetmiştir) ve onlara “size hizmetçiden daha hayırlı bir şey öğreteyim mi? Yattığınız zaman 33 kere tekbir, 33 kere tesbih, 33 kere hamdedin” demiştir.¹¹²

Görüldüğü gibi bu babdaki tek hadis de yine geceleyin yapılacak başka bir duâyı konu almıştır. Ancak Buhârî, bab başlığında her nedense hadiste zikrettiği tahmid/hamdetme’yi kullanmamış, tekbir ve tesbih kelimelerini zikretmekle yetinmiştir.¹¹³ Oysaki hadis üçünü de konu edinmiştir. Buhârî bazen hadisin tamamını bazen de bir kısmını başlıkta verir. Burada da Buhârî, hadisin sadece bir kısmını başlıkta zikretmiştir. Bu da onun bab başlıklarındaki metotlarından.¹¹⁴

Buhârî on ikinci ve on üçüncü bablarda yatarken yapılan istiâze ile ilgili hadisler zikretmiştir:

¹¹¹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 10, Teheccüd, 1; Muslim, *es-Sahih*, Salatu’l-Müsafirîn, 199.

¹¹² Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 11, Humus, 6; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 80

¹¹³ İbn Hacer, *Fethu’l-Bari*, XI, 143.

¹¹⁴ Harun Özçelik, *Çeşitli Yönleriyle Buhârî Şerhi Feyzû’l-Bari*, Erzurum, 2002, s. 80, (basılmamış doktora tezi); Yıldırım, Ramazan, *Sahih-i Buhârî’nin Bab Başlıklarındaki Mevkuf Rivayetler ve Değerlendirilmesi*, İstanbul, 1995, s. 37 vd. (basılmamış yüksek lisans tezi).

“Hz. Aişe (r. anha)’dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber yatmaya hazırlanırken iki eline üfürüp muavvizeteyn surelerini okur ve ellerini vücuduna sürermiş”¹¹⁵

Ebû Hureyre (ra) şöyle demiştir: Peygamber (sav) şöyle buyurdu: “Sizin biriniz döşegine gireceği zaman izârının iç tarafıyla döşegini silksin. Çünkü o kimse, kendisinin ardından döşegine hangi mahlûkun girdiğini bilmez. Silktikten sonra şu duâyı söyler: “*Rabbim, ancak Sen'in isminle yan tarafımı yatağıma koydum. Sen'in isminle de kaldırıyorum. (Ey Rabbim!) Eğer canımı tutup alacaksan, nefsimi merhamet ihsan eyle! Eğer salıverip hayatta bırakacaksan, hayatımı salih kullarını muhafaza ettiğin himayenle muhafaza eyle!*”¹¹⁶

Buhârî, gece yapılacak duâları peş peşe sıralarken araya sığınma ile ilgili iki tane hadis de kaydetmiştir. *Sahih-i Buhârî*’de ayrıca istiâze kitabı yoktur. Buraya kaydettiği iki hadisle geceleyin Allah’a sığınmak gerektiğini iki ayrı babla göstermiştir. Bu iki istiâze hadisinden sonra yine gece yapılacak duâlara geri dönmektedir. Şunu da belirtelim ki Buhârî on üçüncü baba başlık koymamıştır. Bu durumun önceki babla alakasından kaynaklanmış olması muhtemeldir.

Gece yarısı yapılacak duâların diğer zamanlarda yapılacak duâlardan daha faziletli olduğunu göstermek üzere¹¹⁷ on dördüncü baba “gece yarısı yapılacak duâ” diye isim koyan Buhârî, bu babda bir tek hadis zikretmiştir.

Ebû Hureyre (ra)’dan rivayet edildiğine göre Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur: “*Allah Teâlâ her gece, gecenin son üçte birlik kısmı kalınca dünya semasına nüzul eder de: Hani bana duâ eden, onun duâsını kabul edeyim! Hani benden istek isteyen, istediğini vereyim! Hani benden mağfiret dileyen, ona mağfiret edeyim der.*”¹¹⁸ Bu hadis “Nuzûl Hadisi” diye de meşhur olmuştur. İçinde te’vil edilmesi gereken kısımlar bulunan, müteşebih bir hadistir. Biz hadisin içeriğine yönelik herhangi bir değerlendirmede bulunmayacağız. Ancak şunu ifade edelim bu hadis yirmi kadar sahabiden rivayet edilmiştir. Rivayetler arasında da ufak bazı farklılıklar söz konusudur.

¹¹⁵ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 12, Kur’an’ın Faziletleri, 14, Tıb, 39; Muslim, *es-Sahih*, Tıb, 51; İbn Mâce, *es-Sünen*, Tıb, 38.

¹¹⁶ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 13, Tevhid, 13; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 64.

¹¹⁷ İbn Hacer, *Fethu’l-Bari*, XI, 155.

¹¹⁸ Buhârî, , *es-Sahih*, Deavât, 14, Teheccüd, 14 Tevhid, 35; Muslim, *es-Sahih*, Salatu’l-Müsafirîn, 168; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Salatu’t-Tatavvu, 21; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 79; Malik, *Muvatta*, Kur’an, 8; Darimi, *es-Sünen*, Salât, 168.

Gece yarısı yapılacak duânın faziletinden sonra gelen on beşinci babda Buhârî'nin kaydettiği hadis helâya girme sırasında yapılacak duâ ile ilgilidir. Enes b. Malik (ra)'den rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) tuvalete gittiği zaman “*Allahım! Her türlü pislikten sana sığınırım!*” diye duâ edermiş.¹¹⁹

Buhârî, gece yarısı yapılacak duânın faziletini ifade ettikten sonra helâ ile ilgili bir hadis kaydetmiştir. Gece yapılacak duânın fazileti ile sabah yapılacak duâ arasında zikretmesinin hikmetini tam olarak bilemeyiz. Ama gece yarısı teheccüde kalkılması gerektiği; kalkıldığında da abdest almadan önce helâya gidileceği de düşünüldüğünde helâ ile ilgili hadisin gece okunacak duâlarla ilişkili olduğu anlaşılabilir. Bu açıdan bakıldığında en uygun yerin burası olduğu da söylenebilir.

2.1.2.4.3. Sabah Yapılacak Duâ

Buhârî helâya girme adabından sonra sabah uyanınca yapılacak duâları kaydetmiştir. Bu duâların ilki daha önce “Seyyidu'l-İstiğfar / En Faziletli İstiğfar” adıyla Deavâtın ikinci babında karşımıza çıkmıştı. Diğer iki hadis ise metin olarak ayındır. Ancak Buhârî bu iki rivayeti farklı senedlerle vermiştir.

“*Allahım! Sen benim Rabbimsin. Kulluğa layık senden başka hiçbir ilah yoktur. Beni sen yarattın. Ben senin kulunum. Ezelde sana verdiğim sözümde ve vaadimde gücüm yettiğince durmaktayım. İşlediğim kusurların şerrinden sana sığınırım. Bana lutfettiğin nimetleri yüce huzurunda minnetle anar, günahımı itiraf ederim. Beni affet. Şüphe yok ki günahları senden başka affedecek yoktur*” Hz. Peygamber buyurdu ki: “Kim bu ‘Seyyidu'l-İstiğfar’ duâsını, kalbiyle sevap ve faziletine inanarak gündüz okur da o gün akşam olmadan ölürse cennetliklerden olur. Yine her kim, sevabına ve faziletine inanarak gece okur da sabah olmadan ölürse cennetliklerden olur.”¹²⁰

Huzeyfe (ra)'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber yatmaya gittiğinde “*Senin adınla ölür ve dirilirim*” uyandığında da “*Bizi öldürdükten sonra tekrar*

¹¹⁹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 15, Vudu', 9; Muslim, *es-Sahih*, Hayz, 122; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Taharet, 3; Tirmizî, *es-Sünen*, Taharet, 4; Nesâî, *es-Sünen*, Taharet, 18; İbn Mâce, *es-Sünen*, Taharet, 9; Hanbel, *el-Musned*, III, 409.

¹²⁰ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 2, 16; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 15; Nesâî, *es-Sünen*, İstiaze, 57.

*dirilten ve en sonunda mezarlarımızdan bizi çıkaracak olan Allah'a hamdolsun"*¹²¹dermiş.¹²²

Bu son hadisin ikinci rivayeti Ebû Zer (ra) kanalıyla gelmiştir. Buhârî bir hadisi tekrarladığı zaman onu başka bir senedle vermeye özen gösterir.¹²³ Burada da aynı şeyi yapmıştır. Nitekim Seyyidü'l-İstiğfar duâsını da burada farklı bir senedle vermiştir.

2.1.2.4.4. Namazda ve Namaz Sonrasında Duâ Etmek

Buhârî'de bablar ve bu bablardaki hadislerin sıralanışı genellikle bir amaca yöneliktir.¹²⁴ Ancak burada tam olarak nasıl bir ilişkinin söz konusu olduğunu söylemek kolay görünmemektedir. Gece ve sabah yapılacak duâlardan sonra, namazla ilgili duâların gelmesi ve bunların birbirine nasıl bir bağla bağlandığını kestirebilmek güçtür. Gece ibadetinden sonra sabah namazı vaktinin girmesi ve böylece namazla ilgili rivayetleri vermiş olması, bağlantıdan çıkarılabilecek bir sonuç olabilir.

Buhârî, belli zamanlarda yapılacak olan duâların faziletini ele alırken bu zaman dilimlerine, namaz esnasında ve namaz sonrasında yapılacak duâları eklemiştir. Namazda yapılacak duâların faziletini beyan etmek üzere bunları zikretmiş ve böylece aralarında bir bağ kurmuş olması da muhtemeldir.

Müellif Buhârî, on yedinci babda İki 'merfu' hadis ve bir tane de 'mevkuf' hadis kaydetmiştir. Bilindiği gibi merfu hadis, bizzat Hz. Peygamber'den nakledilen, ona isnad edilen rivayetlerdir. Mevkuf hadis ise, sahabeden rivayet edilen sözlere, fiillere denir.

Hiz. Ebû Bekir (ra)'dan aktarıldığına göre namazda yapacağı bir duâyı kendisine öğretmesini Rasûlullah (sav)'den istediği zaman o: "*Allahım! Ben nefsimi çok zulmettim. Günahları ancak sen bağışlarsın. Fazlınla bana mağfiret et ve beni affet. Sen Ğafur ve Rahim olansın*" duâsını öğretmiştir.¹²⁵

¹²¹ Bu babın üçüncü hadisi aynı olup farklı bir senedle rivayet edilmiştir. O yüzden metni tekrar etmeye ihtiyaç duymadık.

¹²² Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 7, 8, 16, Tevhid, 13.

¹²³ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 55,

¹²⁴ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 55.

¹²⁵ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 17, Ezân 149, Tevhid 9; Müslim, *es-Sahih*, Zikir 48; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât 97; Nesaî, *es-Sünen*, Sehv 59; İbni Mâce, *es-Sünen*, Duâ 2.

Buhârî, bu hadisi namazda duâ etmenin meşruluğunu ıspatlamak için burada vermektedir. Hadisi burada vermesi onun fıkıhçılığını göstermektedir. Nitekim daha sonra görüleceği üzere bu hadisi İbn Mâce de rivayet etmektedir. Ama o, hadisi daha farklı bir babda vermiştir.

Namazda duâ etmekle alakalı yukarıdaki hadisten sonra, Hz. Aişe (r anha)’nın İsra Suresi’nin 110. ayetiyle ilgili bir yorumunu zikretmiştir: Hz. Aişe (r.anha)’dan nakledildiğine göre “*Namaz kılarken sesini yükseltme, gizli de okuma, ikisi ortasında bir yol tut*” ayeti duâ ile ilgilidir.¹²⁶ Bu ayette geçen “salât” kelimesinin namaz mı duâ mı olduğu hususunda bir ihtilaf söz konusudur.¹²⁷ Buhârî Hz. Aişe (r anha)’nın bu yorumunu zikrederek aslında kendi fikrini de söylemiş olmaktadır. Buhârî, salât kelimesinin duâ anlamında kullanıldığını düşünmektedir. İman Kitabında da duânın iman manasında kullanıldığını söylemişti.¹²⁸

Abdullah İbn Mesud (ra) şöyle demiştir: “Biz namazda Allah’a selam olsun, falana selam olsun derdik. Bir gün Rasûlullah: “*Bizzat Allah selamdır*” dedi. Namazda oturduğunuz zaman tahiyat duâsını okuyun. Eğer bunu okursanız gökte ve yerdeki tüm salih kullara selamınız ulaşır. Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın elçisi olduğuna şehâdet ederim. Bundan sonra da istediğiniz duâyı yapabilirsiniz”.¹²⁹

Duâ etmek, sadece namazda değil, aynı zamanda namaz sonrasında da yapılması faziletli olan bir ibadettir. Takib eden babda bu konu ile ilgili iki tane hadis zikretmiştir.

“Ebû Hureyre (ra)’den rivayet edildiğine göre (Muhacirlerden) fakir kimseler, Hz. Peygamber (sav)’e gelip “*zenginler yüksek dereceleri, kalıcı nimetleri alıp götürdüler. Onlar bizim gibi namaz kılıyorlar, cihad ediyorlar, bir de mallarının fazlasını infak ediyorlar*” dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (sav) “*Size bir şey haber veryim. Bunu yaparsanız hem sizi geçenleri yakalarsınız hem sizden sonra yaşayanlardan hiç kimse size yetişemez hem de içinde bulunduğunuz kimselerin en*

¹²⁶ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 17.

¹²⁷ Hayrettin Karaman ve diğerleri, *Kur’an Yolu*, III, 455.

¹²⁸ Bkz. Buhârî, *es-Sahih*, İman, 2.

¹²⁹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât 17, Ezan 148, Amel fi’s-Salât 4, İsti’zan 3, Tevhid 5; Muslim, *es-Sahih*, Salât, 55; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Salât, 177; Tirmizî, *es-Sünen*, Salât, 215; Nesâî, *es-Sünen*, İftitah 190, Sehv 41; İbn Mâce, *es-Sünen*, İkametu’s-Salât, 24; Hanbel, *el-Musned*, I, 437.

hayırlıları olursunuz. Ancak bunu onlar da yaparsa hariç. Her namazın ardından otuz üç defa tesbih, otuz üç defa hamd ve otuz üç defa da tekbir getirin” buyurdu.¹³⁰

Muğire İbn Şu’be’nin mevlası Verrad’ın naklettiğine göre Muğire İbn Şu’be, Muaviye İbn Ebi Süfyan’a Rasûlullah (sav)’in her namazın ardından: “Bir olan ve ortağı bulunmayan Allah’tan başka ilah yoktur. Mülk de onundur hamd da ona mahsustur. O her şeye kadirdir. Allahım! Senin verdiğini engelleyecek, vermediğini verecek kimse yoktur. Gücü olanın da faydası olmaz. Güç ancak sendedir” dediğini yazmıştır.¹³¹

Bu babda farz namazların ardından okunacak duâlar konu edilmektedir. Burada namazların ardından duâ okunmasının meşru olmadığını ifade edenlerin görüşleri, reddedilmektedir.¹³² Buhârî burada farz namazlardan hemen sonra duâ edilmesi gerektiğini, bunun sünnetlerden sonraya bırakılmaması gerektiği görüşünü de paylaşmış olmaktadır.¹³³

2.1.2.5. Başkasına Duâ Etmek

Buhârî duânın vakitlerini verdikten sonra on dokuzuncu babda başkalarına duâ etmeyi konu edinen hadisleri sıralamıştır. Başkasına duâ etmenin meşruluğunu ispatlamak için de bab başlığında Tevbe Süresinin 103. ayetinden ilgili kısmı zikretmiştir. Bilindiği gibi Tevbe seferine katılmayanlar hakkında bir müeyyide uygulanmıştı. Hz. Peygamber onlar hakkındaki hükmü vermesi için Allah’ın kendisine vahiy göndermesini bekliyordu. İşte tam bu sırada onların affedildiklerini gösteren bu ayetler nazil oldu. Allah, Hz. Peygamber’den onlar için duâ etmesini istiyordu. Çünkü Hz. Peygamber’in duâsı onlar için sekinedir.¹³⁴ İbn Abbas (ra); bunun onlar için rahmet manasına geldiğini söylemektedir.¹³⁵ Daha önce de ifade edildiği gibi, Buhârî’nin eserine aldığı ayetleri seçmesi sıradan bir şey değildir. Seçtiği her ayetin konuyla fevkalade bir ilgisi bulunmaktadır. Burada da kişinin duâ

¹³⁰ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât 18, Ezan 155; Muslim, *es-Sahih*, Mesacid, 142; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Vitir, 24; Hanbel, *el-Musned*, III, 238.

¹³¹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât 18, Ezan 155, Zekât 53, Edeb 6, Rikak 22, Kader 12, İ’tisam 3; Muslim, *es-Sahih*, Salâtü’l-Müsafirîn, 137; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Vitir, 25; Nesâî, *es-Sünen*, Sehv, 85,86.

¹³² İbn Hacer, *Fethu’l-Bari*, XI, 159.

¹³³ İbn Hacer, *Fethu’l-Bari*, XI, 162.

¹³⁴ Bkz. Tevbe suresi, 9/103.

¹³⁵ Muhammed Ali es-Sabuni, *Safvetü’t-Tefasir*, el-Mektebetü’l-Asriyya. Beyrut, 2006, s. 478.

ederken kardeşini tercih etmesi hususunun önemini ve meşruluğunu bu şekilde ıspatlamış olmaktadır.

Buhârî, ön hazırlık olarak bab başlığından hemen sonra şöyle bir bilgi aktarıyor: Ebû Musa'dan aktarıldığına göre Rasulullah (sav), Ubeyd İbn Amir ve Abdullah İbn Kays'a duâ etmiştir. Buhârî, bu bilgiyi verdikten sonra konuyla ilgili altı tane hadis zikretmektedir.

Seleme İbn Ekva'dan nakledildiğine göre Rasûlullah ile birlikte Hayber'e giderken oradakilerden biri şöyle dedi: "Ey Amir! Bize biraz şiiir okusaydın keşke!" Bunun üzerine Amir şiiir okumaya başlamış ve şiiirin içinde "Yemin ederim ki! Allah olmasaydı biz hidayete eremezdik" dedi. Başka şeyler de söyledi ama ben hatırlayamıyorum. Bunları duyan Hz. Peygamber "Bu şiiir okuyan da kim?" diye sordu. Amir İbn Ekva olduğunu söylediler. "*Allah kendisine mağfîret etsin!*" diye duâ etti. Oradakilerden biri Amir'den daha çok istifade etmek istediklerini izhar etti. Daha sonra gerçekleşen savaşta Amir İbn Ekva kendi kılıcından aldığı bir darbe sebebiyle vefat etti. Akşam olunca pek çok yerde ateş yakıldı. Rasûlullah da bu ateşlerin neden yakıldığını sordu. Ehli eşekleri yemek için bunların yakıldığını öğrenince tencerelerin devrilip kırılmasını emretti. Sahabelerden biri yemekleri döküp kapları yıkamalarının mümkün olup olmadığını sorunca Hz. Peygamber buna da izin verdi.¹³⁶

Burada Amir İbn Ekva'ya duâ eden Hz. Peygamber aşağıdaki hadiste de görüleceği üzere kişiden ziyade daha genel kapsayıcı olarak, bir işi yapana duâ etmiştir. İbn Ebi Evfa'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah sadaka vermek isteyen kimselere "*Allahım! Falancanın ailesine rahmet et*" diye duâ ederdi. Babam sadakasını vermek istediği zaman da ona aynı şekilde duâ etti.¹³⁷

Cerîr ibn Abdillâh (ra) şöyle demiştir: Rasûlullah (sav) bana hitaben: "Şu Zu'l-Halasa'dan beni rahata erdirir misin?" buyurdu. Ben: Evet rahata erdiririm, dedim ve akabinde Ahmes kabilesinden yüzelli süvarinin başında hareket ettim. Bu Ahmes kabilesi iyi at binerlerdi. Ben ise at üzerinde iyi duramazdım. Ben bu hâlimi Hz. Peygamber (sav)'e zikrettim. Hz. Peygamber (sav) benim göğsüm üzerine eliyle

¹³⁶ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât 19, Mezalim 32, Meğazi 39, Zebaih 14, Edeb, 90, Diyet 17; Muslim, *es-Sahih*, Cihad, 123.

¹³⁷ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât 19.33 Zekat 64, Meğazi 35.; Muslim, *es-Sahih*, Zekat, 176; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Zekat, 7; Nesâî, *es-Sünen*, Zekat, 13; İbn Mâce, *es-Sünen*, Zekat, 8; Hanbel, *el-Musned*, IV, 353.

şiddetlice vurdu, hatta ben elinin izini göğsümde gördüm. Ve Peygamber (sav): “*Allahım! Sen Cerîr'i sabit tut ve onu hâdî ve mehdî kıl!*” diye duâ etti. Cerîr: Artık ben bu duâdan sonra hiçbir attan düşmedim, demiştir.¹³⁸

Hadiste geçen kelimelerden, Hâdî: Başkasına doğru yolu gösteren; Mehdi: Kendisi doğru yolu bulan manasına gelir. Rasûlullah (sav) bu sözüyle onun mükemmel bir insan olması için duâ etmiştir.

Enes İbn Malik'ten rivayet edildiğine göre Ümmü Süleym “Enes sizin hizmetkârınız olsun” deyince Rasûlullah “*Allah'ım Enes'in mal ve evladını bereketli kıl. Ona verdiğin her şeye bereket bahşet*” diye duâ etmiştir.¹³⁹

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber başkalarına bu şekilde duâ etmektedir. Bunu yaparken de kendisinden başlamıyor. Zira İbn Mâce'de başkasına duâ edenin kendisinden başlaması yönünde bir rivayet vardır. Aynı şekilde Tirmizî de böyle bir hadis rivayet etmektedir: “Übey b. Ka'b (ra)'den rivayet edildiğine göre; *Rasûlullah (sav) bir kimseyi hatırlayıp duâ ettiği zaman önce kendisinden başlardı.*”¹⁴⁰

İbn Mâce'nin rivayeti ise doğrudan Hz. Peygamber'in uygulamasını vermektedir: İbn Abbas (ra)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sav) şöyle duâ etti, demiştir: “*Allah bize ve Âd'ın kardeşine rahmet eylesin.*”

Buhârî'nin hadisi bunlarla çelişkili gibi görünse de aslında Buhârî, kişinin başkasına duâ etmesinin meşruluğunu ispat etmeye çalışmaktadır. Bizi bu yönde görüş belirtmeye sevk eden şey, *Sahih-i Buhârî*'deki diğer hadislerdir. Örneğin Buhârî ayakta su içmenin de meşru olduğunu göstermek üzere Hz. Peygamber'in ayakta su içtiğine dair rivayetleri vermektedir.¹⁴¹ Buhârî bu rivayetleri verirken oturarak su içilmesi yönündeki rivayetlere¹⁴² muhalefet etmek için vermemiştir. Eserinde fıkhi konulara işaret eden Buhârî, böylesi bir konu hakkında farklı bir kanaat sahibi ise onu göstermek istemiştir. Netice itibarıyla Buhârî ayakta su içmenin sakıncalı olmadığı kanaatindedir. Onun rivayetleri bize bunu göstermektedir.¹⁴³

Bundan hareketle biz, burada da böyle bir durumun söz konusu olduğu kanaatindeyiz. Yani Buhârî başkasına duâ etmenin meşruluğunu göstermek

¹³⁸ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât 19, Cihad 154, Megazi 63; Muslim, *es-Sahih*, Fadâilu's Sahabe, 135.

¹³⁹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât 19, 26, 47, Savm 61; Hanbel, *el-Musned*, III, 108.

¹⁴⁰ Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 10.

¹⁴¹ Bkz. Buhârî, *es-Sahih*, Eşribe, 16, 76.

¹⁴² Bkz. Muslim, *es-Sahih*, Eşribe 112-116; Tirmizî, *es-Sünen*, Eşribe, 11.

¹⁴³ M. Yaşar Kandemir ve diğerleri, *Riyazu's-Salihin Tercüme ve Şerhi*, Erkam Yayınları: İstanbul, 2009, IV, 264.

istemektedir. Buhârî, bu hadisi iki farklı senedle kırk yedinci babda ‘Mal ve Çocukların Bereketi İçin Duâ Etmek’ başlığının altında tekrarlamıştır.

Hiz. Aişe’den aktarıldığına göre Kur’an okuyan birisini işiten Hiz. Peygamber “*Allahım! Onun kusurlarını bağışla. Şu suredeki unuttuğum şu ayetleri bana hatırlattı*” diye duâ etmiştir.¹⁴⁴

Abdullah İbn Mesud (ra)’dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sav) ganimeti paylaştırdığı zaman “Bu Allahın rızası gözetilerek yapılmış bir taksim değildir” diye karşı çıkan bir adam kendisine haber verilince öfkesi yüzünden okunacak kadar kızmış “*Allah Musa’ya rahmetiyle muamele etsin. Ona bundan daha fazla eziyet edildiği halde sabretti*” demiştir.¹⁴⁵ Burada da görüldüğü gibi insanın kızgınlık anında karşısındakine sinirlenmeden, aksine ona duâ etmesinin daha rahmani bir hareket olduğu vurgulanmıştır.

2.1.2.6. Duânın Kuralları

Hiz. Peygamber (sav) hayatının her anında duâ etmiştir. Ama bu duâlarda takib edilen bir düzen, bir kural, kadie var mıdır? Yoksa kişi istediği şekilde duâ edebilir mi? Buhârî burada duânın bu yönüne işaret eden rivayetleri vermektedir. Yani burada, duâ edilirken dikkat edilecek kaideler verilmektedir. Buradan hareketle denilebilir ki insan belli bir düzene göre duâ etmelidir.

2.1.2.6.1 Duâ Ederken Kafiyeiden Kaçınmak

Duâ içten geldiği gibi yapılmalıdır. Süslü olsun diye zorlanarak yapılan duâların, kendisinden istenen sonucu vermesi samimiyetten uzak olması itibarıyla pek mümkün görünmemektedir. Buhârî, yirminci babda konuyla ilgili bir rivayet vermiştir.

İbn Abbas öğrencisine şöyle demiştir. Cuma günü insanlara en fazla üç tane hadis rivayet et. İnsanları Kur’an’dan bezdirme. İnsanlar kendi işlerini konuşurken konuşmalarını kesip onlara vaaz ettiğini ve onları bıktırdığını görmeyeyim. Sus ve

¹⁴⁴ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât 19, Şehadet 11, Fezailu’l-Kur’an 26, 27; Muslim, *es-Sahih*, Salatu’l-Müsafirîn, 224–225; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Salatu’t-Tatavvu’ 25; Nesâî, *es-Sünen*, Fezailu’l-Kur’an, 31.

¹⁴⁵ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât 19, Farzu’l-Humus, 19, Enbiya 28, Meğazi 56, Edeb 53,72, İsti’zan 47; Muslim, *es-Sahih*, Zekat, 140; Hanbel, *el-Musned*, I, 380.

onları dinle. Senden talepte bulunurlarsa o zaman onlara hadis naklet. Duâ ederken kafiyele sakın. Çünkü Rasûlullah ve ashabının böyle yaptığını bilirim.¹⁴⁶

Kafiyele duâ etmeye çalışmak zihnin meşgul olmasına ve huşunun yok olmasına sebep olmaktadır. Oysaki duâda esas olan huşudur. Bu yüzden zihni huşudan alıkoyacak olan kafiyele uzak durmak gerekmektedir.¹⁴⁷

2.1.2.6.2. Duâda Kararlı Olmak

Yapılan duâda kararlı olmak gerekmektedir. Neyi nasıl ve niçin isteneceğinin bilinmesi istenen şeyin verilmesi üzerinde büyük bir etkiye sahiptir.

Buhârî yirmi birinci babda duâda kararlı olmakla ilgili iki tane hadis rivayet etmiştir. İki hadis de metin olarak aynıdır. Fakat senedleri farklıdır. Biri Enes İbn Malik yoluyla diğeri de Ebû Hureyre tarikiyle gelmiştir.

Enes İbn Malik'ten nakledildiğine göre Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Duâ ettiğinizde çekince taşıyıp *“Allahım! Dilersen bana şunu ver”* demeyin. Çünkü zaten Allah'ı istemediği şeye zorlayacak kimse yoktur”.¹⁴⁸

İnsanların bütün işlerinde Allah'ın iradesine teslim olmaları istendiği halde bu babda duâ edilirken istenen şeylerin Allah'ın dileyip dilemesine bağlanmaması istenmektedir. Duâda tam bir kararlılık olması, Allah'a duâ edilirken ciddi olunması, İbn Battal'a göre icabete vesiledir. İbn Uyeyne ise kararlılık ve kusurların bilinmesi icabete vesiledir, demektedir.¹⁴⁹ Zira Allah, yarattığı varlıkların en şerlisi olan şeytanın bile duâsını kabul etmiştir.¹⁵⁰ Allah Teala kendisinden, kıyamet gününe kadar zaman isteyen şeytanın duâsını kabul etmiş ve ona süre vermiştir.

2.1.2.6.3. Duâda Aceleci Olmamak

Duâ ederken aceleci olmamak gerekmektedir. Buhârî, yirmi ikinci babda verdiği hadisle acele edilmediği takdirde duâlara mutlaka icabet edileceğini söylemektedir. Nitekim bab başlığında ‘Acele Etmediği Takdirde Kulun Duâsına İcabet Olunur’ şeklinde net bir ifade kullanarak bunu göstermektedir. Ebû Hureyre (ra)'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Duâ ettim kabul*

¹⁴⁶ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 20.

¹⁴⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, XI, 167.

¹⁴⁸ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât 21, Tevhid, 31; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 7–8–9; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Vitr, 23; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 77; Malik, *Muvatta*, Kur'an, 28.

¹⁴⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, XI, 168.

¹⁵⁰ Bkz. Hicr Suresi, 15/36.

edilmedi denilerek acele edilmediği sürece duâlar mutlaka kabul edilir".¹⁵¹ İbn Battal umutsuzluğa kapılıp duâ etmeyi bırakan ve Allah'a minnet eden durumuna düşen kimselerin kast edildiğini söylemektedir.¹⁵²

Demek ki duâ ettim fakat duâm kabul edilmedi gibi bir düşüncede iki çeşit hata vardır. Biri yapılan duânın başa kakılması diğeri de ümitsizliğe düşülmesi. Bu iki durum da insanı sıkıntıya sokar. Zira Kur'an'da: “ *Allah'ın Rahmetinden ancak kafirler topluluğu ümitsizliğe kapılır*”¹⁵³ şeklinde buyurulmaktadır.

Buhârî'nin bu hadisi müstecab duâlarla birlikte değil de Deavât'ın ortalarına doğru vermesi düşündürücüdür. Deavât Kitabına peygamberlerin müstecab duâları olduğuna dair bir rivayetle başlamıştı. Burada ise sıradan bir kul yada Peygamber ayırımı olmaksızın her insanı kuşatan ifadelerle icabet edilen duâlardan söz edilmektedir. Duâya icabet edilmesi için buraya kadar zikrettiği hususlara dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamak için bu hadisi geciktirmiş olması muhtemeldir. O zaman da Buhârî'nin, şartlarına riayet edilerek yapılan her duâya icabet edileceği kanaatinde olduğu söylenebilir.

2.1.2.6.4. Duâ Ederken Elleri Kaldırmak

Buhârî, yirmi üçüncü babda duânın kurallarından elleri kaldırmak ile ilgili bir hadis zikretmiştir. Bu hadisi zikretmeden önce Ebû Musa (ra)'dan bir rivayet verilmektedir. Sonra da İbn Ömer (ra)'dan bir hadis rivayet edilmektedir. Bu iki rivayet verildikten sonra Enes İbn Malik (ra)'ın rivayeti gelmektedir. Buhârî ilk iki rivayeti direk sahabeden verirken son rivayet olan asıl hadisi ise senediyle birlikte vermektedir.

Ebû Musa Rasûlullah'ın duâ ederken ellerini kaldırdığını ve koltuk altlarının görüldüğünü söylemiştir. İbn Ömer de Hz. Peygamber'in ellerini kaldırıp “*Allahım! Halid'in yaptıkları için senden af diliyorum*” dediğini rivayet etmiştir.¹⁵⁴

Enes İbn Malik'ten nakledildiğine göre Rasûlullah duâ ederken koltuk altları görülecek kadar ellerini kaldırmıştır.¹⁵⁵

¹⁵¹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 22; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 90; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Vitir, 23; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 12; İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 7; Malik, *Muvatta*, Kur'an, 29; Hanbel, *el-Musned*, II, 366.

¹⁵² İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, XI, 169.

¹⁵³ Yusuf Suresi, 12/87.

¹⁵⁴ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 23.

Ebû Musa'nın bu hadisi, amcası Ebû Âmir'in öldürülmesi kıssasında olup Huneyn gazvesi babında senedli olarak ulaştırılmıştır.

İbn Ömer (ra)'ın hadisi de Halid b. Velid (ra)'ın Peygamber tarafından Mekke fethinden sonra Benû Cezîme kabilesi üzerine gönderilmesi ve Halid'in onlardan bazı kimseleri öldürmesi kıssasında geçmektedir.

Enes (ra)'den gelen hadis ise Yağmur Duâsı bölümünde geçen hadisten bir parçadır. Bu rivayetler ve diğerleri duâ sırasında elleri kaldırmanın meşru olduğunun delillerindendir.

2.1.2.6.5. Duâ Ederken Kibleye Dönmek

Buhârî'nin yirmi dördüncü babda zikrettiği hadis, aslında aşağıda da görüleceği üzere, duâ ederken kibleye dönmenin mecburi olmadığını gösterir. Zaten Buhârî bab başlığı olarak da 'sırtı kibleye dönük duâ etmek' gibi bunun zaruri bir şey olmadığını göstermiştir. Yani kibleye dönerek duâ etmek faziletli ise de zaruri değildir. Yoksa Buhârî kibleye sırtını dönüp duâ etmeyi öngörmemektedir. Dedğimiz gibi sadece bunun da meşru olduğunu söylemiş olmaktadır. Dolayısıyla Buhârî, aynı zamanda bir fıkıhçı olarak konuya bakmaktadır. Biz de kibleye dönerek duâ etmekle ilgili olduğu için bu hadisi burada değerlendirmeyi uygun bulduk.

Enes İbn Malik'ten rivayet edildiğine göre Rasûlullah Cuma günü hutbedeyken adamın biri kalkıp "Ey Allahın Rasûlü! Allah'a bize su vermesi için duâ eder misin?" dedi. Daha sonra gökte bulutlar belirdi ve öyle yağmur yağdı ki insanlar neredeyse evlerine gidemediler. Yağmur diğer Cuma'ya kadar devam etti. Bu sefer aynı adam ya da bir başkası yağmurun durması için duâ edilmesini talep etti. Rasûlullah da "Allahım! Etrafımıza üstümüze değil!" diye duâ etti. Bunun üzerine bulutlar Medine'nin çevresine doğru dağıldı ve yağmuru oralara bıraktı.¹⁵⁶

Hiz. Peygamber (sav), hutbede iken duâ etmiştir. Hutbede olan kişinin de sırtının kibleye dönük olması doğaldır. Zira her iki hutbede de Hiz. Peygamber (sav)'in duâ yapılırken kibleye döndüğü zikredilmemiştir.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 23, İstiska, 22; Muslim, *es-Sahih*, Salatu'l-İstiska, 5,7; Nesâî, *es-Sünen*, İstiska, 9.

¹⁵⁶ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât 24, Cuma 35,34, İstiska 6-12, 14, 21, 24, Menakıb 25, Edeb 68; Muslim, *es-Sahih*, Salatu'l-İstiska, 8-10; Nesâî, *es-Sünen*, İstiska, 18.

¹⁵⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, XI, 172.

Müellif bu hadisten sonra duâ ederken kibleye dönmenin faziletini beyan babında, takib eden babda başka bir hadis rivayetinde bulunmuştur. Yukarıdaki hadis de aslında kibleye dönmemenin doğruluğundan ziyade, Hz. Peygamber (sav)’ın durumundan kaynaklanan bir tesbitten ibaretmiş gibi görünmektedir. Zira hutbe okuyan kişi sırtını kibleye döner. Hz. Peygamber (sav) de hutbede iken duâ etmiştir. Duâ ederken kibleye döndüğüne dair herhangi bir ifade de zikredilmemiştir. O açıdan aslında bab başlığıyla da uyumlu görünmektedir. Yoksa duâ ederken sakın kibleye dönmeyin gibi bir mana ifade etmez. Ama Buhârî kibleye dönmeden de duâ etmenin mümkün olabileceğine işaret ederek bu hadisi rivayet etmiştir.

Duâ ederken kibleye dönmenin faziletini beyan sadedinde kutub-i sitte müelliflerince de rivayet edilen aşağıdaki hadisi kaydetmiştir:

Abdullah İbn Zeyd’den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber namazgâha gidip yağmur duâsı etmiş; daha sonra kibleye dönüp ridasını ters çevirmiştir.¹⁵⁸

Buhârî’nin bu iki hadisinden anlaşılan şey şudur; kibleye dönerek duâ etmek faziletli ise de şart değildir. Kibleye dönmeden de duâ edilebilir. Anladığımız kadarıyla Buhârî’nin bu iki hadisi peş peşe zikretmesindeki gaye de budur.

2.1.2.7. Sıkıntı Halinde Duâ

Kibleye dönerek duâ etme babından sonra, Rasûlullah (sav)’ın hizmetkârına duâ etmesi babı gelmektedir. Bununla ilgili değerlendirmeyi daha önce yapmıştık. On dokuzuncu babda bu hadisi ve başkalarına duâ etmeyi konu edinen diğer hadisleri değerlendirmiştik. Zira bu hadis ilk olarak on dokuzuncu babda geçmektedir. Yirmi yedinci babda ise sıkıntılı anlarda yapılacak örnek bir duâ nakletmektedir. Buhârî yirmi beşinci babla duânın kurallarına nokta koymuş, bir önceki babdan itibaren Allah’tan neler istenebileceğine dair rivayetler vermeye başlamıştır.

İbn Abbas’tan nakledildiğine göre Rasûlullah sıkıntı halinde şöyle duâ ederdi: *“Azim ve halim olan Allah’tan başka ilah yoktur. Yüce arşın rabbi olan Allah’tan başka ilah yoktur. Göklerin, yerin ve yüce arşın rabbi olan Allah’tan başka ilah yoktur”*.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât 25, İstiska 1, 4, 15–20; Muslim, *es-Sahih*, İstiska, 4; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, İstiska, 1; Tirmizî, *es-Sünen*, Sefer, 395; Nesâî, *es-Sünen*, İstiska 2, 5, 7, 8, 11, 12, 14; İbn Mâce, *es-Sünen*, İkametu’s-Salât; Malik, *Muvatta*, İstiska, 1; Hanbel, *el-Musned*, IV, 38, 39, 40, 44.

¹⁵⁹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 27, Tevhid, 22, 23; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 83; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 40; İbn Mâce *es-Sünen*, Duâ, 17; Hanbel, *el-Musned*, I, 228, 254, 258.

Buhârî, Bu babda bir tane hadis rivayet etmektedir. Hz. Peygamber (sav)’ın sıkıntılı anlarında Allah’ın birliğine işaret ederek böyle duâ ettiğini haber vermektedir.

2.1.2.8. Hz. Peygamber (sav)’ın Refik-i A’la’yı İstemesi

Hz. Aişe’den nakledildiğine göre Rasûlullah sağlıklı iken (birçok defa): *“Peygamberlerin hepsi cennetteki yerlerini gördükten sonra öldüler. Sonra muhayyer bırakıldılar”* demiştir. Hastalanıp ruhunu teslim edeceği zaman yaklaştığında başı Hz. Aişe’nin dizinde iken rahatsızlanıp bayılmış; ayıldığında bakışlarını evin tavanına dikmiş ve: *“Allahım! Refik-i a’la”* diye duâ etmiştir. Bunun üzerine ben: ‘Öyleyse Rasûlullah (sav) bizi tercih etmiyor’ dedim. Rasûlullah (sav)’ın bu temennisinin, sağlıklı iken bize söylediği bir haber(in tecellisi) olduğunu anladım. Bu sözler Hz. Peygamber’in yaşarken söylediği son sözleri olmuştur.¹⁶⁰

Bu babın, Sıkıntı halinde yapılacak duâ ile meşakkatleden, belanın zorluklarından Allah’a sığınma bablarından sonra gelmesi önemlidir. Ölüm başlı başına bir meşakkattir. Ölüm anı sıkıntılı bir andır. Bu Hz. Peygamber için olmasa bile diğer insanlar için öyledir. Dolayısıyla ölüm gibi sıkıntılı, meşakkatli, zor bir zaman diliminde bile insan duâ etmelidir. Böylesi bir durumda Allah’tan ne istenir bu, aynı zamanda onu öğretmektedir.

Refik kelimesi hem tekil hem de çoğul olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla dost, arkadaş anlamına geldiği gibi dostlar, arkadaşlar anlamına da gelmektedir. Eğer çoğul olarak kullanılırsa, refikten kasdın önceki peygamberler, şehidler, sıddıklar, Salihler olduğu sonucu ortaya çıkar. O zaman buradan Hz. Peygamber’in bir an önce onlara katılmayı istemiş olduğu anlamı çıkar. Şayet kelime tekil manada anlaşılırsa ve Allah’ın güzel isimlerinden olduğu da dikkate alınırsa o zaman da Hz. Peygamber’in Allah’a kavuşmak istediği anlaşılır. Bu takdir de hadisin manası “beni yüce dosta kavuştur” olur.¹⁶¹

2.1.2.9. Ölümü Temenni Etmenin Yasak Oluşu

Bir önceki bab, Hz. Peygamber (sav)’ın “Refik-i a’la”yı istemesi ile ilgiliydi. Bu, Hz. Peygamber’in son anlarını konu alan bir hadisti. Ölümle doğrudan

¹⁶⁰ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 29, Meğazi, 83, Tefsiru Surei Nisa, 13, Rikak, 41; Muslim, *es-Sahih*, Fezailu’s-Sahabe, 86; İbn Mâce, *es-Sünen*, Cenaiz, 64; Habnel, *el-Musned*, VI, 74, 274.

¹⁶¹ Kandemir ve diğerleri, *Riyazu’s-Salihin Tercüme ve Şerhi*, IV, 524.

alakalıydı. Burada ise ölümü istemenin yasak oluşu ile ilgili üç rivayet verilmektedir. Hz. Peygamber (sav)’in ölümünü konu edinen babın hemen ardından bunun zikredilmesi bizce anlamlıdır. Buhârî, Hz. Peygamber (sav)’in ölümünü hatırlatarak, buna rağmen ölümün temenni edilmemesi gerektiği düşüncesini benimsemiş görünmektedir. Zaten bab başlığında da yaşam isteğini dile getirmiştir.

Kays İbn Ebi Hazim’den rivayet edildiğine göre hastalığı sebebiyle yedi defa dağlama tedavisi yapmış olan Habbab’ı ziyaretinde o “*Rasûlullah ölüm isteğiyle duâ etmeyi yasaklamasaydı ben ölmek için duâ ederdim*” demiştir.¹⁶²

Bir sonraki hadis de aynıdır, ama farklı bir senedle (sadece son ravisi değişik) gelmektedir. Bundan dolayı metnin tekrarını gerekli bulmadık.

Enes İbn Malik (ra)’den aktarıldığına göre Hz. Peygamber “Başınıza gelen musibetler sebebiyle ölüm istemeyiniz. İlla isteyecekseniz şöyle duâ edin: “*Allahım! Yaşamam hayırlıysa beni yaşat. Ölmem hayırlıysa öldür*”.”¹⁶³

Görüldüğü gibi insanın ölümü temenni etmesi uygun görünmemektedir. Kaydedilen üç rivayette buna vurgu yapılmaktadır. Buhârî, burada konuyu bitirmiş, Hz. Peygamber (sav)’in çocukların başlarını okşamaya geçmektedir.

2.1.2.10. Hz. Peygamber (sav)’in Çocuklara Yaklaşımı

Buhârî, Deavâtın otuz birinci babının başında Ebû Musa’dan şöyle bir rivayet nakleder: Ebû Musa çocuğu doğduğunda Rasûlullah (sav)’in bereket duâsı yaptığını söylemiştir.¹⁶⁴

Daha sonra peş peşe beş tane rivayeti sıralamaktadır. Hz. Peygamber (sav)’in çocukların başını okşadığına ve onlar için bereket duâsında bulunduğu dair rivayetleri vermektedir. Bab başlığında “Çocukların başlarını okşayıp bereket niyaz etmek” ifadesini kullanmış ardından beş tane hadis rivayetini vermiştir. Kalbinin katılığından şikayette bulunan birine Hz. Peygamber, fakirleri doyurmasını ve yetimlerin başını okşamasını söylemiştir.¹⁶⁵ Demek ki çocukların başını okşamak, sıvazlamak aynı zamanda merhametin, kalp yumuşaklığının alametidir.

Saib İbn Yezid’den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Teyzem beni

¹⁶² Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 30, Merda, 19, Rikak, 7, Temenni, 6; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 12; Hanbel, *el-Musned*, V, 109.

¹⁶³ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 30, Merda, 19, Rikak, 7, Temenni, 6; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 12; Hanbel, *el-Musned*, V, 109.

¹⁶⁴ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 31.

¹⁶⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, XI, 181.

Rasûlullah'a götürmüş ve benim hasta olduğumu söylemişti. Hz. Peygamber başımı okşadı ve bereket duâsı etti. Daha sonra abdest aldı; ben de abdest suyundan içtim. Daha sonra arkasında durup peygamberlik mührüne baktım.¹⁶⁶

Sahabenin Hz. Peygamber'in abdest suyundan içmek için adeta birbirleriyle yarışması, elbette ona duyulan sevginin eseridir.¹⁶⁷ Konumuzla alakalı olmadığı için üstünde durmayacağız.

Ebû Ukayl'den nakledildiğine göre dedesi Abdullah İbn Hişam onu çarşıya götürür, yiyecek alırlarmış. Bir seferinde İbn Zübeyr ve İbn Ömer bunlara rastlamış ve Rasûlullah dedesi hakkında bereket duâsı ettiği için kendilerini aldıkları mala ortak etmesini istemişler. O da bu teklifi kabul etmiş. Bazen deve yüküyle kar elde edip bunları ailesine gönderdiği olurmuş.¹⁶⁸

Hz. Peygamber çocukları sever onların başlarını okşardı. Onlara duâ ederdi. Bu rivayetlerde bunu görmek mümkündür. Aşağıdaki rivayetlerde görüleceği gibi çocuklara kızmak şöyle dursun onları üzmemekten bile kaçınırmış. Onlarla oyun oynamak da onun âdetlerindendir. Mahmud b. Rebi'nin rivayeti bunun delillerindendir.

Mahmud İbn Rebi'den aktarıldığına göre Rasûlullah onların kuyusundan ağzına aldığı suyu ona püskürtmüştür.¹⁶⁹

Hz. Aişe'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah'a çocuklar getirilir o da duâ edermiş. Bir seferinde getirilen çocuk Hz. Peygamber'in kucağındayken işemiş. Rasûlullah su isteyip kirlenen yere dökmüş elbiseyi yıkamamış.¹⁷⁰

Rasûlullah'ın başını okşadığı Abdullah İbn Sa'lebe'den nakledildiğine göre o, Sa'd İbn Ebi Vakkas'ı bir rekâtlık vitr namazı kılarken görmüştür.¹⁷¹

Bu hadisin bab başlığı işle uyumu Rasûlullah (sav)'in Abdullah İbn Sa'lebe'nin başını okşamasıdır.

¹⁶⁶ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât 31, Vudu' 40, Menakıb 21, Merda 18; Muslim, *es-Sahih*, Fezail, 111; Tirmizî, *es-Sünen*, Menakıb, 11.

¹⁶⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, I, 386.

¹⁶⁸ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 31, Şerike, 6; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Harac, 8; Hanbel, *el-Musned*, IV, 233.

¹⁶⁹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 31, İlim, 18, Vudu' 40, Ezan, 154, Teheccüd, 36, Rikak, 6; Muslim, *es-Sahih*, Mesâcid, 265; İbn Mâce, *es-Sünen*, Tahâret, 136.

¹⁷⁰ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 31, Vudu', 59, Edeb, 21; Muslim, *es-Sahih*, Tahâret, 101-102, Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Edeb, 106-107; Nesâî, *es-Sünen*, Tahâret, 189; İbn Mâce, *es-Sünen*, Tahâret, 77; Hanbel, *Musned*, VI, 212.

¹⁷¹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 31, Meğazi, 54.

2.1.2.11. Hz. Peygamber (sav)’e ve Onun Dışındakilere Salâtu Selam Getirilmesi

Buhârî, “Rasûlullah’a Salâtü Selam” adını verdiği otuz ikinci babda iki tane hadis rivayet etmiştir. İlk rivayet Abdurrahman İbn Ebi Leyla kanalıyla Ka’b İbn Ucre’den diğeri de Ebû Said el-hudri (ra)’den yapılan bir rivayettir. İki hadisin de metni aynı olup senedi farklıdır. Bu yüzden ikisini de tekrar etmeye gerek yoktur.

Abdurrahman İbn Ebi Leyla’dan nakledildiğine göre Ka’b İbn Ucre kendisiyle karşılaştığı zaman “Sana bir hediye vereyim mi?” demiş ve şöyle devam etmiş: “Rasûlullah bir gün yanımıza geldi. Ona “Ey Allah’ın Rasûlü! Sana nasıl selam vereceğimizi öğrendik. Peki, nasıl salât edeceğiz bilmiyoruz” dedik. Bize “*Allah’ım İbrahim ve ailesine salât ettiğin gibi Muhammed ve ailesine de salât et. Sen hamidsin, mecidsin. Allah’ım! İbrahim ve ailesine bereket ihsan ettiğin gibi Muhammed ve ailesine de bereket ver. Sen hamidsin mecidsin*” dememizi öğütledi”.¹⁷²

Görüldüğü gibi burada Hz. Peygamber’e salât getirilmesine dair hadisler rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber’e salât getirilirken Hz İbrahim’e de salât getirilmesi gibi tartışmalı hususlara girmek konumuzun dışındadır. O yüzden biz sadece hadisin işlenişine yönelik açıklamalarda bulunacağız.

İbn Ebi Evfa’dan nakledildiğine göre sadakasını ödemek üzere gelenler için Rasûlullah “Allah’ım! Falancaya salât et” diye duâ ederdi. Babam sadakasını götürdüğünde de Hz. Peygamber “*Allah’ım! İbn Ebi Evfa’nın ailesine salât et*” diye duâ etti.¹⁷³

Ebû Humeyd es-Saidî’den rivayet edildiğine göre sahabeler nasıl salât getireceklerini sorduklarında Rasûlullah “*Allah’ım! Muhammed, eşleri ve zürriyetine aynen İbrahim ailesi gibi salât et. Muhammed, eşleri ve zürriyetini aynen İbrahim ailesi gibi bereketlendir. Sen hamid ve mecidsin*” demelerini öğütledi.¹⁷⁴

Bu iki bab birbirini tamamlar mahiyettedirler. Biri Hz. Peygamber’e salât etmenin önemini belirtirken diğeri onun dışındakilere de salat getirilebileceği

¹⁷² Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 32, Enbiya, 10; Muslim, *es-Sahih*, Salât, 66; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Salât, 178-179; Nesâî, *es-Sünen*, Sehv, 51; İbn Mâce, *es-Sünen*, Salât, 25; Hanbel, *el-Musned*, IV, 241.

¹⁷³ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 19, 33, Zekât, 64, Meğazi, 35; Muslim, *es-Sahih*, Zekât, 176; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Zekât, 7; Nesâî, *es-Sünen*, Zekât, 13; İbn Mâce, *es-Sünen*, Zekât, 8; Hanbel, *Musned*, IV, 353.

¹⁷⁴ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 33, Tefsiru Sure-i Ahzab, 10; Nesâî, *es-Sünen*, Sehv, 53; İbn Mâce, *es-Sünen*, Salât, 25; Hanbel, *el-Musned*, III, 47.

hususuna işaret etmektedir.

Salât: duâ, tezkiye, ta'zim, tebrik, rahmet anlamına gelmektedir.¹⁷⁵ Buhârî şarihi Hattabi'ye göre salât esas itibarıyla duâdır. Fakat bu, duânın kime yapıldığına göre farklı anlam kazanır. Hz. Peygamber'in ümmetine salâtı duâ ve istiğfardır. Ümmetin ona salâtı ise Hz. Peygamber'in yakınında şeref ve itibar sahibi olmak arzusunun ibarettir.¹⁷⁶

Bazıları Hz. Peygamber dışındakilere de salât getirilir derken bir kısmı da sadece Hz. Peygamber'e salât getirileceği görüşündedirler. Hz. Peygamber'in dışındakilerden maksat diğer peygamberler, melekler ve müminlerdir. Örneğin İbn Abbas (ra), salâtın Rasûlullah'a özel olduğu kanaatindeydi. İsnadı sahih olan bir rivayete göre o: "Bana göre salât yalnızca Rasûlullah'a getirilir" demiştir. Aynı şekilde İmam Malik de bu görüşteydi. Ömer İbn Abdülaziz, Süfyan, Kadi İyaz bir rivayete göre Ahmed b. Hanbel bu görüşü paylaşanlardandır. Ebû Hanife, Şâfiî bir rivayete göre Malik ve İslam ilim dünyasının çoğunluğuna peygamberlerden başkasına salât getirilmez. Sözelimi Allahümme salli ala âl-i Ömer denilmez.¹⁷⁷

Buhârî, Hz. Peygamber'in dışındakilere de salât getirilebileceği görüşündedir. O hiçbir kayıt koymaksızın buna cevaz vermektedir. Bab başlığı ve verdiği hadisler bunu göstermektedir.¹⁷⁸

2.1.2.12. Hz. Peygamber (sav)'in İstiâzeleri

Nesai'de olduğu gibi Buhârî'de sığınma kitabı yoktur. Buhârî, istiâze hadislerini Deavât Kitabının çeşitli yerlerinde zikretmektedir. Bazen bir hadisi birkaç başlık altında tekrar etmiş, bazen de konuyla alakalı olarak parça parça vermiştir. Bu istiazae hadislerini peş peşe sunmamıştır. İlkini yirmi sekizinci babda vermiş, daha sonra konular değişmiş ve otuz beşinci baba kadar sığınma hadislerini zikretmemiştir. Buradan itibaren tekrar sığınma hadislerini vermiştir. Ancak bundan sonra da hepsini birlikte vermemektedir.

İstiâze hadislerinin çoğu ya aynı hadislerin tekrarı ya da hadisin kısım kısım sunulmasıdır. Bu itibarla biz sadece senedleri farklı olan olan bu hadislerin hepsini

¹⁷⁵ İsfahani, *Müfredat*, "salât" mad. S. 870.

¹⁷⁶ Ez-Zebidi, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih*, V, 306.

¹⁷⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, XI, 203; ez-Zebidi, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercenesi*, V, 305.

¹⁷⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, XI, 203.

metin olarak vermeyeceğiz. Metinleri farklı olan hadisleri tek tek değerlendirip konuyu işlemeye çalışacağız.

2.1.2.12.1. Hz. Peygamber'in Kul Hakkından Allah'a Sığınması

Buhârî, bu hadisi “Hz. Peygamber'in kime eziyet vermişsem onu zekât ve rahmet say” babında zikretmektedir. Aslında bunun doğrudan istiâze ile bir alakası olmayabilir. Ama Buhârî, bu babı ve hadisi, salât babından sonra istiâze hadislerine geçiş gibi kullanmış olabilir. Yani bu hadisin salâttan istiâzeye yumuşak bir geçiş olması muhtemeldir.

Hz. Ebû Hureyre (ra)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah “ *Allah'ım! Bir mümine kötü söz söylemişsem bunu kıyamet günü kendine yakınlık için bir vesileye çevir*” diye duâ etmiştir.¹⁷⁹

Buhârî bir önceki babda salâttan söz etmişti. Nitekim salât duâ anlamını da içermektedir. Burada ise da Hz. Peygamber, ümmetine doğrudan duâ etmektedir. Ümmetine karşı sonsuz bir merhamet örneği sergilemektedir. Hz. Peygamber'in işlediği herhangi bir amelden dolayı Allah'a, hak sahibini bağışlaması, ve bu hakkın karşılığı olarak onu kendisine yakın kılması için duâ etmesi tam anlamıyla istiâze sayılmasa bile onu çağrıştırmaktadır. O yüzden biz bu hadisi istiâze hadislerinin başında değerlendirmeyi uygun bulduk. İstiâze hadislerine yumuşak geçiş değişimizin sebebi de budur.

Bu hadisin Müslim'deki rivayeti daha geniştir: Ebû Hureyre(ra)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sav) şöyle dedi: “*Allahım! Ben senin katında, beni kendisinden asla geri çevirmeyeceğin bir ahd ediniyorum: Ben de ancak bir beşerim. (Her insan gibi benim de hoş vaktim ve öfkeli zamanım olur.) Binaenaleyh ben müminlerden herhangi bir kişiye eziyet etmiş, azarlamış, lanet etmiş, değnekle vurmuş isem, sen benim bu fiillerimi o mümin için namaz, zekât ve kıyamet günü kendisini sana yakınlaştıracak olan bir yakınlık vesilesi kıl!*”¹⁸⁰

Müslim'in aynı babında bu hadisin birkaç rivayeti ve başka sahabelerden de gelen rivayetleri vardır.

¹⁷⁹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 34; Muslim, *es-Sahih*, Birr, 25; Hanbel, *el-Musned*, II, 316, 449.

¹⁸⁰ Muslim, *es-Sahih*, Birr, 25.

2.1.2.12.2. Meşakkatli Belalardan Allah’a Sığınmak

Buhârî, yirmi sekizinci babda istiâze ile ilgili bir hadis rivayet etmiştir. Ama bundan sonra babların konusu değişmektedir. İstiaze konusuna otuz beşinci babla geri dönmektedir. Biz de istiâze ile ilgili hadislerin bir arada değerlendirilmesinin daha uygun olacağını düşündük.

Ebû Hureyre (ra)’den nakledildiğine göre Rasûlullah meşakkatli belalardan, helak olmaktan, kazanın kötüsünden ve düşmanın istihzasından Allah’a sığınırdı.¹⁸¹

Buhârî, bunu ölümün temenni edilmemesi gerektiği babından önce zikretmektedir. Bir rivayete göre hadiste geçen “cehdü’l-bela” ölümü arzu ettiren meşakkattir.¹⁸² Bu itibarla kendisinden sonraki babla arasında bir bağ söz konusudur.

2.1.2.12.3. Fitnelerden Allah’a Sığınmak

Buhârî, otuz beşinci babla istiâze hadislerine başlamaktadır. Fitnelerden Allah’a sığınmak adını verdiği bu babda bir tane hadis rivayet etmiştir. Muslim’de bu hadisin değişik senedlerle birkaç rivayeti alt alta sıralanmıştır.

Enes İbn Malik’ten aktarıldığına göre sahabiler soru sormayı abartınca Rasûlullah kızıp minbere çıkmış ve “*Sorduğunuz her şeyi açıklayacağım*” demiştir. Enes sözlerine şöyle devam eder: Sağıma soluma baktığımda herkesin yüzünü elbisesiyle örtüp ağladığını gördüm. Derken kavga ettiğinde babasından başkasına nisbet edilen bir adam Hz. Peygamber’e babasının kim olduğunu sordu. O da “Huzafe” dedi. Bunun ardından Hz. Ömer “Allah’tan Rab olarak, İslam’dan din olarak ve Muhammed’den peygamber olarak razıyız. Fitnelerden Allah’a sığınırız” dedi. Bunu takiben Hz. Peygamber “*Bugüne kadar hayırlı ya da şerli şeyleri bir arada görmedim. Bana duvarın arkasında cennet ve cehennem gösterildi*” buyurdu.¹⁸³

Hz. Peygamber’in kızgın olduğu bir zamana dair olan bu rivayet aynı zamanda Hz. Ömer’in anlayış kabiliyetine ve engin ilmine delalet eder. O Hz. Peygamber’in öfkesini yatıştırmayı bilmiştir.¹⁸⁴

¹⁸¹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 28, Kader, 13; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 53; Nesâî, *es-Sünen*, İstiazae, 34, 35.

¹⁸² İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, XI, 178.

¹⁸³ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 35, İlim, 29; Muslim, *es-Sahih*, Fezail, 37.

¹⁸⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, 207.

2.1.2.12.4. Güçlülerin Galebesinden Allah’a Sığınmak

Buhârî, bu babda bir tane hadis vermiştir. Enes İbn Malik’ten nakledildiğine göre Rasûlullah Ebû Talha’ya şöyle demiştir: “ *Oğullarınızdan bize hizmet edecek birini araştırın*”. Ebû Talha da beni arkasına alıp Rasûlullah’a götürdü. Bu vakitten sonra Rasûlullah seferde her konakladığında ona hizmet ederdim. Çoğu zaman şu duâyı yaptığımı işitmişimdir: “*Allah’ım! Hüzün ve kederden, acizlik ve tembellikten, cimrilik ve korkaklıktan, borç sıkıntısından ve güçlülerin bana galip gelmesinden (tasallutundan) sana sığınırım*”. Ona hizmete devam ettim. Hayber dönüşünde Rasûlullah kendisi için aldığı Safiyye bnt. Huyey ile birlikte döndü. Daha önce Hz. Peygamber arkasını örtü ile kapatırken şimdi Safiyye’yi arkasına almıştı. Sahba mevkiinde Hays yemeği yaptırıp insanlara ikram etti. Onunla evliliği burada gerçekleşti. Dönüş sırasında Uhud’u görünce “Bu dağ bizi biz de onu severiz” buyurdu. Medine’yi görünce de “*Allah’ım! Medinelilere bereket ihsan et*” diye duâ etti.¹⁸⁵

Bu hadisi kırkinci babda “korkaklık ve tembellikten Allah’a sığınmak” babında tekrar etmiştir. Zaten Buhârî’nin istiâze hadisleri genelde aynı içeriğe sahip olup metinler birbirine çok yakındır.

2.1.2.12.5. Kabir Azabı ile Hayatın Ölümün Fitnelerinden Allah’a Sığınmak

Buhârî, “Kabir Azabından Allah’a Sığınmak” adını verdiği otuz yedinci babda üç tane hadis rivayet etmiştir. İlk hadiste Ümmü Halid bnt. Halid’din Rasûlullah (sav)’in kabir azabından Allah’a sığındığını söylediğini belirtmiştir.¹⁸⁶ Bu Rasûlullah (sav) şöyle şöyle dedi şeklinde Hz. Peygamber ‘in sözlü bir rivayeti olmayıp Ümmü Halid bnt. Halid’in Rasûlullah (sav) şöyle yapardı dediği bir izlenimini konu edinmektedir.

Sa’d b. Ebi Vakkas (ra)’dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şu sözleri söylemeyi emrederdi: “*Allah’ım cimrilikten, korkaklıktan, hayatın en rezilinden*

¹⁸⁵ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 36, 40, Salat 12, Ezan 6, İydeyn 6, Büyü’ 108, Cihad, 71, 74, 102, 130, 197, Enbiya 10, Menakıb, 28, Meğazi 27, 38, Nikah 12, 60, 67, Et’ime 10, 28, Zebaih 28, Edeb 102, 104, İ’tsam 16; Muslim, *es-Sahih*, Nikah, 87.

¹⁸⁶ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 37; Hanbel, *el-Musned*, VI, 364.

(iyice yaşlanıp ele avuca düşmekten), dünya fitnesinden (deccal) ve kabir azabından sana sığınırım”.¹⁸⁷

Bu hadis Buhârî’nin çokça tekrar ettiği hadislerdendir. Buradaki hadis veya sonraki bablarda gelecek olan aynı anlamdaki hadislerin işaret ettiği konular genellikle aynıdır. Aşağıdaki hadis ise biraz daha farklı bir görünüm arz etmektedir.

Hiz. Aişe’den nakledildiğine göre Medine Yahudilerinden iki yaşlı kadın ona “Ölümler azap görüyorlar” demiş; Hiz. Aişe ise bunu kabul etmemişti. Onları tasdik etmek istememişti. Onlar çıktıktan sonra Rasûlullah yanına gelince durumu ona anlatınca Hiz. Peygamber “Doğru söylemişler. Onlar azap görüyorlar. Hatta seslerini bütün hayvanlar duymaktadır” dedi. Hiz. Aişe sonraki bütün namazlarda Rasûlullah’ın kabir azabından Allah’a sığındığını duyduğunu söylemiştir.¹⁸⁸

Otuz sekizinci babda bir hadis rivayeti vardır. Enes İbn Malik’ten nakledildiğine göre Rasûlullah (sav) şöyle duâ edermiş: “Allah’ım! Acziyet, tembellik, korkaklık, düşkünlük, kabir azabı, hayat ve ölüm fitnesinden sana sığınırım”.¹⁸⁹

Bu iki bab yani otuz yedinci bab ile otuz sekizinci bab ölüm ve sonrasına ait iki durumu konu edinmektedirler. Sonra gelen istiâze ile ilgili bablar ise yaşayan insanların yapacağı cimrilik, korkaklık, tembellik gibi şeylerdir. Bu itibarla sanki bunların yerleri değişseydi daha iyi olurdu.

2.1.2.12.6. Günah Borç Korkaklık Tembellik ve Cimrilik İle Ömrün En Rezil Halinden Allah’a Sığınmak

Buhârî, otuz dokuzuncu babda bir hadis rivayet etmiştir. Birçok konu ile ilgili sığınma talebini içeren bu hadisi “Günahtan ve Borçtan Allah’a Sığınmak” adını verdiği babda zikretmiştir.

Hiz. Aişe’den nakledildiğine göre Hiz. Peygamber şöyle duâ edermiş: “Allah’ım! Tembellikten, düşkünlükten, günahtan, borçtan, kabir fitne ve azabından, zenginlik fitnesinin şerrinden, fakirlik fitnesinden, Mesih Deccal fitnesinden sana sığınırım. Allah’ım! Hatalarımı soğuk kar suyuyla yıka. Bembeyaz elbiseler nasıl kirlerden

¹⁸⁷ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 37, 41, 44, 56, Cihad, 25, Tefsiru Sure-i Nahl, 1; Tirmizî, *es-Sunen*, Deavât, 114; Nesâî, *es-Sunen*, İstiaze, 5, 27, 39; Hanbel, *el-Musned*, I, 183, 186.

¹⁸⁸ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 37; Muslim, *es-Sahih*, Mesacid, 125.

¹⁸⁹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 38, 40, 42, Tefsiru Sure-i Nahl, 2, Cihad, 25; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 50; Ebû Dâvud, *es-Sunen*, Vitir, 32; Nesâî, *es-Sunen*, İstiaze, 6, 7, 64; Hanbel, *el-Musned*, III, 113, 117.

*arınıyorsa sen de benim kalbimi hatalardan öylece arındır. Benimle hatalarımın arasını doğu ile batı arası kadar yap”.*¹⁹⁰

Takib eden üç babda yine birer hadis rivayeti vardır. Daha önce otuz sekizinci babdaki hadislerde de geçtiği için tekrar etmeye lüzum görmedik. Zira orada korkaklık, tembellik ve ömrün rezil halinden Allah’a sığınmak söz konusuydu.

Müellif Buhârî, “Ömrün En Rezil Halinden Dünya ve Cehennem Fitnelerinden Allah’a Sığınmak.” Adını verdiği kırk dördüncü babda iki tane hadis rivayet etmiştir. Yukarıda da dediğimiz gibi kırk ikinci bab da ömrün rezil halinden Allah’a sığınma ile ilgiliydi. Bu babda ise bunun yanı sıra dünya ve cehennem fitnelerinden Allah’a sığınmak söz konusudur. Buhârî bab başlığını o şekilde koymuştur.

Abdumelik İbn Mus’ab’ın naklettiğine göre babası şöyle demiştir: “Rasûlullah’ın şu duâsıyla siz de Allah’a sığının! “ *Allah’ım! Korkaklıktan, cimrilikten, ömrün en rezil halinden, dünya fitnesinden ve kabir azabından sana sığınırım*”.¹⁹¹

Hz. Aişe’den nakledildiğine göre Rasûlullah (sav) şöyle duâ ederdi: “*Allah’ım! Tembellikten, düşkünlükten, borçtan, günahattan, cehennem azabından, cehennem fitnesinden, kabir fitnesinden, kabir azabından, zenginlik ve fakirlik fitnelerinin şerrinden ve Mesih deccal fitnesinin şerrinden sana sığınırım. Allah’ım! Hatalarımı kar ve buz suyuyla yıka. Beyaz elbise nasıl kirden temizleniyorsa sen de kalbimi hatalardan temizle. Benimle hatalarım arasındaki mesafeyi doğuyla batı arasındaki mesafe kadar yap*”.¹⁹²

Buhârî’nin kırk ikinci babdaki hadisleri de burada zikretmesi daha doğru olabilirdi. Bu sayede fazladan bir bab oluşmamış olabilirdi. Buhârî’nin buraya nasıl bir şekil vermeye çalıştığı, bilinmesi güç olan bir sorudur.

2.1.2.12.7. Hastalıkların İyileşmesi İçin Duâ Etmek

Buhârî, “Veba ve Hastalıkların iyileşmesi için Duâ Etmek” adını verdiği kırk üçüncü babda iki tane rivayet vermiştir. Hz. Aişe’den nakledildiğine göre Rasûlullah (sav) şöyle duâ etmiştir: “*Allah’ım bize Mekke’yi sevdirdiğin gibi hatta daha fazla*

¹⁹⁰ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 39, 44, 45, 46, Ezan, 149, İstikraz, 10, Fiten, 27; Muslim, *es-Sahih*, Mesacid, 129; Ebû Dâvud, *es-Sunen*, Salât, 148–149; Nesâî, *es-Sunen*, Sehv, 64.

¹⁹¹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 37, 41, 44, 56, Cihad, 25, Tefsiru Sure-i Nahl, 1; Tirmizî, *es-Sunen*, Deavât, 114; Nesâî, *es-Sunen*, İstiaze, 5, 27, 39; Hanbel, *el-Musned*, I, 183, 186.

¹⁹² Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 39, 44, 45, 46, Ezan, 149, İstikraz, 10, Fiten, 27; Muslim, *es-Sahih*, Mesacid, 129; Ebû Dâvud, *es-Sunen*, Salât, 148–149; Nesâî, *es-Sunen*, Sehv, 64.

Medine'yi de sevdire. Buradaki hummayı Cuhfe'ye naklet. Allah'ım bize bereket ihsan et".¹⁹³

Bu babın ikinci hadisi aslında başka bir konuyla ilgilidir. Sa'd İbn Ebi Vakkas şöyle demiştir: *"Rasûlullah veda haccında beni ölüme yaklaştıran hastalığım sebebiyle ziyaret etmişti. Ona şöyle dedim: "Ey Allah'ın Rasûl'ü! Gördüğün üzere hastayım; malımın çok olduğunu biliyorsun. Benim yegâne varisim, biricik kızımdır. Malımın üçte ikisini tasadduk edeyim mi?" olumsuz cevap verince yarısını bağışlamayı teklif ettim. Bunun üzerine "Üçte bir bile çoktur; varislerini zengin bırakman onları insanlara avuç açar bırakmandan daha iyidir. Allah rızası için verdiğin her nafakanın karşılığını göreceksin. Hatta hanımına yedirdiğin yemek sebebiyle bile sevap alacaksın"* buyurdu. Ben *"Arkadaşlarımdan geriye mi kalacağım?"* diye sordum. Şöyle cevap verdi: *"Asla geri kalmayacaksın. Allah rızası için yaptığın her amel seni bir derece yükseltecek. Senin bir kısım insanlara faydan bazılarına (İslam düşmanlarına) ise zararın dokunacaktır. Allah'ım! Ashabımın hicretini tamamla. Onları topukları üstünde geri çevirme. Sa'd İbn Havle'ye ise üzülmek gerekir"*. Sa'd İbn Havle Mekke'de öldüğü için Rasûlullah üzüntü duymuştu.¹⁹⁴

Muhtemelen bu hadisin buraya alınmasındaki tek sebep Sa'd'ın rahatsızlığı anında böyle bir konuşmanın geçmiş olmasıdır. Yoksa yukarıda da görüldüğü gibi hadisin, aslında bab ile doğrudan bir ilgisi de yoktur. Daha çok infak ile alakalı bir hadistir. Deavât'ta yer alması da hele hele bab ile alakası düşünüldüğünde pek sağlıklı bir tercih gibi görünmemektedir.

Aynî bu hadisin bab başlığı ile doğrudan bir alakasının olmadığını hele veba ile hiçbir ilgisinin bulunmadığını söylemektedir. Olsa olsa Hz. peygamber'in: *"Allah'ım! Ashabımın hicretini tamamla. Onları topukları üstünde geri çevirme."* şeklindeki duâsı bu konuyla yorumlanabilir. Bunun da doğrudan bir ilgisi yoktur. Sadece dolaylı olarak bu şekilde yorumlanabilir.¹⁹⁵

¹⁹³ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 43, Fezailu'l-Medine, 12, Menakıbu'l-Ensar, 46, Merdâ, 8, 22; Muslim, *es-Sahih*, Hac, 480; Malik, Fezailu'l-Medine, 14, Hanbel, *el-Musned*, VI, 56, 65, 82, 221, 260.

¹⁹⁴ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 43, İman, 41, Cenaiz, 37, Vesâyâ, 2, 3; Muslim, *es-Sahih*, Vasiyyet, 5; Ebû Dâvud, *es-Sunen*, Vesâyâ, 2; Tirmizî, *es-Sunen*, Cenaiz, 6; Nesâî, *es-Sunen*, Vesâyâ, 3, İbn Mâce, *es-Sunen*, Vesâyâ, 5; Hanbel, *el-Musned*, I, 172.

¹⁹⁵ el-Aynî, Bedruddîn Ebu Muhammed, *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sah'ih'i'l-Buhârî*, Daru'l-Fikr Yayınları, tsz. c. XXIII, s. 9.

İztiazae bablarının ortasında bu babın ne işi olduğu ayrı bir merak konusu iken, diğer bablarla bir alaka kurulması da o denli gizemlidir.

2.1.2.12.8. Zenginlik ve Fakirliğin Fitnesinden Allah’a Sığınmak

Hiz. Aişe’den nakledildiğine göre Rasûlullah (sav) şöyle duâ ederdi: “Allah’ım! Cehennem fitnesinden ve azabından, kabir fitnesinden ve azabından, zenginlik ve fakirlik fitnelerinden, mesih deccal fitnesinden sana sığınırım”.¹⁹⁶

Hiz. Aişe’den nakledildiğine göre Hiz. Rasûlullah (sav) şöyle duâ ederdi: “Allah’ım! Cehennem azabından ve fitnesinden, kabir fitnesinden ve azabından, zenginlik ve fakirlik fitnelerinin şerrinden ve mesih deccal fitnesinin şerrinden sana sığınırım. Allah’ım! Hatalarımı kar ve buz suyuyla yıka. Beyaz elbise nasıl kirden temizleniyorsa sen de kalbimi hatalardan temizle. Benimle hatalarım arasındaki mesafeyi doğuyla batı arasındaki mesafe kadar yap. Allah’ım! Tembellikten, gûnahtan ve borçtan sana sığınırım”.¹⁹⁷

Bu hadisler, Deâvat Kitabındaki istiâze hadislerinin sonu değildir. Elli altıncı babda da yine “Dünya Fitnesinden Allah’a Sığınmak” adıyla verilen Sa’d b. Ebi Vakkas (ra) hadisi de istiâze hadisidir. Bu hadis aşağıda da açıklanacağı üzere aslında öncesiyle arasında bir bağ söz konusudur. Ama konunun bütünlüğü açısından onu da buraya almayı uygun bulduk. Hadisin diğer bablarla ilgisinde burada işaret ettik.

Sa’d İbn Ebi Vakkas (ra)’dan nakledildiğine göre Hiz. Peygamber sahabelere şu duâyı yazı öğretir gibi öğretmiştir: “Allah’ım! Cimrilikten, korkaklıktan, ömrün en rezil halinden, dünya fitnesinden ve cehennem azabından sana sığınırım”.¹⁹⁸

Buhârî bu hadisi Hiz. peygamber’in en çok yaptığı duâ olan “Rabbena atina...” duâsından sonra vermiştir. Bu duâda yani elli beşinci babda, dünyada ve ahrete iyilik istenmektedir. Elli altıncı babda dünya fitnesinden Allah’a sığınma içeren hadisin verilmesi, aslında bu iki bab arasında ince bir köprünün kurulmasıdır. Burada hem dünya-ahiret dengesine bir işaret hem de iyilik de olsa dünya nimetlerine fazla dalmamayı öngören bir diziliş söz konusudur.

¹⁹⁶ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 39, 44, 45, 46, Ezan, 149, İstikraz, 10, Fiten, 27; Muslim, *es-Sahih*, Mesacid, 129; Ebû Dâvud, *es-Sunen*, Salât, 148–149; Nesâî, *es-Sunen*, Sehv, 64.

¹⁹⁷ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 39, 44, 45, 46, Ezan, 149, İstikraz, 10, Fiten, 27; Muslim, *es-Sahih*, Mesacid, 129; Ebû Dâvud, *es-Sunen*, Salât, 148–149; Nesâî, *es-Sunen*, Sehv, 64.

¹⁹⁸ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 37, 41, 44, 56, Cihad, 25, Tefsiru Sure-i Nahl, 1; Tirmizî, *es-Sunen*, Deavât, 114; Nesâî, *es-Sunen*, İstiaze, 5, 27, 39; Hanbel, *el-Musned*, I, 183, 186.

Buhârî başka kişilere duâ etmenin meşruluğunu göstermek üzere konu ile ilgili birkaç hadis rivayet etmiştir. Nitekim kırk yedinci babdaki hadisler de bununla ilgilidir. Bu hadisleri daha önce değerlendirdiğimiz için burada tekrar etmeye gerek görmedik.

2.1.2.13. İstihare Namazı ve Duâsı

Kırk sekizinci babda istihare namazını konu edinmiştir. Bir tane hadis rivayet edilmektedir. Kendisinden önceki babla herhangi bir alakasını kuramadık.

Cabir İbn Abdullah şöyle demiştir: “Hz. Peygamber istihareyi Kur’an’dan bir sure gibi öğretirdi. Şöyle derdi “ *Bir şey yapmak istediğinizde iki rekat namaz kılın. Sonra şöyle duâ edin “Allah’ım! İlmine sığınıp hakkımda hayırlı olanı senden diliyorum. Kudretine sığınıp senden güç istiyorum. Senin yüce fazlından niyaz ediyorum. Çünkü sen güçlüsün ben değilim. Sen bilirsin ben bilmem. Sen bütün gayplardan haberdarsın. Allah’ım! Eğer yapmak istediğim şey dinim, hayatım ve ahretim için hayırlı ise onu benim için takdir et. Eğer dinim, hayatım ve ahretim için kötü ise onu benden beni de ondan uzak eyle. Hakkımda hayır neyse her zaman onu nasip eyle. Sonra da beni takdir ettiğinden razı et”. Daha sonra da ihtiyacınız neyse onu söyleyin*”.¹⁹⁹

Tibî, bu namazın ve peşinden yapılacak olan duânın, Kur’ana benzetilmesini bunlara verilen önemden kaynaklandığını söylemektedir.²⁰⁰

2.1.2.14. Abdest Duâsı

Hz. Peygamber abdest alırken başkalarına duâ etmiştir. Buhârî, duânın kabul vakitlerinden biri olarak abdest alma esnasında yapılacak olan duânın kabule yakın olduğu hususunu ifade etmektedir. Bu görüşünün beyan sadedinde aşağıdaki hadisi nakletmektedir.

Ebû Musa el-Eş’arî şöyle demiştir: Rasûlullah su isteyip abdest aldı. Sonra ellerini kaldırıp “*Allah’ım! Ebû Amir’e mağfiret et! Allah’ım! Onu kıyamet günü*

¹⁹⁹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 48, Teheccüd, 25, Tevhid, 10; Ebû Dâvud, Vitir, 31; Tirmizî, *es-Sunen*, Vitir, 18; Nesâî, *es-Sunen*, Nikâh, 27; İbn Mâce, *es-Sunen*, İkametu’s-Salât, 188; Hanbel, *el-Musned*, III, 344.

²⁰⁰ İbn Hacer, *Fethu’l-Bari*, XI, 220.

insanların çoğundan üstün eyle” diye duâ etti. Ellerini kaldırdığı zaman koltuk altlarının beyazlığını gördüm.²⁰¹

Bu hadis, ‘Meğazi, 56’da geçen uzun bir hadisin parçasıdır. Hadis aslında doğrudan abdest ile ilgili de değildir. Evtas gazvesinde şehid düşen Ebû Amir’in, öleceğini anladığı zaman Ebû Musa el-Eş’ari’ye: “Hz. Peygamber’e selamımı ilet sonra da ondan, Allah’tan benim için mağfîret dilemesini iste” demesi üzerine Ebû Musa el-Eş’ari’nin haberi iletmesi ve Hz. Peygamber’in önce abdest alıp sonra duâ etmesi neticesinde serdedilmiş bir duâdır. Hz. Peygamber hemen duâ etmeyip abdest aldıktan sonra duâ etmektedir. Buhârî, burada aynı zamanda, duâ etmeden önce abdest almanın faziletini de göstermektedir.

Kitabın başından beri sıralamada, ara ara kesintiye uğrarsa da, bir düzen söz konusuydu. Burada da sanki yine sıralamada bir sıkıntı söz konusudur. Abdest ile ilgili bu rivayeti istihare namazından sonra zikretmesi sıralamadaki bu ahengi bozmuş gibi durmaktadır. Önce abdest ile alakalı hadisler sonra da namaz ile ilgili hadisler zikredilmiş olsaydı daha iyi olurdu düşüncesindeyiz. Abdest namaz için ön hazırlıktır. Sıralamada da aynısının olması konu bütünlüğünü sağlamış olurdu.

2.1.2.15. Yolculukta Yapılacak Duâlar

Hz. Peygamber ve ashabının, yolculuk esnasında yaptığı işlerden biri de Allah’ı anmak, zikretmektir. Ancak bunu yaparken de kuralına uyarak yapmak gerekir. Buhârî bu kuralları elli birinci babda rivayet ettiği hadislerle belirtmektedir. Takib eden iki babda da aynı konuyu işlemiştir.

Ebû Musa el-Eş’ari şöyle demiştir: Biz Rasûlullah ile bir seferdeydik. Yüksek bir yere çıkınca bağırarak tekbir getirdik. Rasûlullah “*Ey insanlar! Kendinize acıyın. Sağır ya da gaibe duâ etmiyorsunuz. Gören ve işiten Allah’a duâ ediyorsunuz*” buyurdu. Sonra yanıma geldi ve benim “Kudret ancak Allah’a aittir” diye zikrettiğimi duydu. Bana “*Ey Abdullah İbn Kays! Böyle zikretmeye devam et. Çünkü bu devlet hazinelerindendir*” dedi. “*Sana cennet hazinelerinden birini öğreteyim mi? La havle vela kuvvete illa billâh de*” demiş de olabilir.²⁰²

²⁰¹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 49, Cihad, 69, Meğazi, 55; Muslim, *es-Sahih*, Fezailu’s-Sahabe, 165; Hanbel, *el-Musned*, IV, 399.

²⁰² Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 50, 67, Cihad, 151, Meğazi, 38, Kader, 7, Tevhid, 9; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 44–46; Ebû Dâvud, *es-Sunen*, Vitr, 26; Tirmizî, *es-Sunen*, Deavât, 58; İbn Mâce, *es-Sunen*, Edeb, 59; Hanbel, *el-Musned*, IV, 394, 403, 417.

Bu hadisi daha sonra altmış yedinci babda “La Havle Vela Kuvvete İlla Billah” babında tekrar etmektedir. Orada zikirle ilgili hadisleri verdiği için bu hadisin sonunda söylenen *La havle vela kuvvete illa billah* zikrinin önemine binaen ilgili babda bu hadisi yine vermektedir.. Daha önce de ifade edildiği gibi Buhârî, tekrar ettiği hadisleri bazen tümüyle verirken, burada olduğu gibi, bazen de bir kısmını vermekle yetinir.

Buhârî, elli birinci babda: “Vadiye İnince Okunacak Duâ” şeklinde bir bab başlığı kullanmış, ancak hadis metnini zikretmemiştir. Hemen öncesindeki hadise atıfta bulunmuştur. Aynı bab içinde bile senetteki tek bir ravinin değişmesinden dolayı hadisin rivayetini tekrar eden Buhârî’nin bu bab başlığından sonra herhangi bir hadis zikretmemesi anlaşılması zor bir husustur. muhtemelen vadilere inince de Hz. Peygamber (sav)’ın duâ ettiğini belirtmek suretiyle, duâ edilmesi gerektiğini ifade etmek için böyle bir şey yapmıştır. Aynı hadisin bir başka rivayetine ulaşamadığı için de bunu yapmış olabilir. Zira tekrar ettiği bütün hadisleri başka senedlerle, yeni ve ayrı bir hadis gibi rivayet etmektedir.

Yukarı çıkıldığında tekbir getirmek üst mevkilere çıkmanın büyüklük duygusu vermesi sebebiyle nefsin bundan hoşlanması ve her şeyden daha büyük olan Allah’ı zikretmek suretiyle bu duygunun yenilmesi arzusu sebebiyledir. Aşağı inildiğinde Allah’ı tesbih etmek ise vadilerin dar mekânlar olması ve tesbihin de ferahlık sebebi sayılmasındandır. Örneğin Hz. Yunus karanlıklar içerisindeyken Allah’ı tesbih etmiş ve üzüntüden kurtulmuştur.²⁰³

Abdullah İbn Ömer’den nakledildiğine göre Rasûlullah savaş, hac veya umreden dönerken yükseğe çıktığı her yerde üç kere tekbir getirir sonra şöyle derdi: “Ortağı bulunmayan Allah’tan başka ilah yoktur. Mülk de onundur hamd de ona mahsustur. O her şeye kadirdir. Bizler ona döneceğiz. Ona tövbe edip ibadet etmekte ve hamd etmekteyiz. Allah’ın vaadi hak yardımı kesindir. O tek başına düşmanlarını yok edecek kudrete sahiptir”.²⁰⁴ Buradaki duâ sadece savaş, hac ve umre için değildir. Hadiste bunlar belirtilmiş ama diğer meşru yolculuklarda da bu duâ okunabilir.²⁰⁵

²⁰³ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, XI, 225.

²⁰⁴ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 52, Umre, 12, Cihad, 133, 197, Meğazi, 29; Muslim, *es-Sahih*, Hac, 428; Ebû Dâvud, *es-Sunen*, Cihad, 158; Tirmizî, *es-Sunen*, Hac, 104; Malik, *Muvatta*, Hac, 243; Hanbel, *el-Musned*, II, 5, 10, 38, 63, 105.

²⁰⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, XI, 226.

2.1.2.16. Aile Hayatı İle İlgili Duâlar

Elli üçüncü babda iki hadis rivayeti vardır. Burada Hz. Peygamber'in yeni evlenenlere duâ ettiği görülmektedir.

Enes İbn Malik'ten nakledildiğine göre Rasûlullah Abdurrahman İbn Avf'ın güzel koktuğunu fark edince bunun sebebini sormuş; o da ufak bir altın parçası mehir vererek evlendiğini söylemiştir. Bunun üzerine Rasûlullah *“Allah mübarek kılsın. Bir koyun dahi olsa kesip insanlara ziyafet ver”* buyurmuştur.²⁰⁶

Diğer hadiste Cabir b. Abdullah şöyle demiştir: Babam vefat ettiğinde yedi yahut dokuz kız çocuğu vardı. Daha sonra ben bir kadınla evlendim. Rasûlullah bana evlenip evlenmediğimi sorduğunda ona olumlu cevap verince bana *“kız mı dul mu?”* diye sordu. Ben de dul olduğumu söyledim. Bunun üzerine *“Oynaşacağın ya da birlikte güleceğin bir kız yok muydu?”* dedi. Ben de dedim ki *“Babam yedi yahut dokuz kız bırakıp öldü. Onların başına onlar gibi birisini getirmek istemedim. Onlara bakacak birisiyle evlenmek istedim”*. Bunun üzerine Rasûlullah *“Allah mübarek kılsın”* diye duâ etti.²⁰⁷

Abdurrahman İbn Avf için yaptığı duâ yalnızca onun eşiyle ilgili bereket niyazı anlamına gelirken Cabir İbn Abdullah için yaptığı duâda ise kız kardeşlerinin maslahatını kendi nefesine tercih ettiği için onun aklına bereket niyazı söz konusudur.²⁰⁸ Takib eden elli dördüncü babda da evli olan birinin eşine nasıl yaklaşacağına dair bir hadis rivayet edilmiştir.

İbn Abbas (ra)'dan rivayet göre Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“Biriniz eşiyle beraber olmak istediğinde şöyle desin “Bismillah! Allah'ım! Bizi şeytanın tasallutundan muhafaza buyur. Bize verdiğin rızıklara şeytanı yaklaştıрма”. Eğer bu birleşmelerinden çocuk meydana gelirse o çocuğa şeytan ebediyen zarar veremez”*.²⁰⁹

Dolayısıyla Buhârî göre eşiyle birlikte olmak isteyen kişiler bu duâyı yaparlar. Aynı zamanda eşiyle birlikte olmaya başlamış kişilerin ise bunu yapamayacağını söylemiş olmaktadır.

²⁰⁶ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 53.

²⁰⁷ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 53.

²⁰⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, XI, 228.

²⁰⁹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât 54, Vudu, 8, Bed'ü'l-halk 11, Nikâh 66, Tevhîd 13; Müslim, *es-Sahih*, Nikâh 116; Ebû Dâvûd, *es-Sunen*, Nikâh 45; Tirmizî, *es-Sunen*, Nikâh 8.

2.1.2.17. Hz. Peygamber (sav)’in En Çok Yaptığı Duâ

Hz. Peygamber’in en çok okuduğu duâ aynı zamanda Bakara Suresi’nin 201. ayeti olan aşağıdaki rivayettir. Allah’ın, Kur’an-ı Kerim’de övdüğü insanların duâsı olarak gösterdiği bu duâyı, Buhârî Hz. Peygamber’in en çok okuduğu, dilinden düşürmediği duâ olarak vermektedir.

Enes İbn Malik’den rivayet edildiğine göre Rasûlullah’ın en fazla yaptığı duâ şudur: *“Rabbimiz bize dünyada ve ahirette güzellikler ver ve bizi cehennem azabından koru”*.²¹⁰

Dünya ve ahiret saadeti için, dünya ve ahiret dengesini gözeterek duâ etmek gerekir. Sadece bu dünya için duâ edenlerin elde edeceği tek şey bu dünyaya ait nimetlerdir.

2.1.2.18. Duânın Tekrarlanması

Buhârî, ‘Duânın Tekrar Edilmesi’ adını verdiği elli yedinci babda bir hadis zikretmiştir. Hz. Peygamber (sav) duâlarını tekrar ederdi. Hz. Aişe (r. anha)’den nakledildiğine göre Rasûlullah’a sihir yapıldığı zaman yapmadığı bazı şeyleri yapmış zannediordu. Bunun üzerine Rabbine (tekrar tekrar) duâ etti. Sonra aralarında şu konuşma geçti.

-“Hissettin mi? Allah bana sorduğun sorunun cevabını verdi”.

-“Ey Allah’ın Rasûlü! Ne sormuştum?”

-“Bana iki adam geldi. Biri baş tarafıma biri ayak tarafıma oturdu.

Aralarında şöyle konuştular.

-“Bu kişinin hastalığı nedir?”

-“Sihir yapılmış”

-“Sihiri kim yapmış?”

-“Lebid İbn Asam”

-“Sihir neyle yapılmış?”

-“Tarak, saç sakal artığı ve erkek hurmanın kurumuş çiçek kapçığı ile”

-“Nerede yapılmış?”

-“Zervan’da”. Zervan, Beni Züreyde de bir kuyudur.

²¹⁰ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 55, Tefsiru Sure-i Bakara, 36; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 23, Ebû Dâvud, *es-Sunen*, Vitr, 26; Tirmizî *es-Sunen*, Deavât, 72; Hanbel, *el-Musned*, III, 107, 288.

Daha sonra Rasûlullah o kuyuya gitti. Döndüğünde “*Vallahi! Kuyunun suyu kıpkırmızı idi ve oradaki hurma ağaçları şeytanların başları gibiydi*” buyurdu. Rasûlullah dönünce Hz. Aişe’ye kuyunun nasıl olduğunu anlattı. Hz. Aişe sihri oradan çıkarıp çıkarmadığını sorduğunda ise şöyle buyurdu: “*Allah bana şifa verdi. Onu çıkarıp insanların arasında bir şerri yaymak istemedim.*”²¹¹

Hadisin başlığa uygunluğu bu "Duâ etti, yine duâ etti" ziyadesinden alınır. Hadisin bu ziyadeyi ihtiva eden rivayetleri Bed'u'l-Halk ve Tıb kitabında geçmektedir. Hadisteki bu kelimedden başka, hadisin bab başlığı ile bir bağlantısı yoktur. Buhârî'nin, duânın tekrar tekrar yapılacağını ıspat etmek için bu hadisi burada vermiş olması kuvvetle muhtemeldir.

Ayrıca Hz. Peygamber’e sihir yapılıp yapılmadığı hususu bu tezin amacının dışında bir konu olduğu için, işin o boyutuna dair bir değerlendirme yapılmamıştır.

Burada da yine bablar arasındaki bağlantı kopmuş görünmektedir. Bu babı, öncesi ve sonrası ile ilgili bir bağlantı kurarak değerlendirmek mümkün görünmemektedir.

2.1.2.19. Müşriklere Bedduâ Etmek

Buhârî ‘Müşriklere Bedduâ’ adını verdiği elli sekizinci babda altı tane hadis vermektedir. Rahmet Peygamberi çok az da olsa zaman zaman bedduâ etmiştir. Hz. Peygamber’in bedduâ ettiğine dair bu hadislerle Buhârî düşmanlara bedduâ edilebileceğini göstermiş olmaktadır.

İbn Mesud (ra)’dan nakledildiğine göre Rasûlullah (sav) Şöyle duâ etmiştir: “*Allahım! Yusuf’a yardım ettiğin yedi yıl gibi bana da yedi yıllık bir yardım ver. Allahım! Ebû Cehil’i sana havale ediyorum.*” İbn Ömer (ra) da Hz. Peygamber (sav)’in namazda “*Allahım! Falan ve falana lanet et*” diye bedduâ ettiğini; sonunda Allah’ın “Onların durumu hakkında senin bir sorumluluğun yok” ayetini indirdiğini söylemiştir.²¹²

²¹¹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 57, Tıb, 47, Bed'u'l-Halk, 11.

²¹² Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 58.

Ali İbn Ebi Talip şöyle demiştir: “Hendek savaşında Rasûlullah’ın yanındaydık. *“Allah onların kabirlerini ve evlerini ateşle doldursun. Güneş batana kadar ikinci namazını kıldırmadılar”*.”²¹⁷

Bu bab Buhârî’nin bir başlık altında çokça hadis zikrettiği bablardandır. Zira babların hepsinde bu kadar hadis bir arada verilmemektedir. Buhârî’nin bundan önce kaydettiği elli yedinci babdaki hadisin konusu ehl-i kitab olan Yahudilerdi. Her ne kadar inanmasalar da kitab ehlidirler. Bundan sonra gelen elli sekiz ve elli dokuzuncu babların da konusu müşriklerdir. Burada böyle yumuşak bir geçişten söz edilebilir. Önce Yahudiler sonra daha şerir olan müşriklerle ilgili rivayetler gelmiştir.

Elli altıncı babda istiaze ile ilgili bir rivayet veren Buhârî, Yahudilerin Hz. peygamber’e verdiği sıkıntıyı konu edinen hadisi peşinden gelen elli yedinci babda zikretmektedir. Bunun akabindende Hz. peygamber’in müşriklerle ilgili bedduâlarını vermektedir. Bablar birbiriyle bağlantılı verilmiştir. Bablardaki konular birbirlerine yumuşak bir şekilde bağlanmış, konuların şiddet dozu adeta merdiven tırmanır gibi yavaş yavaş yükselmiştir. Önce kendsinden sakınılması gereken şeyler sıralanmış sonra Yahudilerin verdiği sıkıntılar zikredilmiştir. Sonra da müşriklere bedduâ ile devam etmiştir.

2.1.2.20. Müşriklere Duâ Etmek

Müşriklere sadece bedduâ edilmez. Hidayet bulmaları için onlara duâ da edilebilir. Nitekim Hz. Peygamber böyle yapmıştır. Buhârî bu düşüncüyü meşrulaştırmak için elli dokuzuncu babda bununla ilgili bir hadis rivayet etmektedir.

Ebû Hureyre şöyle demiştir: Tufeyl İbn Amr Rasûlullah’a geldi ve “Ey Allah’ın Rasûlü! Devs kabilesi Allah’a isyan edip İslam’a girmeyi reddettiler. Onların aleyhine Allah’a duâ et” dedi. Oradakiler Rasûlullah’ın Devs kabilesine bedduâ edeceğini zannettiler. Ancak o *“Ey Allah’ım! Devs’e hidayet ver ve onları aramıza kat”* diye duâ etti.²¹⁸

Tufeyl b. Amir Devs kabilesindendir. Mekke’de Müslüman olup memleketine dönmüş, Rasûlullah (sav) Medine’ye hicret edinceye kadar kavmini İslam’a davet

²¹⁷ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 58, Cihad, 98, Meğazi, 27, Tefsiru Sure-i Bakara, 42; Muslim, *es-Sahih*, Mesacid, 202; Ebû Dâvud, *es-Sunen*, Salât, 5; Nesâî, *es-Sunen*, Salât, 14, İbn Mâce, *es-Sunen*, Salât, 6; Hanbel, *el-Musned*, I, 79, 154.

²¹⁸ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 59, Cihad, 100, Meğazi, 76; Muslim, *es-Sahih*, Fezailu’s-Sahabe, 197; Hanbel, *el-Musned*, II, 243, 448.

etmiştir. Fakat onlar Tufeyl'in sözünü dinlememiş, İslam'a girmekten kaçınmışlardır. Tufeyl, Hz. Peygamber'in onlara bedduâ etmesini istemiş, fakat Hz. Peygamber onlara hidayete ermeleri için duâ etmiştir.

2.1.2.21. Duâ Zamanları

'Cuma Günü Duâların Kabul Edildiği Vakit' babında bir hadis kaydedilmiştir. Ebû Hureyre (ra)'den nakledildiğine göre Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *"Cuma günü öyle bir vakit vardır ki bir Müslüman o vakitte namaz kılarken Allah'tan bir talepte bulunursa duâsı mutlaka kabul olunur"*. Hz. Peygamber bunu söylerken eliyle de o vaktin kısalığına işaret ediyordu.²¹⁹

Buhârî, duânın kurallarını kitabın başında zikretmişken duânın zamanlarına dair bu rivayeti de kitabın sonunda kaydetmiştir. Bir önceki babda konusu tevbe olan iki tane hadis rivayet edilmişti. Altmışıncı babdaki hadislerde Hz. Peygamber, geçmişte yaptıklarından ve gelecekte yapacaklarından dolayı Allah'tan af ve mağfiret dilemektedir. Hz. Peygamber'in bu af ve mağfiret talebini konu edinen hadislerin ardından Cuma gününde duâların kabul edildiğine dair olan bu rivayet, tevbe ve Allah'a duâ etme açısından insanda pozitif bir etki yapmaktadır. Dolayısıyla aslında bu bablar birbiriyle yakından ilişkilidir. Sonraki bab da bu açıdan değerlendirilirse daha iyi anlaşılabilir.

2.1.2.22. Konusu Zulüm Olan Duânın Kabul Edilmemesi

Altmış ikinci babda konuyla ilgili bir hadis verilmektedir. Buhârî'nin 'Müslümanların Yahudilerle İlgili Duâlarının Kabul Edilmesine Rağmen Yahudilerin Müslümanlar Hakkındaki Duâlarının Reddedilmesi' şeklinde uzun bir başlıkla verdiği babda kaydettiği hadis daha önce elli sekizinci babda da geçmişti.

Hz. Aişe'den nakledildiğine göre Yahudiler Rasûlullah'a selam verirken "ölüm üzerinize" derlerdi. Hz. Aişe onların bu sözünü anlayınca "ölüm ve lanet üzerinize" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber *"Yavaş ey Aişe! Allah her zaman yumuşak davranmayı sever"* dedi. Hz. Aişe de *"Dediklerini duymuyor musunuz?"* diye cevap verdi. Rasûlullah da *"Onlara verdiğim cevabı sen duymadın mı? Ben de onlara"*

²¹⁹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 61, Cuma, 37, Talak, 24; Muslim, *es-Sahih*, Cuma, 13; Ebû Dâvud, *es-Sunen*, Salât, 200–201, Tirmizî, *es-Sunen*, Cuma, 2; Nesâî, *es-Sunen*, Cuma, 45; İbn Mâce, *es-Sunen*, İkametu's-Salât, 99; Malik, Cuma, 15; Hanbel, *el-Musned*, II, 485.

*cevap verdim benim onlar hakkındaki duâm kabul edilirken onların benimle ilgili duâları kabul edilmez” dedi.*²²⁰

Müslümanların Yahudilerle ilgili duâlarının kabul edilmesi Müslümanların haklı olarak duâ etmesi; onların duâlarının kabul edilmemesi ise bunu zalimlikleri sebebiyle yapmalarından kaynaklanmaktadır. Bu hadis duâ ettiği şahsa zulüm için duâ edenin talebinin yerine getirilmeyeceğini göstermektedir.²²¹

2.1.2.23. Duâyı Âminle Bitirmek

Altmış üçüncü babda Fatihadan sonra âmin demek gerektiğine dair bir hadis verilmektedir.

Ebû Hureyre (ra)’den nakledildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:” *İmam Fatihayı bitirip âmin dediğinde siz de amin deyin. Çünkü melekler de amin demektedir. Kimin âmin sözü meleklerinkiyle muvafık düşerse onun gelmiş geçmiş bütün günahları af olunur*”.²²²

Buhârî, bu hadisi daha öncesinde ‘Ezan Kitabı’nda, ‘Âmin Demenin Fazileti’ babında zikretmişti. Burada da (altmış üçüncü babda) yine tekrar etmektedir. Bu hadisten sonra Deavât Kitabının bitmesine ise dokuz tane hadis kalmıştır. Aslında sayı o kadar da önemli değildir. Asıl olan bu hadisin kitabın sonunda zikredilmesidir. Bu babda her ne kadar Fatihadan sonra amin demek öngörülmüşse de asıl olan duânın sonunda amin demektir.²²³

Buhârî duânın sonunda amin denmesini öngürdüğü için bu hadisi burada vermektedir denilebilir. Duânın sonunda amin demenin gerekliliğine dair başka hadisler de vardır. Üstelik onlarda daha net ifadeler kullanılmıştır. Sözelimi İbn Mâce’nin rivayet ettiği ve İbn huzeymenin de buna sahih dediği bir hadis, hakim’in rivayet ettiği bir başka hadis örnek olarak verilebilir.²²⁴

Fatiha suresi başlı başına bir duâdır. Dolayısıyla Buhârî, bu hadisi, duânın sonunda amin demenin meşruluğunu ve faziletini ispat etmek için rivayet etmiştir denilebilir. Zira Buhârî’nin *es-Sahih*i incelendiğinde onun kolay bir şekilde anlaşılabilir tahlil edilecek biri olmadığı hususu daha açık bir şekilde görünür. Burada da sanki

²²⁰ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 58, 62, Cihad, 98, Edeb, 35, 38, İsti’zan, 22; Muslim, *es-Sahih*, Selam, 10-11; Tirmizî, *es-Sunen*, İsti’zan, 12; Hanbel, *el-Musned*, VI, 37, 85, 199.

²²¹ İbn Hacer, *Fethu’l-Bari*, XI, 239.

²²² Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 63, Ezan, 112; Muslim, *es-Sahih*, Salât, 74-75.

²²³ İbn Hacer, *Fethu’l-Bari*, XI, 240.

²²⁴ İbn Hacer, *Fethu’l-Bari*, XI, 240.

öyle bir şey söz konusudur. Yukarıda da ifade edildiği gibi daha net ifadeler içeren hadisler varken onun bu hadisi vermesi ilk etapta anlaşılması zor bir şey olarak görünebilir. Ama Buhârî'nin en sahih hadis olarak bunu görmüş olması muhtemeldir. Zaten o eserini altı yüz bin sahih hadisin içinden en sahih olanları seçerek seçmiştir.²²⁵

2.1.2.24. Allah'ı Zikretmek

Sözlükte anmak, hatırlamak, yâd etmek manasına gelen zikir, bir şeyin kalpte veya dilde hazır bulunması anlamında da kullanılmaktadır.²²⁶ Dini bir terim olarak zikir, Allah'ı anmak ve hatırlamak, onu unutmamak ve gaflet halinde olmamak, Allah kelimesini ve tekbir, tehlil, tesbih, ile tahmid cümlelerini tekrarlamak demektir.²²⁷

Buhârî Deavât Kitabının sonlarını bu konuya ayırmaktadır. Altmış dördüncü babdan itibaren zikir ile ilgili hadisler başlamaktadır. Duâdan zikire doğru bir geçiş söz konusudur. Duâ ile zikir konusunda nasıl bir fark olduğunu Hz. Peygamber şöyle ifade etmektedir: Câbir (ra)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “*Zikrin en değerlisi ‘Lailahe illallah’ tır. Duânın en değerlisi ise ‘Elhamdilillah’ tır.*”²²⁸

2.1.2.24.1. Tehlilin Fazileti

Bütün peygamberlerin ortak davası tevhiddir. Tüm peygamberler insanları öncelikle tevhide çağırmışlardır. Dolayısıyla bütün dinlerin odak noktası, merkezi Allah'ı birlemek, ona ortak koşmamak olmuştur.

Ebû Hureyre (ra)'den nakledildiğine göre Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “*Kim gündüz yüz defa “Ortağı olmayan Allah'tan başka ilah yoktur mülk de onun hamd de onundur. O her şeye kadirdir” derse, sanki on köleyi azad etmiş gibi olur. Ayrıca yüz iyilik sevabı yazılır yüz kötülüğü silinir. O gün akşam edinceye kadar şeytandan korunmuş olur. Bunu kendisinden daha fazla söyleyen olmadığı müddetçe o herkesten üstün kabul edilir.*”²²⁹

²²⁵ Bkz. Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, 239; Çakan *Hadis Edebiyatı*, 54.

²²⁶ İsfahani, *Müfredat*, z-k-r mad.

²²⁷ Karagöz ve diğerleri, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Zikir, mad.

²²⁸ Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 9; İbn Mâce, *es-Sünen*, Edeb, 55.

²²⁹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 64, Bed'u'l-Halk, 11; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 28; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 60; İbn Mâce, *es-Sünen*, 55, Malik, Kur'an, 20; Hanbel, *el-Musned*, II, 302, 360, 375.

Bu babın ikinci hadisi ise bu rivayette geçen zikre atıf yapılarak verilmiştir. Amr İbn Meymun şöyle demiştir: “Kim bunu (yukarıdaki zikri) on defa söylerse İsmail (as)’ın neslinden on esiri azad etmiş gibi sevap kazanır”.²³⁰

Tehlil “la ilahe illallah” demektir. “Allah’tan başka ilah yoktur” anlamına gelir ki tevhid akidesinin temeli budur. Bu söz Hz. Adem’den itibaren gelen bütün hak dinlerin özünü teşkil eder.

Buhârî, muhtemelen zikirle ilgili hadisleri verirken bu önceliği göz önünde bulundurarak konuya giriş yapmaktadır. Tevhide vurgu yapılan bir zikirle ve onun faziletini beyan eden bir bab başlığı ile konusu zikir olan hadisleri vermeye başlamaktadır.

Buhârî bu hadisleri verirken onların önemini daha bab başlığında belirtmektedir. Sözelimi “tehlil babı” değil de” tehlilin fazileti babı” demektedir. Aynı şekilde sonra gelen bablarda: Tesbihin fazileti, Allah’ı zikretmenin fazileti gibi ifadelerle hadisleri vermektedir. Bu hem genel anlamda zikrin, hem de daha özel olarak Buhârî’nin o hadiste verdiği zikrin, önemini ifade etmektedir.

2.1.2.24.2. Tesbih’in Fazileti

Buhârî, ‘Tesbihin Fazileti’ adını verdiği altmış beşinci babda iki tane hadis vermektedir. İlk hadiste Ebû Hureyre (ra)’den nakledildiğine göre Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “*Günde yüz defa tesbih edenlerin denizköpüğü kadar bile olsa günahları bağışlanır*”.²³¹

Diğer hadiste ise yine Ebû Hureyre (ra)’den nakledildiğine göre Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “*Söylenmesi kolay olan ama mizanda ağırlığı fazla olacak iki söz şöyledir: Azim olan Allah’ı tesbih ederim. Allah’ı noksan sıfatlardan tenzih edip Ona hamd ederim*”.²³²

Tesbih “Sübhanellah” demektir. Allah’ı her türlü noksanlıklardan tenzih etmek anlamına gelir. Tehlilin (Allah’ı birlemenin) faziletinden sonra, yapılacak en faziletli zikir Onu tesbih etmektir. Buhârî’nin babları sıralamasından bunu anlamak mümkündür. Önce Allah’ı birlemek denilen tehlil, ardından da birlenen Allah’ın her

²³⁰ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 64.

²³¹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 65, Bed’u’l-Halk, 11; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 28; Tirmizî, *es-Sunen*, Deavât, 59, 62; İbn Mâce, *es-Sunen*, Duâ, 14.

²³² Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 65, Eyman, 19, Tevhid, 58; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 31; Tirmizî, *es-Sunen*, Deavât, 60; İbn Mâce, *es-Sunen*, Edeb, 56; Hanbel, *el-Musned*, II, 232.

türlü noksanlıklardan tenzih edilmesi, Buhârî'nin babları sıralamadaki harikuladeliğinin alâmetifarikasıdır.

2.1.2.24.3. Allah'ı Zikretmenin Önemi

Zikirle ilgili bu hadislerin ardından, yapılan zirin önemini ifade eden rivayetler kullanılmıştır. İki tane olan bu hadislerden İlkinde, Ebû Musa (ra)'dan nakledildiğine göre Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“Allah'ı zikreden ile zikretmeyen arasındaki fark ölü ile diri arasındaki fark gibidir”*.²³³

İkinci hadiste de Ebû Hureyre (ra)'den nakledildiğine göre Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“Allah'ın yollarda dolaşıp zikredenleri arayan melekleri vardır. Bunları görünce birbirlerini onların ihtiyaçlarını karşılamak üzere çağırırlar. Kanatlarıyla gökyüzüne kadar onları kuşatırlar. Allah kullarının ne arzu ettiğini onlara sorar. Melekler “Seni tesbih edip övüyor ve hamd ediyorlar” derler. Allah kullarının kendisini görüp görmediğini sorar. Melekler “Hayır vallahi seni görmezler” derler. Allah “Ya görürlerse nasıl olurlar” der. Melekler “Görseler daha fazla ibadet eder, daha fazla över ve tesbih ederler” diye cevap verirler. Allah “Benden ne istiyorlar” diye sorar. Melekler “Cennet istiyorlar” derler. Allah “Orayı görüyorlar mı” diye sorar. Orayı görmedikleri Allah'a iletilir. “Görseler nasıl davranırlar” denildiğinde de melekler “Görseler daha fazla ve iştiyakla isterler” derler. Neden korkuyorlar diye sorulunca “Cehennemden” yanıtı verilir. “Orayı gördüler mi?” denildiğinde “Hayır vallahi görmediler” denilir. “Görseler nasıl davranırlar?” sorusuna “Görseler daha fazla korkar ve kurtulmaya çalışırlar” yanıtı verilir. Allah da “Şahit olun ki onları bağışladım” der. Bir melek “Falanca onlardan biri değildir. O sadece bir ihtiyacı sebebiyle onlar arasındadır” deyince Rabbimiz “Onlarla oturan biri şaki sayılmaz” diye cevap verir.*²³⁴

Bu son hadis zikrin değil, zikir edenlerin yanında bulunanların bile sırf bu yüzden (zikredenlerin yanında bulunduğundan dolayı) nimetleneyeceğini haber vermektedir. Buhârî, tehlil ve tesbih bablarından sonra zikrin önemini ifade eden bu hadisleri vermektedir.

²³³ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 66; Muslim, *es-Sahih*, Salâtu'l-Musafirin, 211.

²³⁴ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 66; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 25, Tirmizî, *es-Sunen*, Deavât, 129; Hanbel, *el-Musned*, II, 251, 252, 358, 359.

Bu babı takib eden ‘La Havle Vela Kuvvete İlla Billah’ babında da bir hadis nakletmiştir. Bu bab başlığını, hadisın sonunda geçen bir cümleden almıştır. Bu şekilde o, bu zikrin faziletini beyan etmek istemiştir. Hadis daha önce ellinci babda değerlendirildiğinden, burada tekrar etmeye gerek görmedik

2.1.2.25.4. Esmâ-i Hüsna

Zikirle ilgili hadisleri verdikten sonra Allah’ın güzel isimlerine dair bir hadis rivayet etmektedir. Ebû Hureyre (ra)’den nakledildiğine göre Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“Allah’ın 99 ismi vardır. Kim onları ezberlerse kesinlikle cennete girer. Biliniz ki Allah tekdir teki sever”*.²³⁵

Giriş kısmında da ifade edildiği gibi, bu hadis duânın adabından olan bir konuya işaret etmektedir. Zikirle ilgili rivayetlerden sonra verilmesi bunun zikirle olan ilişkisinden olmalıdır. Allah’ı zikrederken O’nu Esmâ-i Hüsna’sı ile zikretmenin önemini göstermek bakımından da burada vermiş olabilir. Bu bab aynı zamanda sondan bir önceki babdır. Buhârî’nin bu kitabı bu şekilde, Esmü’l-Hüsna ile bitirmiş olmayı tercih etmiş olması da muhtemeldir.

2.1.2.26. Yapılacak Nasihatlerin Bıktırıcı Olmaması

Buhârî, ‘Deavât Kitabı’na bu hadisle son vermiştir. *“(Usandırmamak İçin) Zaman Zaman Nasihat Etmek”* adını verdiği altmış dokuzuncu babda bir tane hadis rivayet etmektedir. Şakik şöyle der: *“Biz Abdullah İbn Mesud’u bekliyorduk. Bu sırada Yezid İbn Muaviye çıkageldi. Ona dedik ki “Bir ders halkası oluşturmaz mısın?” “Hayır, ancak içeri girer dostunuzu dışarı çıkartırım. Eğer çıkaramazsam gelir halkayı oluştururum” dedi. Daha sonra Abdullah İbn Mesud onun elini tutmuş vaziyette çıktı; yanımıza gelip “Sizin talebiniz bana bildirildi. Ancak beni sizin yanınıza gelmekten men eden şey Rasûlullah’ın bizi bıktırmamak için gün içerisinde farklı zamanları nasihat için tercih etmiş olmasıdır” dedi.*²³⁶

Bu babın ve hadisın duâ ile doğrudan bir alakası görünmemektedir. Ama Buhârî, duâ etmek isteyen bir kişiye, duâyı da gereğinden fazla uzatmamak gerektiğini belirtmek istemiş olabilir. Kendisinin de bunu, Deavât Kitabını fazla

²³⁵ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 68, Şurut, 18, Tevhid, 12; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 5; Tirmizî, *es-Sunen*, Deavât, 83; Hanbel, *el-Musned*, II, 258.

²³⁶ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 69, İlim, 11, 12; Muslim, *es-Sahih*, Sıfatu’l-kıyamet, 82-83; Tirmizî, *es-Sunen*, Edeb, 72; Hanbel, *el-Musned*, I, 377, 425.

uzatmamasının meşru mazaeretini ifade etmek sadedinde serdetmiş olması muhtemeldir.

Bu hadisin zikirle ilgili hadislerden sonra gelmiş olmasının neticesinde Buhârî'nin, Allah'ı zikretmenin de insanı bıktırmaması gerektiğine vurgu yapmış olması en büyük ihtimaldir. İnsanın yapacağı zikir onu bir daha Allah'ı anmaktan uzaklaştıracak kadar sık ve uzun olmaması gerekir. İbadette önemli olan devamın olmasıdır. Bir sefer uzun uzun Allah'ı zikredip sonra unutmaktansa, kişinin bunu gücü nisbetinde yapması daha güzeldir. Bunun yanında bu zikirde sürekliliğin olması en güzelidir.

2.2. SÜNEN-İ İBN MÂCE'NİN DUÂ BÖLÜMÜ

2.2.1. Rivayetlerin Tasnifi

Fıkıh bablarına göre tasnif edilmiş olan *Sünen-i İbn Mâce* bir mukaddime ve 37 kitaptan meydana gelmiştir. 1515 bab ve 4341 hadisten oluşmaktadır. Altıncı asrın başına kadar *Kutub-i Sitte*'ye dâhil değildi. Hadisçiler nazarında muteber olan beş hadis kitabı vardı. Buhârî ve Muslim'in Sahihleri ile Tirmizî, Ebû Dâvud ve Nesai'nin Sünenleri kabul gören, şöhret kazanan temel beş eserd. İbn Mâce'nin *Kutub-i Sitte*'ye dâhil oluşu, ilk olarak, Ebû'l-Fadl b. Tahir el-Makdisi'nin (507 / 1113) "*Etrafu'l-Kutub-i Sitte*" ile "*Şurutu'l-Eimmeti's-Sitte*" adlı eserlerinde altıncı kitap olarak İbn Mâce'nin *Sünen*'ini zikretmesiyle başlamıştır. Sonraki hadisçiler de aynı yolu takib edince İbn Mâce'nin *Sünen*'i, yedinci asırdan itibaren *Kutub-i Sitte* içindeki yerini almıştır. Bununla beraber yalancılık ve hadis hırsızlığı ile suçlanan bazı ravilerden hadis rivayet ettiği için bazı hadisçiler, İbn Mâce'nin yerine altıncı kitap olarak Malik'in *Muvatta*'ını, bazıları da Darimi'nin *Sünen*'ini sayarlar.²³⁷ bu durum onun hakkındaki sıhhat tartışmasından kaynaklanmıştır. O Buhârî'nin eserinin aksine *Kutub-i Sitte* içinde en zayıf konumdadır.

İbn Mâce'de yer alan; şahıs, kabile ve şehirlerin faziletine dair bütün rivayetlerin uydurma olduğu ileri sürülmüştür. Örneğin İbnü'l-Cevzî gibi bazı hadisçiler kazvin şehri hakkındaki rivayetlerin²³⁸ uydurma olduğunu söylemişlerdir.²³⁹

Nitekim İbn Mâce'deki 4341 hadisten 3002'i *Kutub-i Sitte*'nin diğer ricali tarafından da rivayet edilmiştir. Sadece İbn Mâce'de bulunan 1339 hadisin 428'inin ravisi güvenilir, isnadı sahihtir. 199'unun isnadı hasendir, 613'ünün isnadı zayıftır. 99 tanesi ise vâhî²⁴⁰, münker²⁴¹ veya yalanlanmıştır.²⁴² İbn Mâce'deki zayıf rivayetlerin aşağı yukarı 30 taneden ibaret olduğu da söylenmiştir.²⁴³

²³⁷ Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, 250; Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 94; Muhammed Zübeyr Sıddiği, *Hadis Edebiyatı Tarihi*, (çev. Yusuf Ziya Kavakçı), İrfan Yayınevi: İstanbul, 1996, 110.

²³⁸ İbn Mâce, Cihad, 11.

²³⁹ Bkz. Haydar Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercüme ve Şerhi*, Kahraman Yayınları: İstanbul, 1982, VII, 496, 497; Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, 250; Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, 287; Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 94; Sıddiği, *Hadis Edebiyatı Tarihi*, 110.

²⁴⁰ Sika olduğu hiç söylenmemiş olan ravinin rivayeti, kabul edilemeyecek olan bir rivayet demektir.

Hicri IV. Asırda yaşayan Hattabi, İbn Mâce'ye dair bir değerlendirmede bulunmazken, ondan herhangi bir rivayette bulunduğu da tesbit edilmemiştir.²⁴⁴ Bu da İbn Mâce'nin o zamanlar çok fazla şöhret sahibi olmadığını göstermesi açısından önemlidir. Çünkü Hattabi'nin beyanlarından anlaşıldığına göre *Kutub-i Sitte*'nin meşhur eserleri; Buhârî, Muslim, Tirmizî ve Ebû Dâvud'un eserleridir. Öyle anlaşıyor ki, Nesai ve İbn Mâce, henüz onun nazarına konu olabilecek kadar meşhur hadis eserlerinden sayılmamaktadır.²⁴⁵

Şah Veliyullah ed-Dihlevi (1176 / 1762), *Huccetullâhi'l-Bâliğa* adlı eserinde hadis eserlerine ait yaptığı derecelemede İbn Mâce'nin *Sünen*'ine yer vermemiştir. Ed-Dihlevi burada hadis eserlerini sıhhat ve şöhret bakımından dört mertebeye ayırmıştır. İbn Mâce'yi bu dört tabakadan hiç birine dahil etmemiştir. Bunun sebebini de zikretmemiş olmakla beraber, okuyucunun, bunu yapmasındaki nedeni anlaması da mümkün değildir.²⁴⁶ Ancak yine de İbn Mâce'yi ed-Dihlevi'nin yaptığı sıralamada ikinci tabakaya dahil etmek mümkündür.²⁴⁷ Bununla birlikte Subhi es-Salih de yaptığı sıralamada İbn Mâce'yi anmamıştır. Ed-Dihlevinin sıralamasına paralel bir sınıflama yapmıştır. Onun da İbn Mâce'yi bu tabakalardan hiçbirine koymamasının nedeni açık değildir. Olumlu ya da olumsuz bir değerlendirmenin olmayışı bu konuda herhangi bir değerlendirme imkânını da vermemektedir.²⁴⁸

Bütün kusurlara rağmen tertip yönünden kullanışlı olması, bab başlıklarının konunun inceliklerini dile getirecek kadar özlü ve düzgün biçimde konulması ve sistematik oluşundan dolayı kullanışlı olması, onun diğer sünenlere tercih edilmesine sebep olmuştur.²⁴⁹

Netice itibarıyla İbn Mâce'nin *Sünen*'i, *Kutub-i Sitte* içerisindeki yerini bu güne kadar koruya gelmiştir.

Tekrarlardan uzak oluşu onun artılarından sayılmış ve bab başlıkları övgüye değer görülmüştür. Hadis eserlerinin kronolojik oluşumu göz önüne alındığında,

²⁴¹ Zayıf bir ravinin rivayetine, daha zayıf bir ravi tarafından muhalif bir şekilde rivayet edilen hadis demektir.

²⁴² Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 94.

²⁴³ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 94; Sıddiqi, *Hadis Edebiyatı Tarihi*, 110.

²⁴⁴ Salih Karacabey, *Hattabi'nin Hadis İlmindeki Yeri*, Sır Yayıncılık: İstanbul, 2002, s. 114.

²⁴⁵ Karacabey, *Hattabi'nin Hadis İlmindeki Yeri*, s. 114.

²⁴⁶ Şah Veliyullah ed-Dihlevi, *Huccetullâhi'l-Bâliğa*, İz Yayıncılık: İstanbul, 1994, I, 406 vd.

²⁴⁷ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 96.

²⁴⁸ Subhi es-Salih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, (çev. M. Yaşar Kandemir), İFAV Yayınları: İstanbul, 2010, s. 88.

²⁴⁹ Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, 250; Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, 287; Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 95.

Buhârî'ye nazaran İbn Mâce'de yeni bab başlıklarının olduğu hususu da ifade edilmiştir.²⁵⁰ Bu yönüyle iki eser arasında başka bir farkın daha olduğu görülmektedir.

Şunu da ifade edelim ki, İbn Mâce'de tekrarların olmayışı, her ne kadar övülmüş ve takdire şayan görülmüşse de, bunun beraberinde bir takım olumsuzlukları da getireceği aşikârdır. Buhârî yeri geldiği zaman konu ile ilgili hadisleri tekrar etmiştir. Bu şekilde konu bütünlüğü sağlamıştır. İbn Mâce, daha önce kaydettiği hadisi sonraki konularla alakalı olsa bile tekrar etmemektedir. Bu konunun anlaşılmasını zora sokmuştur. Yani hadisler ilgili yerlerinde tekrar edilmeyince konu içinde herhangi bir bütünlük sağlanamamaktadır. Oysaki Buhârî'de olduğu gibi birbiriyle ilgili bütün hadisler bir arada verilirse daha kapsayıcı ve anlaşılır olmaktadır.

Konumuzla alakalı olarak *Sünen*'nin otuz dördüncü kitabı olan "Kitabu'd-Duâ"da 22 bab ve 66 hadis mevcuttur. Bab başlıklarına ve hadislerin dizilişine baktığımızda Buhârî'ye nazaran daha intizamlı bir görünüm sergilemektedir. Burada önce duânın faziletine dair hadisler sonra Hz. Peygamber (sav)'in duâları ve istiâzeleri verilmiştir. Hemen ardından duâ edecek kişiye sanki şöyle bir yol göstermektedir: Önce, afv ve afiyet için duâ edilmesi hususu duâ edenin kendini affettirerek işe başlaması, dolayısıyla bir nevi kirlerden ve kötülüklerden arınarak başlaması gerektiği hususu sanki vurgulanmak istenmiştir ki, duânın kabulü için bu önemli bir husustur.

Kısaca söylemek gerekirse İbn Mâce *Sünen*'de, hadisleri belli bir hiyerarşik düzen içerisinde sunmuştur. Konular dağınık ve yorucu değildir. Sade ve anlaşılır bir tertibde hazırlanması eserin değerine değer katmıştır.

2.2.2. Rivayetlerin İçerikleri

2.2.2.1. Duâ Etmenin Fazileti

İbn Mâce Duâ Kitabına, duâ etmenin önemini ifade eden üç tane hadisle başlamaktadır. Ebû Hureyre (ra)'dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu, demiştir: "*Kim Allah'a duâ etmez ise Allah Sübhanehu o kimseye gazap*

²⁵⁰ Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, TDV Yayınları: Ankara, 3. Baskı, 2011, s. 76.

eder.”²⁵¹ Demekki duâsızlık Allah’ın gazabını celbedecek kadar önemli bir durumdur.

Bu babın ikinci hadisinde ise duânın ne olduğu ifade edilmektedir. Nu’mân b. Beşir (ra)’den rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav): “*Şüphesiz, ancak duâ ibadettir,*” buyurdu. Sonra “*ve Rabbiniz buyurdu ki: Siz bana duâ ediniz ki bende size icabet edeyim. Bana duâ etmeye tenezzül etmeyen (kibirli)ler, şüphesiz alçalmış olarak cehenneme gireceklerdir*” ayetini okudu.²⁵²

Yine Ebû Hureyre (ra)’dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “*Hiç bir şey Allah Sübhanehu katında duâdan daha faziletli değildir.*”²⁵³

İlk babbaki bu hadislerinden anlaşıldığı kadarıyla İbn Mâce, duâ etmeye apayrı bir önem vermiştir. Duâ etmeyen kişiye Allah’ın gazablanacağını, duânın bizatihi kendisinin ibadet olduğunu ve Allah nezdinde duâdan daha değerli bir şeyin olmadığını belirten hadisler İbn Mâce’nin duâya bakış açısını göstermektedir.

Duâ kitabına duânın faziletini, önemini konu edinen hadislerle başlayan İbn Mâce Duâ Kitabına, yaptığı işin önemini belirtmekle giriş yapmaktadır. Bunu ‘Duâ Etmenin Fazileti’ adını verdiği ilk babda yapmaktadır. Rivayet ettiği ilk hadiste, insanın Allah’a duâ etmesi gerektiği hususu vurgulanmaktadır. İnsan ne yaptığıının farkında olmalıdır. Böyle bir giriş insanda, Allah’a duâ etmenin sıradan bir şey olmadığı hissini uyanmaktadır. Böylece insan yaptığı işin aslında ne kadar değerli ve önemli olduğunu anlamış olmaktadır.

2.2.2.2. Hz. Peygamber (sav)’in Duâları ve İstiazeleri

2.2.2.2.1. Rasûlullah (sav)’in Duâsı

İkinci babda sekiz tane hadis rivayet edilmektedir. İbni Abbas (ra)’dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (sav) duâsında şöyle derdi: “*Rabbim! Bana yardım et ve aleyhimde yardım etme. Yardımını benden esirgeme ve aleyhimde destekleme. Düşmanımı cezalandır, beni cezalandırma. Beni hayırlı işlere yönelt ve hayır yolunda ilerlemeyi bana kolaylaştır. Bana zulüm ve haksızlık edene karşı bana*

²⁵¹ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 1; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 2.

²⁵² İbni Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 1; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Vitir 23; Tirmizî, *es-Sünen*, Tefsîru’l-Kur’ân 3, 41, Deavât 1.

²⁵³ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 1; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 1.

yardım et. Ey Rabbim! Beni sana çok şükreden, çok zikreden(anan), senden çok korkan, sana çok itaat eden, sana çok boyun eğip tevazu eden, sana çok yakarıp ağlayarak tevbekar eyle. Ey Rabbim! Benim tevbemi kabul eyle, günahımı gider, duâmı kabul et, kalbimi hidayet üzerine daim kıl, dilimi doğrulukla hakkı söylemekten ayırma, hüccetimi sabit kıl ve kalbimi fenalıktan arındır.” Ebü'l-Hasan et-Tanafisi dedi ki: Ben, Veki'e: Bu duâyı vitir namazı kunutunda okuyabilir (miy)im? dedim. O da evet, dedi.”²⁵⁴

İbn Mâce bu hadisi verdikten sonra, Hz. Peygamber'in kendisinden bir hizmetçi isteyen kızı fatıma'ya şöyle bir duâ öğrettiğini rivayet etmektedir: Ebû Hureyre (ra)'dan rivayet edildiğine göre, Hz. Fatıma (r.anha), Peygamber (sav)'in yanına gelerek O'ndan bir hizmetçi istedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) ona: *“Yanımda sana verebileceğim (hizmetçi) yoktur.”* buyurdu. Fatıma da dönüp gitti. Bundan bir süre sonra Hz. Peygamber (sav) Fatıma (r.anha)'nın yanına gelerek: *“Senin istediğin (bir hizmetçi mi) sana daha sevimlidir yoksa ondan daha hayırlı olan şey mi (daha sevimlidir)?”* buyurdu. Ali (ra) Fatıma (r.anha)'ya dedi ki: *“Hayır de, bilakis ondan daha hayırlı olan şey (bana daha sevimlidir). Bunun üzerine Fatıma (r.anha), (Hz. Ali'nin dediğini) söyledi. Resul-i Ekrem (sav) de Fatıma (r.anha)'ya şöyle buyurdu: “De ki Allahım! Ey yedi göğün Rabbi. Azametli Arş'ın Rabbi, bizim Rabbimiz ve her şeyin Rabbi. Ey Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Azim'i indiren (Allahım)! Evvel sensin, senden önce olan hiçbir şey yoktur. Ahir da sensin, senden sonra hiçbir şey yoktur. Zahir sensin, varlığı seninkinden daha aşıkâr hiçbir şey yoktur. Batın sensin, senden daha gizli hiçbir şey yoktur. Borcumuzu öde ve bizi fakirlikten kurtarıp zenginleştir.”*²⁵⁵ İbn Mâce'nin rivayeti Buhârî ile Muslim'in rivayetlerinden metin olarak farklıdır. Orada Hz. Peygamber onlara tesbih etmelerini öğütlerken burada farklı bir duâ metni vardır. İbn Mâce'nin senedi de onlardan farklıdır.

Abdullah b. Mesud (ra)'den rivayet edildiğine göre, Peygamber (sav) şöyle duâ ederdi: *“Allahım! Ben senden hidayet, takva, iffet ve (gönülce) zenginlik dilerim.”*²⁵⁶

İbn Mâce, Hz. Peygamber'in bu özlü duâsından sonra ilimle ilgili istekte bulunma ve azabdan Allah'a sığınma içeren aşağıdaki duâyı vermektedir.

²⁵⁴ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ 2; Ebû Dâvud *es-Sünen*, Vitir, 25; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 102; Hanbel, *el-Musned*, I, 227.

²⁵⁵ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 2. Biraz değişik metinle; Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 11, Humus, 6; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 80.

²⁵⁶ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 2; Muslim, *es-Sahih*, Zikir 72; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât 72.

Ebû Hüreyre (ra)'dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle duâ ederdi, demiştir: “*Allahım! Bana öğrettiğin ilimden beni faydalandır, menfaatleneceğim bilgileri bana ihsan eyle ve ilmimi arttır. Hamd her hal üzerine Allah’adır. Ben ateş azabından Allah’a sığınırım.*”²⁵⁷

Enes b. Malik (ra)'dan; rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sav) “*Allahım! Benim kalbimi dinin üzerinde sabit kıl.*” duâsını çok söylerdi. Bunun üzerine bir adam: Ya Rasûlullah! Sana iman ettiğimiz ve getirdiğin hakkında seni tasdik ettiğimiz halde bizim için korkuyor musun? dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sav): “*Kalpler şüphesiz Rahman’ın parmaklarından iki parmak arasındadır, (dilediği şekilde) döndürür*” buyurdu.²⁵⁸

Hz. Peygamber, ümmetine bir duâ şeklini öğretmek üzere mezkûr duâyı çokça tekrarlamıştır. Hz. Peygamber’in çokça okuduğu duâ Buhârî’de farklıydı. Orada Hz. Peygamber’in en çok okuduğu duâ olarak “*Rabbimiz bize dünyada ve ahirette güzellikler ver ve bizi cehennem azabından koru*”²⁵⁹ duâsı verilmektedir. İbn Mâce’deki bu hadisi ondan farklı olarak sadece Tirmizî rivayet etmektedir. Ama Buhârî’nin rivayet ettiği hadisi İbn Mâce hariç bütün *Kutub-i Sitte* ricali ve Ahmed b. Hanbel tahrir etmiştir.

Ebû Bekr-i Sıddık (ra)'dan rivayet edildiğine göre kendisi Rasûlullah (sav)’a, (Ya Rasûlullah)! Bana namazım(in sonun) da okuyacağım bir duâyı öğret, diye ricada bulunmuş. Resulullah (sav): “*Allahım! Şüphesiz ben kendi nefsimi çok zulüm ettim. Senden başka hiçbir kimse günahları bağışlayamaz. Bu itibarla katından bir mağfiretle beni bağışla ve bana merhamet eyle. Şüphesiz Gafur sensin, Rahim sensin.*” duâsını oku, buyurdu.²⁶⁰

Buhârî bu hadisi ‘Namazda Duâ Etmek’ adını verdiği on yedinci babda zikretmektedir. İbn Mâce ise görüldüğü gibi ‘Rasûlullah (sav)’in Duâsı’ adını verdiği ikinci babda zikretmektedir. Aynı hadisi iki muhaddis de farklı anlamış, farklı yorumlamıştır. Hadisleri verdikleri bablar onların bu hadislerden anladığı şeyi göstermektedir. Sened ve metin olarak aynı olan bir hadisi Buhârî ve İbn Mâce

²⁵⁷ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 2, Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 29.

²⁵⁸ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 2; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 90.

²⁵⁹ Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 55; Tefsiru Sure-i Bakara, 36; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 23, Ebû Dâvud, Vitr, 26; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 72; Hanbel, *el-Musned*, III, 107, 288.

²⁶⁰ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ 2; Buhârî, *es-Sahih*, Deavât 17, Ezân 149, Tevhîd 9; Muslim, *es-Sahih*, Zikir 48; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât 97; Nesaî, *es-Sünen*, Sehv 59.

birbirinden farklı konu başlıkları altında zikretmektedirler. Her biri farklı açıdan bakmaktadır. Buhârî hadise fakih olarak bakmış ve namazda duâ etmeye delil olarak vermiştir. İbn Mâce'nin de bu hadisle namazda duâ etmeyi göstermek istemiş olabileceği ihtimali olsa bile hadisi kaydettiği babdan hareketle onunla Buhârî arasında böyle farklı bir yorum olduğu fikri kuvvetle muhtemeldir.

Ebû Ümame el-Bahili (ra)'dan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Rasûlullah (sav) bir bastona dayanmış olarak çıkıp karşımıza geldi. Biz de onu görünce ayağa kalktık. Bunun üzerine, “*Faris halkının ulularına karşı yaptıkları gibi yapmayın*” buyurdu. Biz: Ya Rasûlullah! Bizim için Allah’a duâ etmenizi istiyoruz, dedik. O da: “*Allahım! Bize mağfiret eyle, bize merhamet et, bizden razı ol, (ibadet ve duâları) bizden kabul eyle, bizi cennete dahil et, bizi ateşten kurtar ve bizim için her durumumuzu ıslah eyle,*” diye duâ etti. Ebû Ümame demiştir ki: bana öyle geliyor ki, bize daha fazla duâ buyurmasını iştiaqla arzuladık. Bunun için şöyle buyurdu: “*Sizin için bütün dileklerinizi kapsayıcı, şümullü bir duâ yapmadım mı?*”²⁶¹

Gelen birine hürmeten ayağa kalkmak meselesi ihtilaflı bir konudur. İbn Mâce bu hadisi, gelen birine hürmet amacıyla ayağa kalkmanın yasak oluşuna delil getirmektedir. Taberi ise bu hadisin senedinin zayıf olduğunu dolayısıyla bununla amel edilemeyeceğini söylemektedir.²⁶²

Bu hadisten anlaşılan hususlardan biri de duâsı kabul edilen zatlardan duâ talep etmektir. Şümullü duâ etmek de bu hadisle verilmek istenen hususlar arasında sayılmaktadır.

Bu babın son hadisinde İbn Mâce, Hz. Peygamber'den bir sığınma duâsı nakletmektedir. Ebû Hureyre (ra)'dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle duâ ederdi: “*Allahım! (şu) dört şeyden sana sığınırım: menfaat sağlamayan ilimden, korkmayan kalpten, doymayan nefisten ve kabul olmayan duâdan sana sığınırım.*”²⁶³

Bu hadis iztiaze ile alakalıdır. İbn Mâce'nin istiaze ile ilgili bu hadisi, hemen ardından gelen ‘Rasûlullah (sav)’in Allah’a Sığındığı Şeyler Babı’nda değil de burada zikretmesi, bu babda değerlendirmesi pek de anlaşılır bir şey değildir. Bu babda sekiz tane hadis verirken istiaze babında da yedi tane hadis vermektedir.

²⁶¹ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 2; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Salât, 68.

²⁶² Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, c. 10, s. 16.

²⁶³ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 2; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Salât: 367; Nesai, *es-Sünen*, İstiaze, 17.

Demekki hadisi istiaze babında vermemesi hadislerin sayısının çokluğu ile alakalı değildir.

2.2.2.2.2. Rasûlullah (sav)’in İstiazeleri

Bir önceki babı iztiaze hadisiyle bitiren İbn Mâce, bu babda Hz. Peygamber’in istiazelerini konu alan hadisleri kaydetmektedir. İbn Mâce, Bir önceki babın son hadisi hariç, kaydettiği bütün istiaze hadislerini burada toplamıştır. Buhârî hadisleri böyle gurup halinde bir araya toplamaz. O konularına göre ayrı ayrı bablar halinde vererek daha detaylı bir kategoriye sokar.

Hz. Aişe (r. anha) ‘dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (sav) şu cümlelerle duâ ederdi: *“Allahım! Cehennem ateşinin fitnesinden, cehennem ateşinin azabından, kabir fitnesinden, kabir azabından, zenginlik fitnesinin şerrinden, fakirlik fitnesinin şerrinden ve Deccal-i Mesih’in fitnesinin şerrinden sana sığınırım. Allahım! Günahlarımı kar ve dolu suyu ile yıka ve beyaz elbiseyi kirden temizler gibi kalbimi hatalardan arındır. Benimle hatalarımın arasını da doğu ile batının arasını uzaklaştırdığın gibi uzak kıl. Allahım! Tembellikten, bulanıklık derecesinde yaşlılıktan, günahattan ve borçluluktan sana sığınırım.”*²⁶⁴

Birçok konuya değinen bu hadis Buhârî’nin *Sahih*’inde birkaç yerde, değişik bablarda geçmektedir. Ayrıca bu hadis *Kutub-i Sitte* ricali tarafından da rivayet edilmektedir.

Hz. Aişe (r. anha)’dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle duâ ederdi: *“Allahım! İşlediğim fiillerin şerrinden ve işlemediğim (ilerde rızana aykırı bir fiil işlemek)den sana sığınırım.”*²⁶⁵ Buhârî de altmışıncı babda gelecekte işlemesi muhtemel günahlardan dolayı şimdiden af talebi söz konusuydu. İbn Mâce de istiaze babında bunu zikretmeyi uygun bulmuştur.

İbni Abbas (ra) şöyle demiştir: Rasûlullah (sav) Kur’an’dan bir sureyi öğretir gibi bize bu duâyı öğretti: *“Allahım! Cehennem azabından Sana sığınırım. Kabir*

²⁶⁴ İbni Mâce, *es-Sünen*, Duâ 3; Buhârî, *es-Sahih*, Deavât 37, 41, 44, Cihâd 25; Müslim, *es-Sahih*, Zikir 50, 52; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât 76; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Vitir, 32; Nesâî, *es-Sünen*, İstiâze 5, 6, 27, 39.

²⁶⁵ İbni Mâce, *es-Sünen*, Duâ 3; Müslim, *es-Sahih*, Zikir 65, 66; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Vitir 32; Nesâî, *es-Sünen*, Sehv 63, İstiâze 58, 59.

azabından Sana sığınırım. Deccal Mesih'in fitnesinden Sana sığınırım. Hayat ve ölüm fitnesinden de Sana sığınırım."²⁶⁶

Hiz. Aişe (r. anha) şöyle demiştir: Ben, Rasûlullah (sav)'i bir gece yatağında bulamadım. Bunun üzerine onu aradım ve elim onun ayağının alt kısmına değdi. O secde halinde idi, her iki ayağı dikilmiş vaziyette idi ve şöyle duâ ediyordu: *"Allahım! Ben senin hoşnutsuzluğundan rızana ve azabından afvına sığınırım. Senden Sana sığınırım. Sana hamd-ü sena etmeye takatım yetmez. Sen zatını övdüğün yüce vasıflara, üstün kemalata sahipsin."*²⁶⁷ Bu hadis her ne kadar zevaid²⁶⁸ cinsinden görülmüşse de, Buhârî hariç *Kutub-i Sitte* ricali tarafından rivayet edilen hadislerdendir.

Ebû Hureyre (ra)'den rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu, demiştir: *"Fakirlikten, azlıktan, zilletten, zulmetmekten ve zulme uğramaktan Allah'a sığınınız."*²⁶⁹ İbn Mâce fakirlik ve zulümle ilgili bu hadisten sonra ilimle ilgili aşğıdaki duâyı vermektedir.

Cabir (ra)'dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu, demiştir: *"Allah'tan yararlı ilim dileyiniz ve yarar sağlamayacak ilimden Allah'a sığınınız."*²⁷⁰ Bu aynı zamanda zevaid hadislerdendir.

Hiz. Ömer (ra) şöyle demiştir: Peygamber (sav) korkaklıktan, cimrilikten, ömrün en rezil dönemi (olan yaşlılığın bunaklık derecesi)nden, kabir azabından ve kalp fitnesinden Allah'a sığınırđı. Veki (ravi) demiştir ki: Kalb fitnesi ile, bir günah işleyip de ondan dolayı Allah'tan mağfiret dilemeden ölen adamın halini kasdetmiştir." ²⁷¹

İbn Mâce bu hadisle üçüncü babı bitirmektedir. İbn Mâce Duâ Kitabına duânın faziletini beyan ederek başlamış, Hiz. Peygamber'in Duâları adını verdiği bab ile devam ettikten sonra, görüldüğü gibi bu babda da Hiz. Peygamber'in İstiazelerine yer vermiştir.

²⁶⁶ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 3; Müslim, *es-Sahih*, Mesacid: 27; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 77; Nesâî, *es-Sünen*, Cenaiz: 17.

²⁶⁷ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 3; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Salât: 152; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât: 73; Nesai, *es-Sünen*, İstiaze, 61.

²⁶⁸ Zevaid: Belli kitap veya kitapların belli kitap veya kitaplardan fazla ve farklı olarak ihtiva ettikleri hadislere denir.

²⁶⁹ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ: 3; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Salât: 367.

²⁷⁰ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 3.

²⁷¹ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 3; Nesai, *es-Sünen*, İstiaze, 26.

İbn Mâce'nin bab başlıkları özlü ve orijinal olarak ifade edilmektedir.²⁷² Burada bunu görmek mümkündür. Başlıklar biraz daha sınırlandırılmıştır. Örneğin istiaze de bir duâ iken, İbn Mâce onu 'Hz. Peygamber'in Duâları' adını verdiği ikinci babda değil de 'Hz. Peygamber'in İstiazeleri' adını verdiği üçüncü babda vermektedir. Daha önce de görüldüğü gibi Buhârî istiaze hadislerini tek bir babda toplamamıştır. Onları konularına göre ayırarak değişik bablarda vermektedir.

2.2.2.3. Duâ Eğitimi

Dördüncü babda Hz. Peygamber (sav)'in başkalarına nasıl duâ etmeleri gerektiğini öğrettiğine dair rivayetler verilmektedir. Bu babda üç tane hadis rivayet etmektedir. İbn Mâce duâ ile ilgili konulara girmeden önce duâ eğitimini anlatır gibi önceliği bu konulara vermiştir.

Tarık (b. Eşyem) (ra)'dan rivayet edildiğine göre bir adam Peygamber (sav)'e gelerek: "Ya Rasûlullah! Ben Rabbim'den dilekte bulunmak istediğim zaman nasıl söyleyeyim, dediğinde Tarık, Peygamber (sav)'in şöyle buyurduğuna şahit olmuştur: *"De ki Allahım! Beni Bağışla, bana rahmet et, beni afiyette-selamette kıl ve beni rızıklandır. Ve Rasul-i Ekrem başparmak hariç dört parmağını birleştirerek (adama): "Şüphesiz bunlar (yani bu dört cümle) senin için dinini ve dünyanı toplar (yani iki hayatın mutluluğunu içerir)," buyurdu.*²⁷³

Hz. Aişe (r. anha)'dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) kendisine şu duâyı öğretmiştir: *"Allahım! Şüphesiz ben senden hayrın her çeşidinden isterim, acil olanı, acil olmayanı, bilebildiğim hayrı ve bilemediğim hayrı. Acil olan ve acil olmayan, bilebildiğim ve bilemediğim şerrin hepsinden sana sığınırım. Allahım! Senin kulun ve Peygamber'inin senden istediği hayır (nevilerin)den şüphesiz senden ben de isterim ve senin (sevgili) kulun ve Peygamber'inin sana sığındığı şerlerden sana ben de sığınırım. Allahım! Şüphesiz ben senden cenneti ve cennete yaklaştıracı söz ve amel isterim. Cehennem ateşinden ve ona yaklaştıran söz veya amelden de sana sığınırım. Benim için hükmettiğin her kaza (ve kader) hükmünü hayırlı kılmanı senden dilerim.*²⁷⁴

²⁷² Bkz. Erkaya, *İbn Mâce'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, s. 64.

²⁷³ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ 4; Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, 651; Hanbel, *el-Musned*, III, 472, VI, 394.

²⁷⁴ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 4.

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber, duâlarıyla örnek olmayı yeterli görmemiş zaman zaman ashabına nasıl duâ etmesi gerektiğini de öğretmiştir.

Ebû Hureyre (ra) ‘dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) bir adama: “Namazda (yani oturduğunda) ne diyorsun?” diye sordu. Adam : “Ben teşehhüdü okuyorum. Sonra Allah’tan cennet diliyor ve cehennem ateşinden O’na sığınıyorum. Ama Vallahi ben ne senin ne okuduğunu, ne de Muaz’ın ne okuduğunu bilmiyorum, dedi. Resul-i Ekrem (sav): “*Biz onun çevresinde sözler söyleriz,*” buyurdu.²⁷⁵

Bundan önceki bablarda Hz. Peygamber’den duâ örnekleri veren İbn Mâce burada Hz. Peygamber’in başkalarına duâ öğretmesini konu eden hadisler vermektedir. Rasûlulullah (sav) adeta burada duâ dersi vermektedir. Sahabeye duâ öğretmek onları eğitme yoluna giden Hz. Peygamber ashabını eğitmektedir.

Buhârî, bu tür hadisleri verirken ilgili olduğu başlıklar altında değerlendirmişti. Oysaki İbn Mâce bunları tek başlık altında toplamış, bir arada vermiştir. Bunlar aynı zamanda Buhârî ile İbn Mâce’nin birbirinden farklı bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir.

2.2.2.4. Duâ Etmeye Ön Hazırlık

İbn Mâce bir önceki babda Hz. Peygamber’in ashabına öğrettiği duâlardan örnekler vermekteydi. Burada da duâ etmeye ön hazırlık olarak nitelenebilecek dört tane hadis vermektedir. Duâ etmeye ön hazırlık dediğimiz bu hadisler de aslında duâda istenebilecek şeylerdendir. Ancak daha önce de ifade edildiği gibi insanın, duâ ederken günahlarından arınması, tevbe ve istiğfarda bulunması, af ve afiyet istemesi duânın makbul olması için gereklidir. Bunları yaptıktan sonra Allah’a el açması daha uygun görülmektedir. Günahlara batmış bir insanın bu süreçten geçmeden duâ etmeye başlaması, yani tevbe ve istiğfarda bulunmadan duâ etmesi aslında onun ihlâstan uzaklığını göstermektedir. Bu, aynı zamanda yapılan işin ciddiyetinden uzak oluşun ifadesidir.

İbn Mâce, ‘Af ve Afiyet İçin Duâ Etmek Babı’ adını verdiği beşinci babda konunun ehemmiyetini gösteren dört tane hadis vermektedir.

Enes b. Malik (ra)‘dan rivayet edildiğine göre bir adam Peygamber (sav)’e gelerek: “Ya Rasulallah! Hangi duâ efdaldir diye sordu. Rasul-i Ekrem (sav):

²⁷⁵ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 4.

“*Rabbinden dünyada ve ahirette af ve afiyet dile,*” buyurdu. Sonra adam ikinci gün gelerek: Ya Rasûlullah! Hangi duâ efdaldır? diye sordu. Rasul-i Ekrem (sav): “*Rabbinden dünyada ve ahirette af ve afiyet iste,*” buyurdu. Sonra adam O’na üçüncü gün geldi ve: Ya Nebiyyallah! Hangi duâ efdaldır? dedi. Rasul-i Ekrem (sav): “*Rabbinden dünyada ve ahirette af ve afiyet dile. Sana dünyada ve ahirette af ve afiyet verilince şüphesiz muradına ermiş olursun.*”²⁷⁶ buyurdu.

Bu hadis insana her an duâ etmeyi telkin etmektedir. Af ve afiyet için duâ edilirken günahlardan arınarak duâ etmenin gerekliliği hususu vurgulanmaktadır. Aslında buardaki vurgu, af ve afiyet için duâ edimesidir. İbn Mâce de Buhârî gibi duânın konularına dair rivayetler vermeden önce af ile ilgili hadisleri vermektedir.

Evsat b. İsmail el-Beceli (ra)’dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (sav) vefat edince Ebû Bekir (ra)’ın şu hadisi rivayetine kendisi şahid olmuştur, Rasûlullah (sav) iki yıl benim şu yerimde ayağa kalktı (Ebû Bekir böyle söyledikten sonra ağladı). Daha sonra dedi ki: “*Doğrulukta ayrılmayınız. Çünkü doğruluk şüphesiz hayır ile beraberdir. Doğruluk ve hayır (sahibi) de cennettir. Yalancılıktan da sakınınız. Çünkü yalancılık şüphesiz şer ile beraberdir. Ve yalancılıkla şer (sahibi) cehennemdedir. Allah’tan muafat (yani hoşlanılmayan şeylerden selamet ve afiyette olmayı) dileyiniz. Çünkü hiç kimseye imandan sonra afiyetten daha hayırlı bir şey şüphesiz verilmemiştir. Birbirinize hased etmeyiniz. Birbirinize buğz etmeyiniz. Birbirinizle iyi ilişkileri kesmeyiniz. Birbirinizden yüz çevirip küsmeyiniz ve ey Allah’ın kulları, kardeş olunuz.*”²⁷⁷

Bu hadiste de imandan sonra en hayırlı nimetin afiyet olduğu görülmektedir. Bu hadise paralel olarak İbn Mâce de af ve afiyete ayrı bir önem vermiştir. Daha önce de ifade edildiği gibi ‘Af ve Afiyet İçin Duâ Etmek Babı’ adını verdiği bu babda konunun ehemmiyetini gösteren hadisleri vermektedir.

Hz. Aişe(r. anha)’dan rivayet edildiğine göre kendisi, “Ya Rasûlullah! Kadir gecesine rastlarsam nasıl duâ edeceğimi bana bildir, diye talepte bulunmuş, Resul-i Ekrem (sav) de şöyle buyurmuştur:

“*Allahım! Şüphesiz, sen af edicisin, affetmeyi seversin, beni de affet, dersin.*”²⁷⁸

²⁷⁶ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 5; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 84.

²⁷⁷ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 5; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 106.

²⁷⁸ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 5; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 84; Hanbel, *el-Musned*, VI, 171, 208.

İbn Mâce kadir gecesiyle özdeşleşen bu duâyı da bu babda vermektedir. Bu hadisten sonra gelen ve zevaid nevinden olan rivayette ise affin dindeki faziletine işaret vardır. Ebû Hureyre (ra)’dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu, demiştir: “Kulun; “*Allahım! Ben senden dünya ve ahirette afiyet dilerim*” duâsından daha faziletli hiçbir duâ yoktur.”²⁷⁹ Böylece İbn Mâce, bu hadisle bu babı bitirmektedir.

Buhârî de İbn Mâce gibi tevbe ve istiğfarla ilgili hadisleri kitabın başında zikretmiştir. Duâda istenecek şeyler verilmeden önce her türlü günah ve hatadan arınma ile ilgili rivayetler verilmiştir. Bu her iki müellifin aynı şekilde düşündüğü bir konudur. Bu bakış açısı Buhârî’de de İbn Mâce’de de aynıdır.

2.2.2.5. Duâ Etmenin Kuralları

İbn Mâce duâ etmeye başlamadan önce tevbe mahiyetinde, Allah’tan af ve afiyet dilemek gerektiğine dair rivayetleri verdikten sonra duânın kurallarına işaret eden hadisleri sıralamıştır. Burada, duâ edilirken nelere dikkat edileceği konusu işlenmektedir.

Duâ etmenin her ne kadar herhangi bir prosedürü olmazsa da, bu ibadetten istenen sonucun hâsıl olabilmesi için uyulması gereken bir takım kaide ve kurallar söz konusudur. Bütün bunları öğreten de yine Hz. Peygamber (sav)’dir. İnsan yolda yürürken bile duâ edebilir, ama duânın kabulü için bu yeterli midir? Aşağıda da görüleceği gibi duâyı bazı lafızlarla, isimlerle başladığında Allah’ın o duâyı kabul buyuracağına dair Hz. Peygamber (sav)’in müjdesi vardır.

2.2.2.5.1. Kişinin Duâyı Kendisinden Başlaması

İbn Mâce altıncı babda bir tane hadis rivayet etmektedir. İbni Abbas (ra)’dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle duâ etti, demiştir: “*Allah bize ve Ad’ın kardeşine rahmet eylesin.*”²⁸⁰

İnsan duâ ederken önce kendisinden başlayabilir. İbn Mâce bunun müstehablığını göstermek için bu hadisi rivayet etmektedir. Konuyla ilgili Tirmizî de

²⁷⁹ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 5.

²⁸⁰ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 6.

kişinin duâ ederken kendisinden başlamasına dair bir rivayet vermektedir.²⁸¹ Bu onun da İbn Mâce ile aynı düşünceyi paylaştığı fikrini güçlendirmektedir.

2.2.2.5.2. Duâda Aceleci Olmamak

İbn Mâce bir önceki babda verdiği duânın kurallarını sıralamaya devam etmektedir. Yedinci babda bir tane hadis rivayet etmektedir. Ebû Hureyre (ra)'dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav): *“Herhangi biriniz acele etmedikçe duâsı kabul olunur.”* buyurmuştur. Ya Rasûlullah! Duâ eden kişi nasıl acele eder? diye sorulunca O, *“Adam: Ben Allah’a duâ ettim de Allah benim duâmı kabul etmedi, der”* diye cevap verdi.²⁸²

Bu hadis bir çok muhaddis tarafından rivayet edilen hadislerdendir. Buhârî de bu hadisi rivayet etmiştir. İbn Mâce de Buhârî de bu hadisi aynı ismi taşıyan ilgili bablarda rivayet etmişlerdir.

2.2.2.5.3. Duâda Kesin Bir Dille İstemek

İbn Mâce insanın duâ ederken Allah’tan bir şey istediğinde, onun nasıl isteneceğine dair sekizinci babda bir hadis rivayet etmektedir. Ebû Hureyre (ra)'dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu, demiştir: *“Sakın herhangi biriniz “Allahım! Dilersen bana mağfiret eyle” biçiminde duâ etmesin ve dileğinde kesin ifade kullansın (yani “Allahım bana mağfiret eyle” desin). Çünkü şüphesiz Allah’ı zorlayan (hiçbir kuvvet) yoktur.”*²⁸³

Buhârî de bu hadisi rivayet etmektedir. Bu hadis ile ilgili değerlendirmeler daha önce geçmişti. Gerek Buhârî gerekse İbn Mâce, duânın önemi ilgili birkaç rivayet verdikten sonra duânın kuralların vermeye başlamaktadırlar.

2.2.2.5.4. Duâ Ederken Allah'ın Güzel İsimleriyle İstemek

2.2.2.5.4.1. İsm-i Â'zam

İbn Mâce ‘Allah’ın İsm-i Â'zam’ı Babı’ adını verdiği dokuzuncu babda beş tane hadis rivayet etmektedir. Esmâ bint-i Yezid (r.anha)'dan rivayet edildiğine göre,

²⁸¹ Bkz. Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 10.

²⁸² İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 7; Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 22; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 90; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Vitr, 23; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 12; Malik, *Muvatta*, Kur'an, 29; Hanbel, *el-Musned*, II, 366.

²⁸³ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ 8; Buhârî, *es-Sahih*, Deavât 21; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 78; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Vitr 23; Hanbel, *el-Musned*, II, 243, 457, 463, 486, 500, 530.

Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu, demiştir: Allah'ın İsm-i Â'zam'ı, şu iki ayettedir: *“Ve sizin ilahınız tek ilahtır. O'ndan başka ilah yoktur. Rahman O'dur, Rahim O'dur.”*²⁸⁴ Al-i İmran süresinin başındaki ayet; *“Elif, Lam, Mim. Allah, O'ndan başka ilah yoktur, ezeli ve ebedi diri olan O'dur, bütün varlıkları yönetip gözetken O'dur.”*²⁸⁵

Görüldüğü gibi önce İsm-i Â'zam ile ilgili ayetler verilmektedir. Bu, konunun ehemmiyetine de işaret sayılabilir. Böylece İbn Mâce ismi azam ile ilgili ayetleri içeren rivayetlerle bu baba başlamaktadır.

El-Kasım (ra)'ın, Allah'ın kendisiyle çağrıldığı zaman duâları kabul ettiği İsm-i Â'zam'ı, Bakara, Âl-i İmrân ve Tâhâ Surelerinde olduğuna dair rivayeti²⁸⁶ de İbn Mâce'nin zevaidlerindendir.

Büreyde (ra)'dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (sav) bir adam(ki Ebû Musa el-Eş'ari'dir)ın “Allahım! Ben senin zatında, sıfatlarında ve fiillerinde tek olup benzeri ve ortağı olmayan, her şeyden müstağni olup tüm varlıkların muhtaç olduğu, doğurmayan, doğurulmayan ve hiçbir şey O'na denk olmayan Allah olduğunu itiraf ederek senden (hayır) isterim” diye duâ ederken sesini işitti. Bunun üzerine Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu:

*“Şüphesiz bu adam Allah'tan ism-i A'zam'ı ile istedi, o İsm-i A'zam ki onunla Allah'tan (bir hayır) istenince verir ve onunla çağırıldığı zaman duâyı kabul buyurur.”*²⁸⁷

Bu hadis bir çok kişi tarafından rivayet edilmiştir. Tîbi, bu hadisin, Allah'ın bir İsm-i Â'zam'ının olduğuna delil olduğunu ve bunun duânın kabulüne vesile olduğuna delil olduğunu söylemektedir.²⁸⁸

Bu hadisten sonra Enes b. Malik (ra)'ın rivayet ettiği bir hadis vardır.²⁸⁹ O da buna yakın bir hadis olup bir benzerini Tirmizî, Ebû Dâvud, Nesai ve Hakim de rivayet etmişlerdir.

²⁸⁴ Bakara Suresi, 2/163.

²⁸⁵ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 9; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 64; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Vitir, 23; Darimi, *es-Sünen*, Fedailu'l-Kur'an, 14, 15.

²⁸⁶ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 9.

²⁸⁷ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 9; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 63; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Vitir, 23; Nesai, *es-Sünen*, Sehv, 58; Hanbel, *el-Musned*, III, 120, 158, 245, 350; Darimi, *es-Sünen*, Cihad, 6, Fedailu'l-Kur'an, 15.

²⁸⁸ Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercüme ve Şerhi*, c. X, s. 40.

Hız. Aîşe'den gelen aşığıdaki rivayet de zevaid nevindendir. Rasûlullah (sav)'in bir duâsını beyan etmekte olup, Allah'ın bir İsm-i Â'zam'ının olduğunu ve o isimle Allah'a edilen duâların kabul edildiğine işaret edilmektedir.

Hız. Aîşe (r. anha) şöyle demiştir; ben, Rasûlullah (sav)'in: “*Allahım! Ben senin pak, güzel, mübarek ve zatına en sevimli ismin ile şüphesiz senden (hayır) dilerim, o ismin ki onunla çağrıldığın zaman icabet edersin, onunla senden (hayır) istendiği zaman verirsin, onunla senden rahmet talep edildiği zaman rahmet eylersin ve sıkıntıdan kurtulmak için onunla senden yardım dilendiği zaman sıkıntıdan kurtarırsın*” diye duâ ederken sesini işittim.” Hız. Aîşe demiştir ki, Resul-i Ekrem (sav) bir gün: “*Ya Aîşe, Allah'ın hangi isimle çağrıldığı zaman duâyı kabul buyuracağını bana gösterip bildirdiğini bilir misin?*” buyurdu. Ben: Ya Rasulallah! Anam babam sana feda olsun. O ismi bana öğret, dedim. O: “*Ya Aîşe! O ismin sana öğretilmesi uygun değildir*” buyurdu. Ben: Ya Rasulallah! Anam babam sana feda olsun. O ismi bana öğret, dedim. O: “*Ya Aîşe! O ismin sana öğretilmesi sana uygun değildir*” buyurdu. Bunun üzerine ben uzaklaşıp bir saat oturdum. Sonra kalktım ve O'nun (mübarek) başını öptüm. Daha sonra: Ya Rasulallah! O ismi bana öğret, diye ricada bulundum. O: “*Ya Aîşe! O ismi sana öğretmem uygun değildir. Şüphesiz senin o isimle dünyalık bir şey istemen senin için uygun olmaz.*” buyurdu. Bunun üzerine ben de kalkıp abdest aldım ve iki rek'at namaz kıldıktan sonra: “*Allahım! Şüphesiz ben seni Allah, diye çağırırım, er-Rahman diye çağırırım, el-Berr, er-Rahim, diye çağırırım ve seni bildiğim ve bilmediğim Esmâ-ı Hüsnâ'nın hepsiyle çağırırım ki beni mağfiret edesin ve bana rahmet edesin,*” diyerek duâ ve dilekte bulundum. Bunun üzerine Rasûlullah (sav) güldü ve sonra buyurdu ki: “*Şüphesiz o isim senin duâda andığın isimler içindedir.*”²⁹⁰

İbn Mâce'nin verdiği bu beş hadiste ortak olan isim “Allah” ismi celilidir. Buradan hareketle İbn Mâce'ye göre İsm-i Â'zam'ın “Allah” lafzı oldu söylenebilir. Zikredilen bu hadislerdeki isimler farklı farklıdır. Ortak olan tek isim Allah lafzı celilidir.²⁹¹

²⁸⁹ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 9. Bu hadisin benzerini Tirmizî, Ebû Dâvud ve Nesai de rivayet etmişlerdir. Bkz. Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 100; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Vitir, 23; Nesai, *es-Sünen*, Sehv, 58.

²⁹⁰ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 9.

²⁹¹ Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Terceme ve Şerhi*, c. 10, s. 41.

İbn Mâce İsm-i Â'zam konusuna ayrı bir önem vermiş olmalıdır ki, bunu hemen ardından gelen 'Esmâ-i Hüsnâ' babından ayrı olarak değerlendirmiş ve ondan önceki babda bunu vermiştir.

2.2.2.5.4.2. Esmâ-i Hüsnâ

İbn Mâce 'Allah'ın İsimleri' adını verdiği onuncu babda iki tane hadis vermektedir. Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği, Allah'ın doksan dokuz ismi olduğunu ve bunları sayanın cennete gireceğini müjdeleyen bu babın ilk hadisini Buhârî, Muslim, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel de rivayet etmektedirler.²⁹² Bu hadisin ardından gelen hadiste yine Ebû Hureyre (ra)'dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu, demiştir: *"Şüphesiz, Allah'ın doksan dokuz, (yani) yüzden bir eksik ismi vardır. Allah, şüphesiz tektir, tek olanı sever. Kim o doksan dokuz ismi hıfzedip ezberlerse, cennete girer. O isimler şunlardır:*

Allah, el-Vahid, es-Samed, el-Evvel, el-Ahir, ez-Zahir, el-Batin, el-Halik, el-Bari, el-Musavvir, el-Melik, el-Hakk, es-Selam, el-Mü'min, el-Müheymin, el-Aziz, el-Cebbar, el-Mütekebbir, er-Rahman, er-Rahim, el-Latif, el-Habir, es-Semi', el-Basir, el-Alim, el-Azim, el-Barr, el-Müteal, el-Celil, el-Cemil, el-Hayy, el-Kayyum, el-Kadir, el-Kahir, el-Ali, el-Hakim, el-Karib, el-Mücib, el-Ğani, el-Vahhab, el-Vedüd, eş-Şekur, el-Macid, el-Vacid, el-Vali, er-Raşid, el-Afuvv, el-Ğafur, el-Halim, el-Kerim, et-Tevvab, er-Rabb, el-Mecid, el-Valiyy, eş-Şehid, el-Mübin, el-Bürhan, er-Reuf, er-Rahim, el-Mübdi, el-Muid, el-Bais, el-Varis, el-Kaviyy, eş-Şedid, ed-Darr, en-Nafi, el-Baki, el-Vaki, el-Hafid, er-Rafi, el-Kabid, el-Basit, el-Müizz, el-Müzill, el-Muksit, er-Rezzak, Zü'l-Kuvve, el-Metin, el-Kaim, ed-Daim, el-Hafiz, el-Vekil, el-Fatır, es-Sami, el-Mu'ti, el-Muhyi, el-Mumit, el-Mani, el-Cami, el-Hadi, el-Kafi, el-Ebed, el-Alim, es-Sadık, en-Nur, el-Münir, et-Tamm, el-Kadim, el-Vitr, el-Ahed, es-Samed. Öyle Allah ki doğurmadı, doğurulmadı ve hiçbir kimse O'nun dengi olmadı."²⁹³

²⁹² İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 10; Buhârî, *es-Sahih*, Tevhid, 12; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 6; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 82; Hanbel, *el-Musned*, II, 258, 267; Beyhaki, *Sünenü'l-Kubra*, X, 49.

²⁹³ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 10; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 83. İbn Hıbbân, Ebu Hâtim Muhammed b. Ahmed et-Temîmî el-Bustî, *es-Sahih (el-İhsan fî Takrib-i Sahih-i İb Hıbbân)*, (neşr. Şuayb el-Arnaût), Beyrut, 1993, III, 88; Hâkim, *Müstedrek*, I, 62, 63. Bu hadisi Buhârî ve Muslim de rivayet etmiştir. Ama zevaidde de söylendiği gibi Esmâ-i Hüsnâ'yı bu şekilde saymamıştır. Bkz. Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 68, Şurut, 18, Tevhid, 12; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 5; Hanbel, *el-Musned*, II, 258.

Züheyr demiştir ki: “Bana birçok ilim adamları tarafından ulaştığına göre Esmâ-i Hüsnâ’nın evveline şu zikirle başlanır (yani önce şu zikir okunur, ondan sonra Esmâ-i Hüsnâ’nın okunmasına başlanır): “Allah’tan başka ilah yoktur. O, (zat ve sıfatlarında) tektir, ortağı yoktur. Mülk (hâkimiyet-saltanat) O’nundur, hamd de O’nundur. Hayır, ancak O’nun (kudret) elindedir ve O her şeye kadirdir. Allah’tan başka ilah yoktur. Esmâ-i Hüsnâ (en güzel isimler) O’nadır.”²⁹⁴

Tirmizî ve İbn Hıbban ile Hâkim de İbn Mâce’deki bu hadisin benzerini rivayet etmiştir. Tirmizî ve İbn Hıbban’ın rivayeti İbn Mâce’nin rivayetinden daha sağlam görülmektedir.²⁹⁵

Bu rivayetler arasında, gerek Esmâ-i Hüsnâ’nın sayımı bakımından, gerekse saydıkları bu isimlerin sırasındaki takdim ve tehirî bakımından ciddi farklılıklar söz konusudur.²⁹⁶

İbn Mâce Esmâ-i Hüsnâ’yı okumadan önce yapılacak zikri de Züheyr kanalıyla rivayet etmektedir. Böylece o Allah’ın isimlerini okumaya başlamadan önce bir hazırlığın olması kanaatindedir. Bu aynı zamanda şunu göstermektedir; bazı işleri/ibadetleri yapmak için nasıl ki bir ön hazırlık gerekliyse tıpkı onun gibi Allah’ın Esmâsını da okumaya başlamadan önce bir zikrin yapılması gereklidir. Sözgelimi duâ etmek için bir hazırlığın olması gerekir, çünkü insan alemlerin Rabbi olan Allah ile konuşmuş olacaktır. Dolayısıyla buna hazırlanmak gerekir. Daha önce de geçtiği gibi, örneğin tevbe edip günahlardan arındıktan sonra duâyâ başlamak nasıl öngörülen bir şey ise, tıpkı bunun gibi Allah’ın Esmâsına da bu zikri okuduktan sonra başlamak İbn Mâce’nin öngördüğü bir konudur.

Allah’ın Esmâ’sı herkes için önelidir. İbn Mâce bu konuyu iki ayrı babda ele alarak daha da hassas olduğunu göstermiş olmaktadır. Bundan önceki babda İsm-i Â’zam konusunu işlemişti. Konuyla ilgili beş tane hadis rivayet etmişti. Bu babda da Esmâ-i Hüsnâ’yı saymıştır. Ama bu gün itibarıyla benimsenen rivayet Tirmizî ile İbn Hıbbân’a ait olan rivayettir. Ancak gerek Tirmizî ile İbn Hıbbân’a ait olan rivayet gerekse İbn Mâce’nin rivayeti ya da Hâkim’in tahriç ettiği rivayet olsun hepsinde

²⁹⁴ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 10.

²⁹⁵ Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, c. X, s. 49; Kadir Paksoy “Allah’ın Doksan Dokuz İsmiyle İlgili Rivayetlerin Tahlili” *Din Bilimleri*, c. 11, sayı: I, 2011, s. 99.

²⁹⁶ Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, c. X, s. 49-50; Paksoy, “Allah’ın Doksan Dokuz İsmiyle İlgili Rivayetlerin Tahlili” *Din Bilimleri*, c. 11, sayı: I, s. 96.

tartışılan, cerh edilen bir ravi bulunmaktadır. Bu rivayetlerin sıhhat durumu ile ilgili tartışmalara girmek de bu tezin amacının dışındaki bir konudur.²⁹⁷

2.2.2.5.5. Duâsı Kabul Olanlar

İbn Mâce ‘Babanın ve Mazlumun Duâsı’ adını verdiği bu babda iki tane hadis rivayet etmektedir. Ebû Hureyre (ra)’dan rivayet edildiğine göre, Rasulallah (sav) şöyle buyurdu: “*Üç duâ kabul olunur. Onların kabul olunmasında şüphe yoktur. Bunlar: Mazlumun duâsı, misafirin duâsı ve babanın çocuğuna duâsı.*”²⁹⁸

Diğer hadiste ise Ümmü Hakim bint Veda el-Huzaiyye (r. anha) ben, Rasûlullah (sav)’dan şu buyruğu işittim dedi; “*Babanın duâsı kabul makamına ulaşır.*”²⁹⁹

Bu babda verilen iki hadis de aslında önceki bablarla ilişkilidir. Zira önceki bablarda duânın kabul görmesi için duânın kuralları verilmişti. Daha sonra Allah’ın isimlerini söylemenin duânın kabulüne vasile olduğuna dair rivayetler verilmişti. Burada ise duâsı kabul edilenler, yani konusu müstecab duâ olan hadisler verilmektedir. Böylece sıralamada hiyerarşik bir düzenin olduğu görülmektedir.

2.2.2.5.6. Duâ Etmekte Aşırı Gitmenin Yasaklığı

İbn Mâce on ikinci babda bir hadis vermektedir. Ebû Neame (ra)’dan rivayet edildiğine göre, Abdullah b. Muğaffel (ra), oğlunun; “Allahım! Ben cennete girince senden cennetin sağ tarafından beyaz köşk isterim,” diye duâ ettiğini işitti. Bunun üzerine, Ey oğulcuğum Allah’tan cennet iste ve cehennem ateşinden O’na sığın. Çünkü ben, Rasûlullah (sav)’dan şu buyruğu işittim dedi: “*Duâda haddi tecavüz eden bir kavim olacaktır.*”³⁰⁰

Müstecab duâlar insanda duâ etme isteği doğurur, insana duâ etme şevki verirler. Duâsı kabul edilen şahıslarla ilgili rivayetlerden sonra duâda aşırı gitmenin yasak oluşu ile ilgili hadisin verilmesi önemli görünmektedir. Sanki İbn Mâce, insanın buradan aldığı pozitif enerji ile adeta ölçüyü kaçırpı, duâ etme hususunda aşırı

²⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Paksoy, “Allah’ın Doksan Dokuz İsmiyle İlgili Rivayetlerin Tahlili” *Din Bilimleri*, c. 11, sayı: I, s. 100; Bekir Topaloğlu, “Esmâ-i Hüsnâ” *DİA*, c.XI, s. 405; Mustafa Doğan, *Duâ İman İlişkisi*, Konya, 2006, s. 44 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

²⁹⁸ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 11; Tirmizî, *es-Sünen*, Birr ve Sıla, 7, Deavât, 48; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Vitir, 29; Beyhaki, *Sünenü l-kubra*, III, 486.

²⁹⁹ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 11.

³⁰⁰ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 12; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Vitir, 23.

gitmemesi, haddi aşmaması için fren mekanizmasını devreye sokmaktadır. Böylece duâ etme işini ölçüsünde tutarak, aslında duâ etmenin kurallarından da biri olan ‘Duâda Aşırıya Gitmeme’ esasını zikretmektedir.

2.2.2.5.7. Duâda Elleri Havaya Kaldırmak

İbn Mâce on üçüncü babda iki tane hadis vermektedir. İlk hadiste Selman-i Farisi (ra)’dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: *“Şüphesiz sizin Rabb’iniz haya eder (yani dilekte bulunan kuluna verir), ikramı boldur, kulunun O’na ellerini havaya kaldırıp da bunları boş çevirmekten (veya dedi ki) haybete³⁰¹ uğratmaktan haya eder (yani elleri boş çevirmez).³⁰²*

İbn-i Abbas (ra)’dan rivayet edildiğine göre, Rasulallah (sav) şöyle buyurdu demiştir:

“Allah’a duâ ettiğin zaman ellerinin içlerini açarak, duâ et ve ellerinin ters yüzünü havaya kaldırarak duâ etme. Sonra duânı bitirince ellerini yüzüne sür.”³⁰³

İbn Mâce burada duâ ederken ellerin açılmasını öngörmektedir. Duâ ederken ellerin avuç içlerini açarak duâ etmenin meşruluğunu göstermektedir. Dolayısıyla duâ esnasında ellerin sırtının havaya kaldırılmasının doğru olmadığı kanaatinde olduğu anlaşılmaktadır.

Duâ ederken ellerin içinin açılması hususu farklı anlaşılmıştır. Ellerin içinin sadece hayır duâlarda açılacağı, şerrin def’i için duâ edildiğinde ise ellerin tersinin havaya kaldırılacağı da söylenmiştir.³⁰⁴

2.2.2.6. Duânın Konuları

İnsan duâ ederek Allah ile konuşur. Acaba insan bu konuşmasında ne anlatacak, ne yapacak yani insan duâ ederken Allah’tan ne isteyecek. Allah’tan her şey istenir mi? Yoksa istenecek şeyler sınırlı mıdır? Duânın konuları adını verdiğimiz bu kısımda bunları göreceğiz. Hz. Peygamber (sav) Allah’tan ne istemiş, hangi şeyler için Allah’a el açmış onu göreceğiz.

Buhârî’nin *Sahih*’ine göre sayıları daha az olan İbn Mâce’nin *Sünen*’inin bu bölümündeki hadisleri, yani duânın konuları ile ilgili olan hadisleri birkaç başlık

³⁰¹ Haybet: Mahrumiyyet. İsteğine erememek. Me'yus ve mahrum olmak.

³⁰² Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 105; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Vitir, 23, İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 13.

³⁰³ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 13, İkametu’s-Salât, 119.

³⁰⁴ Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Terceme ve Şerhi*, C. X, s. 61.

altında toplamak mümkündür. Zira yirmi beş civarı hadis rivayeti vardır. Hadisler hem sayı olarak az hem de konu çeşitliliği olarak sınırlı olduğundan Buhârî kadar doyurucu olduğu söylenemez.

2.2.2.6.1. Sabah ve Akşam Okunacak Duâlar

İbn Mâce bu babda altı tane hadis rivayet etmektedir. İlk hadiste Ebû Ayyaş ez-Zuraki (ra)'dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“Kim sabahleyin ‘Allah’tan başka ilah yoktur. O tektir, ortağı yoktur. Mülk O’nundur, hamd O’na mahsustur ve O, her şeye kadirdir.’ derse bu (zikir) o kimse için İsmail (as)’ın evladından bir rakabe (köle veya cariye)yi azad etmek kadar (sevab) olur. O kimsenin on hatası silinir, onun için on derece terfi yapılır (yani cennetteki makamı on derece yükseltilir) ve o gün akşama kadar o kimse şeytandan korunmuş olur. Akşamleyin de bu zikri okuyunca ertesi günün sabahına kadar anılan şeylerin mislini kazanır.”*³⁰⁵

İbn Mâce bu hadisi verdikten sonra, hadisin sıhhatini teyid babından bir rüya nakletmektedir. Bir adamın rüyasında Hz. Peygamber’e Ebû Ayyaş’ın böyle bir hadis rivayet ettiğini sorduğunu, Hz. Peygamber’in de onun doğruyu söylediğine dair olan cevabını içeren bir rüyayı nakletmektedir. el-Kari ravinin bunu hadisin sıhhatini delillendirmek için değil, teyid ve teşvik için anlattığını söylemektedir.³⁰⁶

Bu babın ikinci hadisinde de yine sabah akşam yapılacak duâlar verilmektedir. Sabah ve akşama ulaşma ile yaşam ve ölümün ancak, Allah’ın izni ve rızası ile mümkün olabileceğini itiraf anlamındaki bu hadisten³⁰⁷ sonra Osman b. Affan (ra)'dan rivayet edilen şu hadis verilmektedir: *“Her günün sabahında ve her gecenin akşamında ‘(Eziyet edici her şeyden) Allah’ın ismiyle (korunurum). Öyle Allah ki, onun ismiyle beraber (olununca) ne yerde bulunan ne de gökte(n) incek) olan hiçbir şey zarar veremez. (Her şeyi) iştirici O’dur, bilici O’dur” zikrini üç defa söyleyip de kendisine herhangi bir şey zarar veren hiçbir (mü’min) kul yoktur.”*³⁰⁸

Ravi demiştir ki: Eban (Bu hadisi Osman (ra)'dan rivayet eden ravi)’ın vücudunun bir tarafı felç olmuştu. (Eban’dan bu hadisi rivayet eden) adam da bir ara

³⁰⁵ İbni Mâce, *es-Sünen*, Duâ 14; Buhârî, *es-Sahih*, Deavât 64, 65; Bed’ü’l-halk, 11; Muslim, *es-Sahih*, Zikir 28; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât 59, 62.

³⁰⁶ Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercüme ve Şerhi*, c. X, s. 63.

³⁰⁷ İbni Mâce, *es-Sünen*, Duâ 14; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Edeb 101; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât 13.

³⁰⁸ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 14, Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 13.

ona bakıp durdu. Bunun üzerine Eban, adama: “Bana ne bakıp duruyorsun? Bilmiş ol ki bu hadis, sana rivayet ettiğim gibidir. Lakin Allah’ın benim hakkımdaki takdirini uygulaması için felç hastalığına yakalandığım gün, ben bu hadisteki zikri (unutup) söylememiş oldum, dedi.”³⁰⁹

İbn Mâce’nin hadislerden sonra verdiği bu açıklayıcı ve destekleyici mahiyetteki bilgiler, hadisi sıhhat yönünden desteklediği söylenebilir. Ama bunun tersi de sözkonusu olabilir. Yani zayıf olan ya da zayıf olma ihtimali bulunan bir hadisi güçlendirme çabası gibi de değerlendirilebilir.

Ebû Sellam (ra)’dan rivayet edilen hadiste, sabah akşam, Rab olarak Allah’ı, din olarak İslam’ı, Peygamber olarak da Hz. Muhammed’i seçen herkesi, Allah’ın kıyamette razı edeceğine³¹⁰ dair rivayetinden sonra İbn Ömer (ra)’dan rivayet edilen şu hadis vardır, Rasûlullah (sav) akşama ve sabaha ulaştığı zaman şu duâları (okumayı) bırakmazdı: “*Allahım! Ben senden dünyada ve ahirette af ve afiyet dilerim. Allahım! Ben senden dinim, dünyam, aile ferdlerim ve malım (hakkın)da Af ve afiyet dilerim. Allahım! Ayıplarımı ört, beni korkulacak şeylerden emin kıl ve beni önümden, arkamdan, sağımdan, solumdan ve üstümden (gelecek belalardan) koru. Altımdan muaheze edilmemden sana sığınırım.*” Ravi Veki demiştir ki (alttan muaheze ile) yere batmayı kasteder.³¹¹

Bu babın son hadisinde Büreyde (ra)’dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sav): “*Allahım! Rabbim sensin, senden başka ilah yoktur. Sen beni yarattın. Ben senin kulunum ve gücüm yettiği kadar sana verdiğim ahda, söze sadakat gösteririm ve (mü’min olarak ölenlere verdiğin mağfiretle cennet’e dair) vaad (i ilahi’ne inanç) üzerindeyim. İşlediğim (kusurlar)’ın şerrinden sana sığınırım. Senin nimetini itiraf ederim. Günahımı da itiraf ederim. Bu itibarla günahımı bağışla. Çünkü şüphesiz, günahları ancak sen bağışlarsın.*” duâsını okudu. Büreyde demiştir ki: Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: “Kim bu duâyı gününde ve gecesinde okuyup da sonra o gün veya o gece ölürse inşallah Teala o kimse cennete gider.”³¹²

³⁰⁹ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 14.

³¹⁰ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 14; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Edeb, 110.

³¹¹ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 14; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Edeb, 100–101; Nesaî, *es-Sünen*, İstiaze 60; Hanbel, *el-Musned*, II, 25, III, 3.

³¹² İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ 14; Buhârî, *es-Sahih*, Deavât 2, 16; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât 15; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Edeb, 100–101; Nesaî, *es-Sünen*, İstiaze 57; Hanbel, *el-Musned*, IV, 122, 125, V, 356.

Bu hadisi Buhârî de rivayet etmektedir. Ancak o bu hadisi ‘Seyyidü’İstiğfar’ babında vermektedir. *Sahih-i Buhârî*’deki rivayette Hz. Peygamber bu duâya ‘Seyyidü’İstiğfar’ ismini vermektedir.

İbn Mâce duâ konularına sabah akşam yapılacak duâ ve zikirlerle başlamaktadır. Aslında duânın konuları dediğimiz bundan sonraki hadisler duânın zamanları ile de yakından alakalıdır. Bu hadisler ne zaman duâ edileceği ile ilgili olması bakımından ele alınacak olursa İbn Mâce’nin “Duâ” kitabına duânın konularına dair hiçbir rivayet almadığı görülecektir. Bunun en büyük sebebi ise takrarlardan uzak olması gösterilebilir. Zira *es-Sünen*’in diğer bölümlerinde, duâda ne tür konuların işlendiğine dair birçok rivayet mevcuttur.

2.2.2.6.2. Yatarken Duâ Etmek

İbn Mâce’nin ‘Kişinin Yatağına Gireceği Zaman Edeceği Duâ’ adını verdiği on beşinci babda beş tane hadis vermektedir. Ebû Hureyre (ra)’dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (sav) yatağına gireceği zaman şöyle duâ ederdi: “*Ey göklerin ve yerin Rabbi, her şeyin Rabbi, taneyi ve hurma çekirdeğini yarıp filizlendiren, Tevrat, İncil ve Kur’an-ı Azim’i indiren Allah. Ben hükümlerinin altında bulunan, yürüyen bütün canlıların şerrinden sana sığınırım. Evvel sensin, senden önce olan hiçbir şey yoktur. Ahir de sensin, senden sonra da hiçbir şey yoktur. Zahir sensin, varlığı seninkinden daha aşikâr hiçbir şey yoktur. Batın da sensin, sen(in mahiyetin)den daha gizli hiçbir şey yoktur. Borcumu sen öde (yani beni borçlu bırakma) ve beni fakirlikten kurtarıp zenginleştir.*”³¹³

İbn Mâce, Bu hadisten sonra *Kutub-i Sitte* müelliflerinin tamamı tarafından da rivayet edilen aşağıdaki hadisi vermektedir.

Ebû Hureyre (ra)’dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “*Sizden birisi yatağında yatmak istediği zaman izarının (yani belden aşağı giysisinin) iç kenarını çıkarıp onunla yatağını silsin. Çünkü yatacak adam kendisinden sonra (dünden beri) neyin onun yerine yatağına girdiğini bilemez. Sonra sağ tarafı üstünde yatsın. Sonra şöyle duâ etsin: “Ey Rabbim! Senin (ismin) ile (veya senden yardım dileyerek) yan tarafımı yere koydum. Senin (ismin) ile (veya senden yardım dileyerek) de kaldırıyorum. (Ey Rabbim!) Eğer ruhumu alırsan ona rahmet eyle*

³¹³ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 15; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 61; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 19; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Edeb, 96–97.

(yani günahımı bağışla). Eğer hayatta bırakacaksan nefsimi, Salih kullarını muhafaza ettiğin gibi muhafaza eyle.”³¹⁴

Bir önceki hadiste Hz. Peygamber’in yaptığı duâ verilirken burada Hz. Peygamber’in yapılmasını tavsiye ettiği bir duâ vardır. Bu hadisten sonra ise Peygamber (sav)’in yatağına yatacağı zaman muavvizeteyn surelerini okuyup ellerini vücuduna sürdüğünü konu edinen rivayeti vermektedir³¹⁵

El-Bera b. Azib (ra)’dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (sav) bir adama: Yatağında yerleştiğin veya yatağına vardığın zaman, “Allahım! Ben seni dileyerek ve senden korkarak kendimi sana teslim ettim, sırtımı sana dayadım ve işimi sana bıraktım. Senden ancak sana iltica edilir, sığınılır, başka kurtuluş yolu yoktur. İndirdiğin Kitab’a ve gönderdiğin peygamber’e iman ettim” de, sonra eğer o gece ölürsen fitrat üzerine ölürsün. Şayet sabaha ulaşırsan çok hayır kazanmış olarak sabaha ulaşmış olursun” buyurdu.”³¹⁶

Buhârî, bu hadisi ‘Sağ Taraf Üzerine Uyumanın Müstehablığı Babı’nda vermektedir. İbn Mâce ise ‘Kişinin Yatağına Gireceği Zaman Edeceği Duâ Babı’nda vermektedir. Bu aynı hadise iki farklı bakış açısidir. İki müellif de farklı perspektiften bakmaktadırlar. Biri hadisten yola çıkarak sağ taraf üzerine uyumanın müstehablığı sonucuna varırken, diğeri yatağa girildiğinde okuncak duâları anlamaktadır. İki müellifin eserine bakıldığında görülecektir ki, Buhârî, eserine aldığı mevzulara daha detaylı yaklaşmaktadır. Buna karşın İbn Mâce meselelere yüzeysel yaklaşmaktaymış gibi görünmektedir. Herhalde bunda onun tekrarlardan uzak duruşu da etkilidir. Bunun doğal sonucu olarak da konu bütünlüğü kaçmaktadır. Konu ile ilgili hadisler bir arada derli toplu olarak verilmeyince böyle bir sonucun olması kaçınılmazdır.

Abdullah b. Mesud (ra)’dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (sav) yatağına girdiği zaman elini (yani sağ elini sağ) yanağının altına kordu. Sonra: “Allahım!

³¹⁴ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ 15; Buhârî *es-Sahih*, Deavât, 13, Tevhid, 13; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 64; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 20; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Edeb, 97–98; Darimî, *es-Sünen*, istizan 51; Hanbel, *el-Musned*, II, 246, 283, 295, 422, 432.

³¹⁵ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ 15, Buhârî, *es-Sahih*, Deavât 12.

³¹⁶ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 15; Buhârî *es-Sahih*, Deavât, 9; Muslim, *es-Sahih*, Zikir, 56; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 16; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Edeb, 97–98.

*Kullarını dirilteceğin (veya toplayacağın) gün beni azabından koru” duâsını okurdu.*³¹⁷

2.2.2.6.3. Geceleyin Duâ Etmek

İbn Mâce ‘Geceleyin Uyanınca Yapılacak Duâ’ adını verdiği on altıncı babda dört tane hadis vermektedir. Gerek bundan önceki babda ve gerekse bu babda yapılan duâların temelinde yine “tevhid” inancı vardır. Yani yapılan duâlarda ana tema Allah’ın birliği, eşinin, ortağının, denginin olmayışı gibi vurgular söz konusudur.

Ubade b. es-Samit (ra)’dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu, demiştir: *“Kim geceleyin uykudan uyanır da uyandığı zaman “Allah’tan başka ilah yoktur, O yalnızdır, tekdir, ortağı yoktur. Mülk O’nundur, hamd O’nundur ve O her şeye kadirdir. Ben Allah’ın her türlü noksanlıklardan ve eksikliklerden pak ve nezih olduğuna inanırım, hamd Allah’adır. Allah’tan başka ilah yoktur, Allah her şeyden büyüktür. Günahlardan dönüş ve kulluk görevinin ifasına güç ancak yüce Allah’ın yardımı ile dir.” deyip sonra da “Ey Rabbim! beni bağışla” diye duâ ederse günahları bağışlanır”* Ravi el-Velid: veya o, (bu son cümle yerine): *“Sonra duâ ederse onun duâsı (muhakkak) kabul olunur”* buyurdu, demiştir. Peygamber (sav) daha sonra şöyle buyurdu: *Eğer adam sonra kalkıp abdest alır, namaz kılarsa namazı kabul olunur.*³¹⁸

Ümmetine bu tavsiyelerde bulunan Hz. Peygamber, kendisi de bu duâları, zikirleri ihmal etmemektedir: Rebia b. Malik (b. Ka’b) el-Eslemi (ra)’dan rivayet edildiğine göre, kendisi Rasûlullah (sav)’in kapısı yanında gecelerdi ve Rasûlullah (sav)’in geceleyin uzun süre *“Alemlerin Rabbi olan Allah’ı tesbih ederim”* zikrini, daha sonra da (uzun süre) *“Allah’a hamdederek O’nu tesbih ederim”* zikrini işitirdi.³¹⁹

Huzeyfe b. el-Yeman (ra)’dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) geceleyin uyandığı zaman: *“Bizi öldürdükten sonra dirilten Allah’a hamd olsun, öldükten sonra dirilmek de O’nadır”* buyurdu.³²⁰

³¹⁷ İbni Mâce, *es-Sünen*, Duâ 15, Müslim, *es-Sahih*, Müsâfirîn 62; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât 18; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Edeb 98.

³¹⁸ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ 16; Buhârî, *es-Sahih*, Teheccüd, 21; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 26; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Edeb, 98–99; Darimî *es-Sünen*, İstizan 53; Hanbe.1, *el-Musned*, V, 313.

³¹⁹ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 16; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 27.

³²⁰ İbni Mâce, *es-Sünen*, Duâ 16; Buhârî, *es-Sahih*, Deavât, 8, 7, 16, Tevhid, 13; Müslim, *es-Sahih*, Zikir 59; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Edeb 98.

Muaz b. Cebel (ra)’dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu; demiştir: “*Abdestli olarak geceleyin yatan, sonra geceleyin uykudan uyanan ve uyandığında dünya işlerinden veya ahiret işlerinden (hayırlı) bir şeyi Allah’tan isteyen hiçbir (Müslüman) kul yoktur ki Allah onun istediğini vermesin.*”³²¹

Bu, aynı zamanda her iki müellifin de aynı perspektiften baktığı hadislerdendir. Burada da Buhârî’de olduğu gibi uyku ile ölüm arasında çok hassas bir ilişki, ince bir çizgi olduğu izlenimi uyanmaktadır.

2.2.2.6.4. Üzüntülü Durumlarda Duâ Etmek

Bu babda iki hadis verilmektedir. İlk hadiste Hz. Peygamber Esmâ bint Umeys (r. anha)’ya şöyle demiştir, Rasûlullah (sav) bana üzüntü zamanında söyleyeceğim kelimeleri öğretti: “*Allah, Allah Rabbimdir O’na hiçbir şeyi ortak koşmam*”³²²

İbn Abbas (ra)’dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (sav), sıkıntı, meşakkat olduğunda şu zikri yapardı: “*Halim, Kerim olan Allah’tan başka ilah yoktur. Ben azametli Arş’in Rabbi olan Allah’ı tesbih ederim. Ben yedi göğün Rabbi ve güzel Arş’in Rabbi olan Allah’ı tesbih ederim.*” Ravi Veki, bu zikrin hepsinde “La ilahe illallah” kelimesini bir defa söylemiştir.³²³

Üzüntülü durumlarda, sıkıntılı anlarda okunacak olan bu duâları Buhârî de rivayet etmiştir. O da ayrı bir babda değerlendirmiştir. Ama İbn Mâce gibi kitabın sonunda değil başlarında vermiştir.

İbn Mâce’nin rivayetinde ravinin “La ilahe illallah”ı bir defa söylediği vurgulanırken, Buhârî de bu üç defa tekrarlanmıştır.

İbn Mâce, daha önce de geçtiği gibi ‘Sabah Akşam Okunacak Duâlar Babı’nda kaydettiği ilk hadiste ravinin hadis ile ilgili rüyasını aktarmıştı.³²⁴ Burada ise Buhârî’de geçen rivayet için bir rüya anlatılır. İbn Battal’ın aktardığı rüyada; Hz. Peygamber sıkıntılı anlardan birinde olan devrin alimlerinden Ebûbekir b. Ali’nin *Sahih-i Buhârî*’deki o keder duâsını okumasını söylemiştir.³²⁵

³²¹ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 16; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Edeb, 96–97.

³²² İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 17; Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Vitir, 26, Hanbel, *el-Musned*, VI, 369.

³²³ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ 17; Buhârî, *es-Sahih*, Deavât 27, Tevhîd 22, 23; Müslim, *es-Sahih*, Zikir 83; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 39; Hanbel, *el-Musned*, I, 228, 258.

³²⁴ Bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 14, (3867).

³²⁵ Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercüme ve Şerhi*, c. X, s. 79.

2.2.2.6.5. Evden Çıkarken Duâ Etmek

İbn Mâce ‘Kişinin Evden Çıkarken Okuyacağı Duâ Babı’ adını verdiği on sekizinci babda üç hadis vermektedir. Ümmü Seleme (r. anha)’dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (sav) evinden çıktığı zaman: *“Allahım! Ben delalet düşmekten, ayak kaymasından, zulüm etmekten, zulme uğramaktan, cahilce davranmaktan ve aleyhimde cahilce davranılmaktan şüphesiz sana sığınırım”* diyerek duâ ederdi.³²⁶

Bu hadisin ardından sadece İbn Mâce’nin rivayet ettiği iki hadis gelmektedir. Ebû Hureyre (ra)’dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (sav) evinden çıktığı zaman *“Allah’ın isminden yardım dilerim. Günahlardan dönüş ve kulluk görevine takat ancak Allah’ın yardımıyla. Dayanmak Allah’adır”* duâsını okurdu.³²⁷

Ebû Hureyre (ra)’dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: *“Adam evinin kapısından çıktığı zaman görevlendirilmiş iki melek onunla beraber olurlar. Bu itibarla adam “Allah’ın ismiyle” dediği zaman o iki melek kendisine: Hidayete doğru yola erdirildin, derler. Sonra adam “Günahlardan dönüş ve kulluk görevine kuvvet ancak Allah’ın yardımıyla” deyince melekler ona: korundun derler. Adam “Allah’a dayandım” deyince de melekler ona: işin görüldü derler. Peygamber (sav) buyruğuna devamla şöyle der: Sonra iki karini (yani onu günaha sürüklemek isteyen insi ve cinni iki şeytanı) ona rastlarlar. Melekler (o şeytanlara): Hidayete erdirilen, işi (Allah tarafından) görülen ve muhafaza edilen bir adamdan ne istersiniz?”*³²⁸

Görüldüğü gibi İbn Mâce evden çıkarken duâ etmenin gerekliliğini üç hadis rivayet ederek göstermeye çalışmıştır. Nitekim yukarıda da ifade edildiği gibi iki tane hadis İbn Mâce’nin zevaidlerindendir.

2.2.2.6.6. Eve Girildiğinde Duâ Etmek

Evden çıkarken duâ etmenin gerekliliğini bu şekilde gösteren İbn Mâce eve girerken de duâ edilmesinin meşruluğunu göstermektedir. Cabir b. Abdullah (ra)’dan rivayet edildiğine göre kendisi Peygamber (sav)’den şu buyruğu işitmiştir: *Adam kendi evine gireceği vakit, girdiği ve yemeğini yediği zaman Allah’ı anınca şeytan, (yardımcılarına): (Bu evde) sizin için ne gecelenecek yer ne de akşam yemeği var,*

³²⁶ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ; 18; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 33; Nesai, *es-Sünen*, İstiaze, 29.

³²⁷ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 18.

³²⁸ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 18

*der. Adam (evine) girip de girdiği zaman Allah'ı anmayınca, şeytan (yardımcılarına): Geceyi geçireceğiniz yere kavuştunuz, der. Sonra adam (akşam) yemeğini yiyeceği zaman Allah'ı anmayınca şeytan (yardımcılarına): Geceleyeceğiniz yere ve akşam yemeğine ulaştınız, der.*³²⁹

Hadis, kişinin evine gireceği zaman Allah'ı anmasının faziletini ve faydasını belirtmektedir. Şeytanla muhatap olmak yada Allah'ı anmak seçenekleri insanın önüne koyulmuştur. Dolayısıyla her eve girişte Allah'ı anmanın gerekliliği görülmektedir. Böylece eve giriş ve çıkışlarda duâ etmenin önemi belirtilmektedir.

Normal olarak evden çıkmak için eve girmiş olmak gerekmektedir. Yani önce gerçekleşen eylem eve girme işidir. Dolayısıyla bu iki babın yeri değişseydi sanki daha iyi olurdu. Yani önce eve giriş ile ilgili duâlar verilip daha sonra evden çıkışla ilgili hadislerin gelmesi daha iyi bir ahengin yakalanmasına vesile olabilirdi. Oysaki Buhârî'de bu tür ince ayrıntılara dikkat edildiği izlenimi uyanmaktadır.

2.2.2.6.7. Yolculuğa Çıkarke Duâ Etmek

Yolculuk kişinin gücünü ve imkânlarını aşan olağan üstü bir durumdur. Bundan dolayı İslam fihri yolculara ayrı bir düzenleme getirmiştir. Kur'an'da orucun farziyyetinden bahsedilirken yolcuların bundan muaf tutulması, bunun en güzel göstergesidir.³³⁰ Yine namazların birleştirilmesi, kısaltılması gibi kolaylıklar yolculuğun sıkıntılarının çokluğundan kaynaklanmaktadır.

Yirminci babın bu tek hadisinde, Abdullah b. Sercis (ra)'dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) yolculuğa çıktığı zaman : *“Allahım! Ben, yolculuğun meşakkat ve sıkıntısından, üzüntülü dönüşten, düzenli işlerin bundan sonra bozulmasından, mazlumin bedduâsından ve ev halkı ile malın kötü bakışa maruz kalmasından sana sığınırım”* derdi. (Ravi Abdurrahim kendi rivayetinde, “derdi” cümlesi yerine “taavvuz ederdi, yani Allah'a sığınırđı” demiştir.) Ravi Ebû Muaviye şunu ilave etmiştir: *“Peygamber yolculuktan döndüğü zaman da bu duâyı okurdu.”*³³¹

Yolculuğa çıkarken duâ etmek gerekir. Zira yolculuk başlı başına bir meşakkattir. İnsanın karşısına neyin çıkacağı belli olmaz. Yolculuğun istenilen

³²⁹ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ 19; Müslim, *es-Sahih*, Eşribe 103; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Et'ime 15; Buhârî, *Edebü'I-Müfred*, 1096; Hanbel, *el-Musned*, III, 346, 383.

³³⁰ Bakara suresi. 2/184.

³³¹ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ 20; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât 42.; Hanbel, *el-Musned*, V, 82, 83.

şekilde bitirilmesi de ayrı bir derttir. İşte bu noktada İbn Mâce, Allah’a sığınmanın, ona el açmanın gerekliliğini vurgulamış olmaktadır.

2.2.2.6.8. Bulutun Görüldüğü Ve Yağmurun Yağdığı Zaman Duâ Etmek

Bulut ve bu bulutun yağmur bırakması (bazen de bırakmaz), olağan coğrafik olaylardır. Ama bu olağan olayların bazen olağan dışı sonuçlar da doğurabileceğini en iyi bilen Rasûlullah (sav) ümmeti için endişe etmiş ve bu babda böylesi bir durumda nasıl duâ edilmesi gerektiğini öğretmektedir.

Hiz. Aişe (r. anha)’dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (sav) ufuklardan herhangi birisinden gelen bir bulutu gördüğü zaman onu karşılamak ve şu duâyı okumak üzere namazında bile olsaydı içinde bulunduğu işi bırakırdı. Sonra: *“Allahım! Şu bulut ile gönderilen (yağmur, dolu ve benzerin)in şerrinden şüphesiz sana sığınırız”* derdi. Sonra yağmur yağsaydı iki veya üç kere: *“Allahım! Bu yağmuru yeryüzünde akan, yararlı bir yağmur eyle,”* derdi. Şayet Allah, havayı açıp yağmur yağdırmasaydı bunun için Allah’a hamdederdı.³³²

Hiz. Peygamber yağmurun ve diğer musibetlerin şerrinden Allah’a sığınmaktadır. Bu hadis aynı zamanda istiaze bildiren hadislerdendir. Hiz. Aişe (r.anha)’nın rivayet ettiği ikinci hadis de bunun gibidir. Orada da Hiz. Peygamber yağmurun faydalı ve amaca uygun olması için duâ ettiği görülmektedir.³³³

Bu babın son hadisinde Hiz. Aişe (r. anha)’dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) yağışlı sanılan bir bulut görünce (ümmeatine bir afetin gelmesinden endişelenerek) çehresi renkten renge girip değişir, (eve) girip çıkar ve buluta karşı durup geri dönerdi. Buluttan yağmur yağınca üzüntüsü giderilirdi. Ravi demiştir ki: Sonra Hiz. Aişe (r. anha), O’ndan gördüğü (bu hal ve endişesi)nin bazısını O’na anlatmış. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (Hiz. Aişe’ye) şöyle buyurdu: *“Ne bilirsin? Belki o, (şu ayette azab olduğu bildirilen, fakat) Hûd kavminin (onu bir bulut parçası sanarak) dediği gibi bir şeydir: Onlar o azabı (içinde bulundukları) vadilerine doğru gelen, yaygın bir bulut olarak görünce: “Bu, bize yağmur getiren bir yaygın buluttur, dediler. (Hûd dedi ki:) Bilakis bu, acele istediğiniz azaptır.”*³³⁴

³³² İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 21.

³³³ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 21.

³³⁴ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ 21; Buhârî, *es-Sahih*, Bed’u’l-Halk, 5, Tefsiru Sure-i Ahkâf 2; Muslim, *es-Sahih*, İstiska, 14–16; Tirmizî, *es-Sünen*, Tefsiru'l-Kur'an 47, Deavât 49; Hanbel, *Musned*, VI, 240.

Aslında bu son hadis bulut görülünce niçin duâ edilmesi gerektiğine açıklık getirmiştir. Bu yüzden sıradan coğrafik olaylar olarak değerlendirmenin yanlışlığı gösterilmekle beraber bu tür doğa olayları esnasında da bu minval üzere duâ edilmesi öğretilmiş olmaktadır.

2.2.2.6.9. Musibete Uğrayanlar Görüldüğünde Duâ Etmek

İnsan herhangi bir musibeti ya da doğa olayını görünce yukarıdaki gibi duâ etmelidir. Ancak insan başkasının başına gelen bir bela ve musibeti gördüğünde de duâ etmelidir.

İbn Mâce bunu son baba aldığı tek bir hadisle göstermektedir. İbn-i Ömer (ra)'dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu, demiştir: *“Kim, başına bir bela gelen bir kimseye aniden rastlar da “Senin başına getirdiği beladan beni selamette kılan ve beni yarattıklarının birçoğundan gerçekten üstün tutan Allah’a hamd olsun” derse o bela ne olursa olsun o kimse ondan (ömür boyu) selamette kılınır.”*³³⁵

Burada kastedilen musibet akli bir dengesizlik, herhangi bir hastalık olabileceği gibi fikri sapıklık gibi dini yönden de olabilir.

İbn Mâce, duânın faziletiyle ilgili hadisleri vererek başladığı ‘Duâ Kitabı’na bu hadisle son vermektedir.

³³⁵ İbn Mâce, *es-Sünen*, Duâ, 22; Tirmizî, *es-Sünen*, Deavât, 38.

DEĞERLENDİRME

Buhârî ile İbn Mâce'nin eserlerinin duâ bölümlerinin mukayesesini yaptığımız bu çalışmada her iki müellif arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koyarak bu iki *Kutub-i Sitte* müellifinin eserleri hakkında bir boşluğu doldurmaya gayret ettik.

Çalışmamızın başından beri görüldüğü gibi Buhârî'nin *Sahih*'i şöhretini tesadüfî bir şekilde kazanmış değildir. İbn Mâce'nin *Sünen*'iyle kıyaslandığında, onun çok daha orijinal ve akademik bir üslupla hazırlandığı söylenebilir. Anlaşılması için daha fazla gayret sarf etmek gerekmektedir. Bab başlıkları ile hadisler arasındaki bağ o kadar güçlü ki, bu hadis bu babda zikredilmeseydi daha iyi olurdu denilecek yerler yok denilecek kadar az, ya da gerçekten yoktur. Ama İbn Mâce için aynı şeyleri, Buhârî'de olduğu gibi rahat bir şekilde söylemek pek mümkün görünmemektedir.

Buhârî duâyâ iman anlamı kazandırıp onu tevhidle alakalı olarak değerlendirmektedir. Çalışmamızın ilgili yerlerinde buna işaret edilmektedir. Buna karşın İbn Mâce duâyı sanki daha çok ibadet olarak anlamaktadır. Duânın bu yönünü öne çıkarmaktadır.

Buhârî, Deavât Kitabına müstecab duâlarla başlarken İbn Mâce Duâ Kitabına duânın önemi ile ilgili hadisleri vererek başlamıştır.

Hadislerin kategorize edilmesinde Buhârî ile İbn Mâce arasında bazı farklılıklar söz konusudur. Örneğin Buhârî, istiaze hadislerini tek bir babda toplamayıp konularına göre ayırarak değişik bablarda vermektedir. İstiaze hadislerini bazen peş peşe sıralarken, bazen de Deavât Kitabının değişik yerlerinde vermektedir. İbn Mâce ise istiaze hadislerini 'Hz. Peygamber'in İstiazeleri' adını verdiği üçüncü babda toplamıştır. Sadece ikinci babın sonunda bir istiaze hadisini vermiştir. Bunun dışında kalan bütün rivayetleri ikinci babda toplamıştır.

Her iki müellif de zaman zaman aynı hadislere farklı bakmışlardır. Örneğin, Hz. Ebubekir (ra)'ın namazda okuyacağı bir duâ öğretmesini istemesi üzerine Hz. Peygamber şöyle bir duâ öğretmiştir: "*Allahım! Şüphesiz ben kendi nefsimi çok zulüm ettim. Senden başka hiçbir kimse günahları bağışlayamaz. Bu itibarla katından bir mağfiretle beni bağışla ve bana merhamet eyle. Şüphesiz Gafur sensin,*

Rahim sensin.” Bu hadisi Buhârî de İbn Mâce de birbirinden farklı anlamaktadır. Aynı sened ve metinle ikisinin de rivayet ettiği bu hadisi, Buhârî fıkıhçılığını göstermiş ve namazda duâ etmenin meşruluğunu ispatlamak için, Deavâtın ‘Namazda Yapılacak Duâ’ adını verdiği 17. babında vermektedir. İbn Mâce ise, aynı hadisi ‘Rasûlullah (sav)’ın Duâsı’ adını verdiği ikinci babda vermektedir. Bu, aynı sened ve metne getirilen iki farklı yorumdur.

Aynı hadisi iki muhaddis de farklı anlamış, farklı yorumlamıştır. Hadisleri verdikleri bablar onların bu hadislerden anladığı şeyi göstermektedir. Sened ve metin olarak aynı olan bir hadisi Buhârî ve İbn Mâce birbirinden farklı konu başlıkları altında zikretmektedirler. Her biri farklı açıdan bakmaktadır.

Gerek yukarıdaki rivayet gerekse aşağıda gelecek olan rivayet göstermektedir ki İbn Mâce hadislerin zahirinde olan duâ metinlerini vermekle yetinmektedir. Buna karşın Buhârî bu zahirin ötesine geçerek buradan fıkhi bir hüküm çıkarmaktadır. Ama bu fıkhi hüküm hadiste konu edinilen duâyı gölgede bırakmamaktadır. Dolayısıyla Buhârî, hem hadiste zikredilen duâyı vurgulamış hem de bunun kendisine kaynaklık ettiği fıkhi hükme işaret etmiş olmaktadır.

Yine El-Bera b. Azib (ra)’dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (sav) bir adama: Yatağında yerleştiğin veya yatağına vardığın zaman, “*Allahım! Ben seni dileyerek ve senden korkarak kendimi sana teslim ettim, sırtımı sana dayadım ve işimi sana bıraktım. Senden ancak sana iltica edilir, sığınılır, başka kurtuluş yolu yoktur. İndirdiğin Kitab’a ve gönderdiğin peygamber’e iman ettim*” de, sonra eğer o gece ölürsen fitrat üzerine ölürsün. Şayet sabaha ulaşırsan çok hayır kazanmış olarak sabaha ulaşmış olursun” hadisini Buhârî, ‘Sağ Taraf Üzerine Uyumanın Müstehablığı Babı’nda vermektedir. İbn Mâce ise ‘Kişinin Yatağına Gireceği Zaman Edeceği Duâ Babı’nda vermektedir. Bu da aynı hadise iki farklı bakış açısidir. İki müellif de farklı perspektiften bakmaktadırlar. Biri hadisten yola çıkarak sağ taraf üzerine uyumanın müstehablığı sonucuna varırken, diğeri yatağa girildiğinde okunacak duâları anlamaktadır. İki müellifin eserine bakıldığında görülecektir ki, Buhârî, eserine aldığı mevzulara daha detaylı yaklaşmaktadır. Buna karşın İbn Mâce meselelere yüzeysel yaklaşıyor gibi görünmektedir. Herhalde bunda onun tekrarlardan uzak duruşu da etkilidir. Bunun doğal sonucu olarak da konu bütünlüğü

kaybolmaktadır. Konu ile ilgili hadisler bir arada derli toplu olarak verilmeyince böyle bir sonucun olması kaçınılmazdır.

Bab başlıklarında ve hadislerin sıralanmasında, İbn Mâce’de daha sade ve anlaşılır bir yapı görünmektedir. Konular arası geçiş yumuşak ve –bazen kopukluk olsa da- birbiriyle bağlantılı bir tarzda yapılmaktadır. Buhârî de İbn Mâce de eserlerinde; insanı bir yerden alıp başka bir yere götürür gibi insanı adeta sürüklemektedir. Hatta bazen İbn Mâce’nin bunu Buhârî’den daha iyi yaptığı izlenimi uyanmaktadır. Belki buna İbn Mâce’nin tekrarlardan uzak durması ve az sayıda hadis alması sebep olmaktadır. Yani insanda böyle bir duygunun oluşmasında İbn Mâce’deki hadislerin sayı olarak azlığı ve tekrarların neredeyse hiç olmaması etkilidir denilebilir. Şu da var ki *Sünen*’in derli toplu duruşu ve dolayısıyla kullanışlı olması, yine onun güzelliklerindendir.

Sözelimi Buhârî, duânın kurallarına ait rivayetleri yirminci babdan sonra vermeye başlamıştır ki, bu da aşağı yukarı otuz dört hadis rivayetini sunduktan sonra başlamış demektir. Bu da sanki duânın kurallarını vermede geciktiği izlenimini uyandırmaktadır. Yine yirmi altıncı babdan sonra duânın konularına yer verirken kırk sekizinci babdan sonra yine duânın kuralları denilebilecek yer ve zaman konusuna yönelmiştir. Elli altıncı babdan sonra yine duânın konularına geri dönüş yapılmıştır.

Daha önce de ifade edildiği gibi Buhârî ve İbn Mâce’nin bab başlıkları arasında biraz da olsa farklılık vardır. Bu farklılık genel olarak *Kutub-i Sitte* eserleri arasında söz konusudur. Bu eserlerin kronolojik sırasına bakıldığında, zaman ilerledikçe yeni başlıkların ortaya çıktığı görülecektir. Bu farklılık Buhârî ile İbn Mâce arasında daha kolay bir şekilde görülmektedir. Buhârî’nin bab başlıkları daha detaylı, daha açıklayıcı ve konu ile sınırlı iken İbn Mâce’nin bab başlıkları daha genel ve yeni ifadeler içermektedir. Sözelimi İbn Mâce ikinci babda Hz. Peygamber’in duâları, üçüncü babda ise Hz. Peygamber’in istiazelerini konu edinirken Buhârî bunları parçalara ayırarak her hadisi ilgili olduğu konu ile değerlendirmektedir.

İbn Mâce ‘Geniş Kapsamlı Duâlar’ adını verdiği dördüncü babda Hz. Peygamber’in ashabına öğrettiği duâları verirken Buhârî bu hadisleri, ilgili olduğu konularla alakalı olan bablarda vermektedir.

Babların sıralamasında ele alınan konular da farklılık arz etmektedir. Örneğin Buhârî Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili hadisi son dan bir önceki babda, zikirle ilgili hadislerden sonra verirken İbn Mâce bunu Duâ Kitabının baş tarfı sayılabilecek onuncu babda, İsm-i Â'zam babından sonra vermektedir. Bu da aynı zamanda onların farklı anlayışlarından kaynaklanmaktadır. Demek ki onların konulara atfettikleri önem farklı farklıdır.

Buhârî'de duânın konularına dair rivayetler İbn Mâce'ye göre hem sayı olarak hem de konu çeşitliliği olarak daha fazladır. Dolayısıyla İbn Mâce bu açıdan çok doyurucu görünmemektedir.

Buhârî ile İbn Mâce arasında elbette bütün bu farklılıklara rağmen benzerlikler de vardır. Buhârî ile İbn Mâce'nin uyku ile ilgili hadislere yaklaşımı aynıdır. Her ikisinde de uyku ile ölüm arasında çok hassas bir ilişki, ince bir çizgi olduğu izlenimi uyanmaktadır. Aslında bu, aynı zamanda her iki müellifin de aynı şekilde baktığı konulardandır.

Gerek Buhârî gerekse İbn Mâce, duânın önemi ile ilgili birkaç rivayet verdikten sonra duânın kurallarını vermeye başlamaktadırlar.

Buhârî de İbn Mâce gibi tevbe ve istiğfarla ilgili hadisleri kitabın başında zikretmiştir. Duâda istenecek şeyler verilmeden önce her türlü günah ve hatadan arınma ile ilgili rivayetler verilmiştir. Bu her iki müellifin aynı şekilde düşündüğü bir konudur. Bu bakış açısı Buhârî'de de İbn Mâce'de de aynıdır.

SONUÇ

İslam coğrafyasında Hz. Peygamber'in hadislerini anlamaya, yaşamaya ve sonraki nesillere aktarmaya yönelik yapılan çalışmalar, ortaya muazzam bir Hadis Edebiyatı çıkarmıştır. *Kutub-i Sitte* bu muazzam edebiyatın en sahih altı eseri olarak kabul edilmektedir. *Kutub-i Sitte* içerisinde de Buhârî'nin *Sahih*'i en sahih hadis eseri olarak görülmektedir. İbn Mâce'nin *Sünen*'i ise Buhârî'nin *Sahihi*'ne göre biraz daha fazla eleştiriye tabi tutulmuştur.

Sahih-i Buhârî ile *Sünen-i İbn Mâce*'nin duâ bölümlerinin mukayesesini yaptığımız bu çalışmada Buhârî ile İbn Mâce arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koyarak bu iki *Kutub-i Sitte* müellifinin eserleri hakkında bir boşluğu doldurmaya gayret ettik.

Bu iki eserin mukayesesini neticesinde; onların duâ anlayışlarını, duâyaya bakış açılarını ve ona nasıl bir anlam yüklediklerini ortaya koymaya çalıştık. Bunu yaparken aynı zamanda eserlerinde takip ettikleri metodolojiye de işaret ederek nasıl bir hiyerarşik yapı oluşturdıklarını göstermeye gayret ettik.

Her iki muhaddis de kitaplarına farklı hadislerle başlamaktadır. Buhârî, Deavât Kitabına müstecab duâlarla başlarken İbn Mâce Duâ Kitabına, duânın önemi ile ilgili hadisleri vererek başlamaktadır.

Buhârî ile İbn Mâce'nin aynı hadisten anladığı şeyler farklıdır. Bazen aynı hadisi iki muhaddis de farklı anlamış, farklı yorumlamıştır. Sened ve metin olarak aynı olan bir hadisi Buhârî ve İbn Mâce birbirinden tamamen farklı konu başlıkları altında zikretmektedirler. Hadisleri verdikleri bablar onların bu hadislerden anladığı şeyi göstermektedir. Her biri farklı açıdan bakmaktadır.

Hadise farklı perspektiften bakılınca hadisin ön plana çıkarılan yönü de farklı olmaktadır. Her iki müellif de zaman zaman aynı hadisleri farklı bakmışlardır. İbn Mâce çoğu zaman hadislerin zahirinde olan duâ metinlerini vermekle yetinmektedir. Buna karşın Buhârî bu zahirin ötesine geçerek buradan fıkhi bir hüküm çıkarmaktadır. Ama bu fıkhi hüküm hadiste konu edinilen duâyı gölgede bırakmamaktadır. Dolayısıyla Buhârî, hem hadiste zikredilen duâyı vurgulamış hem de bunun kendisine kaynaklık ettiği fıkhi hükme işaret etmiş olmaktadır.

Her iki muhaddisin eserine bakıldığında, Buhârî'nin *Sahih*'ine aldığı mevzulara daha detaylı yaklaştığı görülecektir. Buna karşın İbn Mâce, meselelere yüzeysel yaklaşıyormuş gibi bir izlenim uyandırmaktadır. Muhtemelen bunda onun tekrarlardan uzak duruşu da etkilidir. Bunun doğal sonucu olarak da konu bütünlüğü kaybolmaktadır. Konu ile ilgili hadisler bir arada derli toplu olarak verilmeyince böyle bir sonucun olması kaçınılmazdır.

Hadislerin kategorize edilmesinde Buhârî ile İbn Mâce arasında bazı farklılıklar söz konusudur. Aynı konuya ait hadislerin kitap içindeki konumu her iki müellifte de farklılık arz etmektedir.

Babların sıralamasında ele alınan konularda da farklılık söz konusudur. Bir eserde başta ele alınan konu diğerinde kitabın sonunda verilmektedir.

Bab başlıklarında ve hadislerin eser içindeki sıralanmasında, İbn Mâce, Buhârî'ye göre daha sade ve anlaşılır bir dil kullanmaktadır. Konular arası geçiş yumuşak bir tarzda yapılmaktadır. Babların sıralanışında Buhârî'nin, *Deavât* Kitabının başından sonuna doğru ilerledikçe insanı bir yerden alıp başka bir yere götürür gibi sürüklediğini söylemiştik. Bunu İbn Mâce de çok güzel yapmaktadır. Hatta bazen bunu Buhârî'den daha iyi yaptığı izlenimini bile vermektedir. Muhtemelen bunun sebebi İbn Mâce'nin tekrarlardan uzak durması ve bunu yanında az sayıda hadis almış olmasıdır. Hadislerin sayısı az olduğu için tek bir bakışla hepsini aynı andan görüp değerlendirme imkânı insana kolaylık sağlamaktadır. Buna karşın Buhârî'deki hadislerin çokluğu bu şekil bir kolaylığa engeldir. Zira kitabın sonuna doğru gelindiğinde, kitabın başında geçen bablarla bir bağlantı kurabilmek için daha çok zaman ve güç harcamak gerekir ki bu da insanı oldukça zorlamaktadır.

Buhârî ve İbn Mâce'nin bab başlıkları arasında biraz da olsa farklılık vardır. Bu farklılık genel olarak *Kutub-i Sitte* eserleri arasında söz konusudur. Bu eserlerin kronolojik sırasına bakıldığında, zaman ilerledikçe yeni başlıkların ortaya çıktığı görülecektir. Bu farklılık Buhârî ile İbn Mâce arasında daha kolay bir şekilde görülmektedir. Buhârî'nin bab başlıkları daha detaylı, daha açıklayıcı ve konu ile sınırlı iken İbn Mâce'nin bab başlıkları daha genel ve yeni ifadeler içermektedir.

Buhârî'nin *Sahihi*'inde duânın konularına dair rivayetler İbn Mâce'nin *Sünen*'ine göre hem sayı olarak hem de konu çeşitliliği olarak daha fazladır. Buhârî *Sahih*'in diğer bölümlerinde verdiği duâ hadislerini ilgili hadisle alakalı bab

geldiğinde Deavât'ta tekrar etmektedir. Fakat İbn Mâce, *Sünen*'in başka bölümlerinde verdiği bir hadisi, duâ ile ilgili olsa bile, Duâ Kitabında tekrar etmemektedir. Dolayısıyla İbn Mâce bu açıdan çok doyurucu görünmemektedir.

Buhârî ile İbn Mâce arasında elbette bütün bu farklılıklara rağmen benzerlikler de vardır. Buhârî ile İbn Mâce'nin uyku ile ilgili hadislere yaklaşımı aynıdır. Her ikisinde de uyku ile ölüm arasında çok hassas bir ilişki, ince bir çizgi olduğu izlenimi uyanmaktadır.

Sonuç olarak gerek Buhârî ve gerekse İbn Mâce duâya büyük önem vermişlerdir. Buhârî, duâya iman anlamını kazandırırken, İbn Mâce de Duâyı ibadet olarak görmektedir. Her iki eser de hiyerarşik bir düzen içerisinde hazırlanmıştır. Anlaşılması zor olsa da Buhârî, biraz daha düzenli duruyor. Rivayet ettiği hadis sayısı daha fazladır. Buna karşın İbn Mâce daha kullanışlıdır. Hem bab başlıkları özenle hazırlanmış, hem de sayı olarak daha az hadis ihtiva etmektedir.

ÖZET

Bu çalışmada Buhârî ile İbn Mâce'nin eserlerinin duâ bölümlerinin mukayesesi yapılmaktadır. Buhârî'nin *Sahih*'i, İbn Mâce'nin süneniyle kıyaslandığında çok daha orijinal ve akademik bir üslupla hazırlanmıştır. Buhârî'nin *Sahih*'inde bab başlıkları ile hadisler arasındaki bağ güçlü olup, İbn Mâce'nin kitabı için aynı şeyleri, söylemek pek mümkün görünmemektedir. Buhârî, eserine aldığı mevzulara daha detaylı yaklaşmak, İbn Mâce meselelere yüzeysel yaklaşıyor gibi görünmektedir. İbn Mâce'nin eserinde bab başlıkları ve hadislerin sıralanmasında, Buhârî'ye göre çok daha akıcı, kullanım görünmektedir. Buhârî'nin bab başlıkları daha detaylı, daha açıklayıcı ve konu ile sınırlı iken, İbn Mâce'nin bab başlıkları daha genel ve yeni ifadeler içermektedir. Buhârî'de duânın konularına dair rivayetler İbn Mâce'ye göre hem sayı olarak hem de konu çeşitliliği olarak daha fazladır. Buhârî ile İbn Mâce arasında benzerlikler de vardır.

SUMMARY

In this work the comparison of the pray parts of Buhârî and İbn Mâce's Works is made. Buhârî's *Sahih* is prepared with more original and academic style when compared with İbn Mâce's *Sünen*. The connection between bab headlines and traditions are very strong in Buhârî's *Sahih* but it is not possible to say the same things to İbn Mâce's book. Buhârî seems to look more detailed to the subjects of his Works but İbn Mâce seems to look shallow. A more fluent usage is seen in the bab headlines and traditions of the Works of İbn Mâce compared with Buhârî. Buhârî's bab headlines are more detailed, more explanatory and restricted with the subject but İbn Mâce's bab headlines includes general and new expressions. According to Buhârî the rumours about the subjects of the prayers are excessive not only as quantity but also content of the subjects compared with the İbn Mâce. There are also similarities between Buhârî and İbn Mâce.

BİBLİYOGRAFYA

el-ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzili'l-İlbâs Amme İştehere Mine'l-Ehadisi ala el-Sineti'n-Nas*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye: Beyrut, 2001.

el-ADEVÎ, Ebû Suhayb Safâ ed-Davvî Ahmed, *İthafu'l-Kari bi İhtisari Fethu'l-Bari*, (çev. M. Beşir Eryarsoy- İshak Emin Aktepe- İbrahim Tüfekçi), İstanbul: Polen Yayınları, 2008.

ABUZEROV, Namig, *İbn Mâce'nin Zevaid Rivayetlerinin Hadis Metodolojisi Açısından Değerlendirilmesi*, İstanbul, 2005, s.22, (Basılmamış Doktora Tezi).

AHMED İbn HANBEL, *el-Musned*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye: Beyrut, 2008.

AKIN, Hanifi, *Sahihi Buhârî Muhtasarı*, Beka Yayınları: İstanbul, 2009.

ATMACA, Veli, “Hadiste Duâ edebiyatının Oluşumu ve Kaynakçası” Dini Araştırmalar, c., 9, s. 27, 2007.

AYDINLI, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, Timaş Yayınları: İstanbul, 1987.

el-AYNÎ, Bedruddîn Ebu Muhammed, *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sah'ih'i'l-Buhârî*, Daru'l-Fikr Yayınları, tsz.

BAKTİR, Mustafa, “Buhârî'nin Sahihindeki Kitabu'l-Hiyel'i Hakkında Bazı Mülâhazalar” AÜİFD, Sayı, X, s. 59.

BAYKAN, Erdal, *Duâ Üzerine Din Felsefesi Okumaları*, Bilge Adam Yayınları: Van, 2009.

BEBEK, Adil, *Din ve Düşünce Açısından Duâ*, Rağbet Yayınları: İstanbul, 1998.

BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, *Şuabü'l-İman*, (thk. Muhammed b. es-Said Biyuni Zağlül), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye: Beyrut, 1990.

el-BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-Sahih*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 2010.

CANAN, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi- Kutub-i Sitte-*, Akçağ Yayınları: Ankara, 1995.

CARREL, Alexis, *Duâ*, (çev. M Alper Yüçetürk), Yağmur Yayınevi: İstanbul, 4. Baskı, 2001.

ÇAKAN, İsmail Lütü, *Hadis Edebiyatı*, İFAV Yayınları: İstanbul, 1997.

ÇAKIN, Kamil, “Buhârî'nin Otoritesini Kazanma Süreci”, İslami Araştırmalar, c. 10, sayı: 1-3, 1997..

DARİMÎ, Abdullah b. Abdurrahman, *es-Sunen*, Çağrı Yayınları: İstanbul, 1981.

DOĞAN, Mustafa, *Duâ İman İlişkisi*, Konya, 2006, s. 44(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

EBÛ DÂVUD, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistani, *es-Sunen*, Thk. İzzet Übeyd ed-De'as-Adis es-Seyyid, Hıms (Suriye), 1974.

ed-DİHLEVÎ, Şah Veliyullah, *Huccetullâhi'l-Bâliğa*, İz Yayıncılık: İstanbul, 1994

ERKAYA Musa, İbn Mâce'nin Hadis Kültüründeki Yeri, Ankara, 2004, (Basılmamış Doktora Tezi).

ERUL, Bünyamin- KELEŞ, Ekrem, *Kutsal İklimde Duâ*, DİB Yayınları: Ankara 2007.

FARUKÎ, M. Sadık, *Duâ Burcunda İnsan*, Nun Yayıncılık: İstanbul, 2007.

el-FÎRUZÂBÂDÎ Mecdüddin Muhammed b. Yakub, *Kamusu'l-Muhit*, Dürer es-Seniyye: Beyrut, tsz.

GAZALİ, Ebû Hamid Muhammed, *İhya-i Ulumi'd-Din*, (çev. Ali Arslan), Merve Yayıncılık: İstanbul, 1992.

GÖRMEZ, Mehmet, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, TDV Yayınları: Ankara, 3. Baskı, 2011.

İbn HACER, Ahmed b. Ali el-Askalani, *Fethu'l-Bari bi Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, Daru'l-Fıkh: Beyrut, tsz.

İbn HACER, Ahmed b. Ali el-Askalani, *Tehzibu't-Tehzib*, Daru'l-Fikr: Beyrut, 1984.

HAKİM, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Neysaburi, *el-Müstedrek Ale's-Sahihayn Fi'l-Hadis*, Matbaatü'l-İslamiyye: Beyrut, tsz.

HATİPOĞLU, Haydar, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, Kahraman Yayınları: İstanbul, 1982.

HATİBOĞLU, Mehmed Said, *Hadis Tetkikleri*, Otto Yayınları: Ankara, 2009.

İbn HİŞAM, Ebû Muhammed Abdulmelik, *Siret'i İbn Hişam*, çev. Hasan Ege, Kahraman Yayınları: İstanbul, 1994.

HÖKELEKLİ, Hayati, *Din Psikolojisi*, TDV Yayınları: Ankara, 1998.

İbnu'l-ESİR, Mecduddin Ebû's-Seâdât el-Mübarek, *en-Nihaye fi Ğaribi'l-Hadis ve'l-Eser*, (thk. Tahir Ahmed ez-Zavî – Makmûd Muhammed et-Tenahî), Daru'l-Kitab es-Sadr: Kahire, tsz.

el-İSFAHANİ, Rağıb, *Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü*, (çev. Yusuf Türker), Pınar Yayınları: İstanbul, 2. Baskı, 2010.

İSLAMOĞLU, Mustafa, *Yaşayan Yazılar*, Düşün Yayıncılık: İstanbul, 2010.

İZUTSU, Toshihiko, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, (çev. Süleyman Ateş), Yeni Ufuklar Neşriyat: İstanbul, tsz.

KAHTANİ, Said, *Hısnü'l-Müslim*, çev. Ramazan Sönmez, Hüner Yayınları: Konya, 2007.

KANDEMİR, M. Yaşar-İsmail Lütü ÇAKAN-Raşit KÜÇÜK, *Riyazu's-Salihîn Tercüme Şerhi*, Erkam Yayınları: İstanbul, 2005.

KARACABEY, Salih, *Hattabi'nin Hadis İlmindeki Yeri*, Sır Yayıncılık: İstanbul, 2002.

KARAHAN, Abdullah, *Hadis Edebiyatında Zevaid Kitapları*, Sır Yayıncılık: İstanbul, 2005.

KARAGÖZ, İsmail -ve diğerleri-, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları: Ankara, 3. Baskı, 2007.

KARAGÖZ, İsmail -ve diğerleri-, *Kulluğun özü, İbadetin Ruhu: Duâlar*, DİB Yayınları: Ankara, 2006.

KARAMAN, Hayreddin, -ve diğerleri-, *Kur'an Yolu*, TDV Yayınları: Ankara, 2003.

KOCAER, Abdullah Feyzi, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecridi Sarih*, Hüner Yayınları: Ankara, 2004.

KOÇYİĞİT, Talat, *Hadis Tarihi*, TDV Yayınları: Ankara, 2006.

KÖMÜRCÜ, Duran, *Kur'an ve Sünnette Duâlar*, Şamil Yayıncılık: İstanbul, 2004.

KUTUB, Seyyid, *Fi Zilali'l-Kur'an*, (çev. Heyet), Birleşik Yayıncılık: İstanbul, tsz.

İbn MÂCE, Ebû Muhammed b. Yezid el-Kazvini, *Sunenu İbn Mâce*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye: Beyrut, 2008.

MALİK b. ENES, *Muvatta*, Çağrı Yayınları: İstanbul, 1992.

İbn MANZUR, Ebû'l-Fadl cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanul Arab*, Dar-ı Sadr: Beyrut, tsz.

- MEYEROVİTCH, Eva De Vitray-, *Duânın Ruhu*, (çev. Cemal Aydın), İstanbul: Şule Yayınları, 2007.
- MUSLİM, Ebû'l-Hüseyin Muslim b. Haccac, *el-Camii's-Sahih*, (thk. M. Fuad Abdalbaki), Daru'-Selam Yayınları: Riyad, 3. Baskı, 2000.
- MÜNZİRİ, Zekiyüddin Abdülazim Abdülkavi, *et-Terğib ve't-Terhib Mine'l-Hadisi's-Şerif*, thk. Mustafa Ahmed Avare, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabiyyi: Beyrut, 1986.
- NECATİ, Muhammed Osman, *Hadis ve Psikoloji*, (çev. Mustafa Işık), Fecr Yayınevi: Ankara, 2000.
- NEVEVİ, Yahya b. Şeref Ebû Zekeriya, *el-Ezkar (Hilyetu'l-Ebrar ve Şiaru'l-Ahbar fi Telhisi'd-Deavâtı ve'l-Ezkarı'l-Müstahabbe fi'l-Leyli ve'n-Nehar)*, (thk. Yusuf Ali Bedivi), Daru İbn Kesir: Beyrut, 2006.
- NESÂİ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *Sunenu Nesai*, Çağrı Yayınları: İstanbul, 1992.
- ÖNER, Necati, *Stres ve Dini İnanç*, TDV Yayınları: Ankara, 1989.
- ÖZÇELİK, Harun, *Çeşitli Yönleriyle Buhârî Şerhi Feyzü'l-Bari*, Erzurum, 2002, (basılmamış doktora tezi)
- PAKSOY, Kadir, "Allah'ın Doksan Dokuz İsmiyle İlgili Rivayetlerin Tahlili" *Din Bilimleri*, c. 11, sayı: I, 2011.
- PARLADIR, Selahattin, "Duâ," *DİA*, IX, 530–535.
- er-RAZİ, Fahreddin Muhammed b. Ömer, *Tefsir-i Kebir (Mefatihü'l-Gayb)*, (çev. Suad Yıldırım ve diğerleri) Akçağ Yayınları: Ankara, 1988.
- RÜDANİ, Muhammed b. Muhammed b. Süleyman, *Büyük Hadis Külliyyatı (Cem'u'l-Fevaid)*, (çev. Naim Erdoğan) İz Yayıncılık: İstanbul, tsz.

es-SABUNÎ, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir*, el-Mektebetü'l-Asriyya: Beyrut, 2006.

es-SALÎH, Subhi, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, (çev. M. Yaşar Kandemir), İFAV Yayınları: İstanbul, 2010.

SAMÎ, Ramazanoğlu Mahmud, *Duâlar ve Zikirler*, Erkam Yayınları: İstanbul, tsz.

SANDIKÇI, S. Kemal, *Peygamberimizin Duâları*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009.

SANDIKÇI, S. Kemal, *Sahih-i Buhârî ÜzerineYapılan Çalışmalar*, DİB Yayınları: Ankara, 1991, s.15.

SEZGİN, Fuad, *Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*, Kitabiyat Yayınları: Ankara, 2. Baskı, 2001.

SİDDİQÎ, Muhammed Zübeyr, *Hadis Edebiyatı Tarihi*, (çev. Yusuf Ziya Kavakçı), İrfan Yayınevi: İstanbul, 1966.

SOFUOĞLU, Cemal, *Büyük Duâ Kitabı*, TDV Yayınları: Ankara, 2005.

ŞABAN, Zekiyyüddin, *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fıkıh)*, çev. İbrahim Kafi Dönmez, TDV Yayınları: Ankara, 1999.

ŞAHİNLER, Necmettin, *Kur'an'da Peygamber Duâları*, Beyan Yayınları: İstanbul, 2002

ŞERİATİ, Ali, *Duâ*, Fecr Yayınları: Ankara, 2009.

et-TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, *Taberi Tefsiri*, Hisar Yayınevi: İstanbul, tsz. VII., 231 vd.

TARHAN, Nevzat, *İnanç Psikolojisi*, Timaş Yayınları: İstanbul, 2009.

TARTI, Nevzat, "Konulu Rivayet Kitaplarında İçerik Sorunu" *İslamiyat*, c. 6, sayı: 2, 2003.

- TEKEŞ, Ramazan, *Ayet ve Hadislerle Duâlar*, Elif Yayınları: İstanbul, 2009.
- İbn TEYMİYYE, Takıyyuddin Ahmed, *Duâ ve Tevhid*, Pınar Yayınları: İstanbul, 5. Baskı, 2006.
- İbn TEYMİYYE, Takıyyuddin Ahmed, *Duâ ve Zikir*, Pınar Yayınları: İstanbul, 2. Baskı, 2007.
- TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa Sevra, *es-Sunen*, (thk. A. Muhammed Şakir-M. Fuad Abdalbaki-İbrahim Adve Avad), Kahire, 1937.
- TOPALOĞLU, Bekir, “Esmâ-i Hüsnâ” *DİA*, c.XI, s. 405-418.
- UĞUR, Mücteba, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, TDV Yayınları: Ankara, 1996.
- UĞUR, Mücteba, *İmam Buhârî*, TDV Yayınları: Ankara, 2005
- ÜNLÜ, Selman, *Bir Kutsi Dilekçe Duâ*, Rehber Yayınları: İzmir, 2009.
- YAZIR, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Kitabevi: İstanbul, 1971
- YILDIRIM, Ramazan, *Sahih-i Buhârî'nin Bab Başlıklarındaki Mevkuf Rivayetler ve Değerlendirilmesi*, İstanbul, 1995, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- YILDIZ, Abdullah, *Duâ Söylemden Eyleme*, Pınar Yayınları: İstanbul, 2. Baskı, 2008.
- ez-ZEBİDÎ, Zeynüddin Ahmed b. Ahmed Abdillatif, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, (terc. ve şrh, Kamil Miras), DİB Yayınları: Ankara, 8. Baskı, 1987.
- ez-ZEHEBÎ, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru Ala mi'n-Nübela*, (thk. Şuayb el-Arnâvut- Hüseyin el-Esed), Müessesetü'r-Risale: Beyrut, 1990.
- ZÜLALOĞLU, Fevzi, *Kur'an'da Duâ ve Rasullerin Duâ Örnekleri*, Ekin Yayınları: İstanbul 2005.